

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

دانشگاه علامه طباطبائی

بومی سازی برنامه های اتحادیه اروپا در زمینه
توسعه خدمات کتابخانه های عمومی به منظور به کارگیری در ایران

نگارش:

دکتر گلنسا گلینی مقدم، استادیار دانشگاه علامه طباطبائی،

دکتر رحمت الله فتاحی، استاد دانشگاه فردوسی مشهد،

و دکتر فریده عصاره، استاد دانشگاه شهید چمران اهواز

انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی

سال ۱۴۰۰

فهرست مندرجات

۱	پیشگفتار
۱	فصل اول: نگاهی به جایگاه، خدمات، و چالشهای بنیادی کتابخانه‌های عمومی در ایران
۱	کتابخانه‌های عمومی: میراث مشترک بشری
۲	چالشهای کنونی جامعه ایران و وضعیت کلی کتابخانه‌های عمومی آن
۳	جایگاه کتابخانه‌های عمومی در توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه
۶	رسانه‌های نوین، فناوریهای اطلاعاتی و تأثیرات آنها بر جامعه و خدمات کتابخانه‌های عمومی
۹	بهره‌گیری از تجربه کشورهای موفق در برنامه ریزی برای توسعه کتابخانه‌های عمومی
۱۰	مشارکت کتابخانه‌های عمومی در راستای توسعه فرهنگی-اجتماعی و توانمندسازی جامعه برای زندگی بهتر
۱۳	رهنمودهایی برای توسعه خدمات با توجه به روندهای آینده
۱۵	سخن پایانی
	فصل دوم: ضرورت بکارگیری استانداردها برای کتابخانه‌های عمومی و معرفی استانداردهای نهاد کتابخانه‌های عمومی ایران
۱۶	مقدمه
۱۶	استانداردهای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور
۱۶	استاندارد اول: استاندارد تعریف کتابخانه عمومی
۱۷	استاندارد دوم: استاندارد خدمات کتابخانه عمومی
۱۷	استاندارد سوم: استاندارد برنامه‌های کتابخانه عمومی
۱۷	استاندارد چهارم: استاندارد ساعات فعالیت کتابخانه عمومی
۱۸	استاندارد پنجم: استاندارد مجموعه کتابخانه عمومی
۱۸	استاندارد ششم: استاندارد بازاریابی و روابط عمومی کتابخانه عمومی
۱۸	استاندارد هفتم: استاندارد خدمات مشتریان کتابخانه عمومی
۱۸	استاندارد هشتم: استاندارد واژگان و اصطلاحات کتابخانه عمومی
	فصل سوم: تحلیل مصاحبه‌ها با مدیران کتابخانه‌های عمومی ایران و اساتید دانشگاه و بومی سازی و مناسب سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا
۱۹	

- مقدمه..... ۱۹
- تحلیل مصاحبه ها با مدیران کتابخانه های عمومی ایران و اساتید دانشگاه..... ۲۰
- پرسش ۱- چگونه می توان اختیارات بیشتری به مدیریت کتابخانه های عمومی در استان ها و شهرها واگذار کرد؟ .. ۲۰
- پرسش ۲- چگونه می توان سیاست های مجموعه سازی برای گروه های مختلف کاربران کتابخانه های عمومی را مورد تجدید نظر قرار داد و به پاسخگویی بهتر به نیازهای شخصی و گروهی آنان بهبود بخشید؟..... ۲۳
- پرسش ۳- چگونه می توان از مؤسسات غیر انتفاعی ایرانی و یا خیریه ها برای تامین مالی کتابخانه های عمومی کمک گرفت؟ و نیز از چه راهها و رویکردهایی؟..... ۲۷
- پرسش ۴- برای بهبود فضاهای کتابخانه ای و شاداب سازی محیط کتابخانه چه رویکردهایی را پیشنهاد می کنید؟ مکان های کنونی کتابخانه ها را در جغرافیای شهری چگونه ارزیابی می کنید؟ برای آسان سازی دسترسی قشرهای گوناگون جامعه به کتابخانه چه پیشنهادهای مفید و موثری دارید؟..... ۳۰
- پرسش ۵- تاسیس کتابخانه های عمومی در پارکها و مراکز خرید که محل مراجعه ی بخش بزرگی از مردم است را چقدر امکان پذیر می دانید؟..... ۳۳
- پرسش ۶- چقدر اقتباس از مدل های امانت الکترونیکی کتابها در کتابخانه های عمومی اروپا، با توجه به شرایط حق مؤلف امروز ایران امکان پذیر است؟..... ۳۵
- پرسش ۷- از دیدگاه شما، کتابخانه های عمومی ایران چگونه می توانند نقش فعال تری در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه ایران ایفا کنند؟..... ۳۸
- پرسش ۸- چگونه و با چه برنامه ها و رویکردهایی می توان از کتابخانه های عمومی در جهت افزایش آگاهی های مدنی و حقوق شهروندی در ایران بهره گرفت؟..... ۴۲
- پرسش ۹- برنامه های نهاد کتابخانه های عمومی در جهت ارتقا سواد اطلاعاتی، سواد دیجیتالی و سواد رسانه ای در ایران را چگونه ارزیابی می کنید؟..... ۴۳
- پرسش ۱۰- آیا برنامه های آموزشی و خدماتی برای اقلیت های جمعیتی در کتابخانه های عمومی در مناطق مختلف ایران وجود دارند؟ اگر پاسخ مثبت است، چقدر مؤثرند؟..... ۴۵
- پرسش ۱۱- آیا فکر می کنید که کتابخانه های عمومی باید برنامه های آموزشی خاصی را برای اقلیت های مهاجر در ایران مانند شهروندان افغان و عراق ارایه دهند؟ اگر پاسخ مثبت است لطفا نام ببرید..... ۴۷
- پرسش ۱۲. به نظر شما مهم ترین چالش های کتابخانه های عمومی ایران در روند مشارکت در توسعه کشور و توانمندسازی فکری جامعه کدامند؟..... ۴۹
- پرسش ۱۳. چگونه می توان مسئله تمرکز سیاستگذاری و برنامه سازی را در کتابخانه های عمومی ایران تعدیل کرد؟..... ۵۱
- بحث و نتیجه گیری..... ۵۴

بومی‌سازی و مناسب‌سازی برخی از برنامه‌های کتابخانه‌های عمومی اتحادیه اروپا به منظور یافتن راهکارهایی برای کتابخانه‌های عمومی ایران.....	۵۵
فصل چهارم: گزارش پروژه انجام شده ژان مونه در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران.....	۵۸
مقدمه.....	۵۸
زمان بندی اجرای پروژه مطابق پروپوزال.....	۵۹
تغییرات ایجاد شده در زمان بندی پروژه و دلایل آن.....	۶۰
گزارش فعالیت های انجام شده.....	۶۱
سایت های مرتبط با پروژه.....	۶۲
گزارش رویدادها.....	۶۴
گزارش برون‌داد ها و اشاعه نتایج.....	۷۲
منابع پایانی.....	۷۵
Preface.....	۷۶

فهرست نمودارها

نمودار ۱-۴. ارزیابی کارگاه استان تهران توسط شرکت کنندگان ۲۳ شهریور ۱۳۹۹.....	۶۵
نمودار ۲-۴. ارزیابی کارگاه استان خراسان رضوی (مشهد) توسط شرکت کنندگان ۲۰ مهر ۱۳۹۹.....	۶۶
نمودار ۳-۴. ارزیابی کارگاه استان خوزستان (اهواز) توسط شرکت کنندگان ۲۱ آبان ۱۳۹۹.....	۶۶۶
نمودار ۴-۴. ارزیابی کارگاه استان اصفهان توسط شرکت کنندگان ۱۶ آذر ۱۳۹۹.....	۶۷
نمودار ۵-۴. ارزیابی کارگاه استان فارس (شیراز) توسط شرکت کنندگان ۵ بهمن ۱۳۹۹.....	۶۷
نمودار ۶-۴. ارزیابی همایش بین‌المللی پروژه ژان مونه با عنوان "نقش کتابخانه‌های عمومی در توسعه اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی کشور ایران با تاکید بر تجارب کشورهای اروپا".....	۷۰۰

پیشگفتار

کتابی که پیش رو دارید، برگرفته از روند انجام یک طرح اجرایی بین‌المللی است که با پشتیبانی مالی و حقوقی اتحادیه اروپا و تحت عنوان «کاربست تجربیات اتحادیه اروپا در حوزه کتابخانه‌های عمومی ایران» انجام گرفته است. «آژانس آموزش، سمعی-بصری و فرهنگی اروپا» (EACEA) وابسته به اتحادیه اروپا، همه ساله و در موضوع‌های مورد نیاز جامعه جهانی، طرح‌هایی را از کشورهای مختلف مورد حمایت مالی قرار می‌دهد. در واقع کتاب حاضر یکی دیگر از بروندادهای پروژه بین‌المللی «ژان مونه» است. این کتاب با همکاری مجری طرح و تیم اصلی پروژه یعنی سرکار خانم دکتر فریده عصاره استاد علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دانشگاه شهید چمران اهواز، و جناب آقای دکتر رحمت‌الله فتاحی استاد علم اطلاعات و دانش‌شناسی از دانشگاه فردوسی مشهد، به رشته تحریر در آمده است. پیش از این کتابی با عنوان «سیاست‌ها و برنامه‌های اتحادیه اروپا برای مدیریت، توسعه و ارتقاء خدمات در کتابخانه‌های عمومی» به عنوان اولین خروجی پروژه، توسط انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی به چاپ رسیده است.

عنوان کتاب حاضر «بومی‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا در زمینه توسعه خدمات کتابخانه‌های عمومی به منظور به کارگیری در ایران» است و چنانچه از عنوان بر می‌آید هدف از نگارش آن، بومی‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا برای به کارگیری در کتابخانه‌های عمومی ایران است که در کتاب قبلی معرفی شده اند. در واقع، هدف از تدوین این کتاب، کمک به کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور در راستای دانش‌افزایی و درک روندهای اجتماعی-اقتصادی و پاسخ به نیازهای امروز و فردای ماست. بدون تردید، تغییرات و تحولات زیادی در قلمرو کتابخانه‌های عمومی و خدمت به جامعه در جریان است و خواهد بود. به همین دلیل، بایسته است از تازه‌ترین دستاوردهای علمی و تجربی سایر کشورها بهره‌بریم. چنین رویکردی می‌تواند نه تنها هزینه‌های ما در کسب تجربه را کاهش دهد بلکه صرفه‌جویی قابل ملاحظه‌ای در رسیدن به دستاوردهای مطلوب ایجاد کند.

کتاب از چهار فصل به شرح زیر تشکیل شده است. فصل اول نگاهی به تاریخچه شکل‌گیری، ساختار و توسعه کتابخانه‌های عمومی در ایران است که از چالش‌های کنونی جامعه ایران و کتابخانه‌های عمومی صحبت کرده و سپس جایگاه کتابخانه‌های عمومی در توسعه فرهنگی و اجتماعی مورد بحث قرار گرفته است. رسانه‌های نوین فناوری‌های اطلاعاتی و تاثیرات آنها بر جامعه و خدمات کتابخانه‌های عمومی مطرح شده و در پایان به ضرورت

بهره‌گیری از تجربه کشورهای موفق در برنامه ریزی برای توسعه کتابخانه‌های عمومی پرداخته شده است. فصل دوم کتاب به ضرورت استفاده از استانداردها و معرفی استانداردهای تدوین شده توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی پرداخته شده که به تازگی تکمیل شده است. این استانداردها در ده بخش جداگانه و برای کلیه فعالیت‌های مختلف کتابخانه‌های عمومی است که تجربه اتحادیه اروپا را نیز در بر دارد. در این فصل صرفاً فهرست مندرجات هر استاندارد ارائه شده و به اصل استاندارد در سایت نهاد کتابخانه‌های عمومی ارجاع داده شده است. فصل سوم تحلیل مصاحبه‌ها با مدیران کتابخانه‌های عمومی ایران و اساتید دانشگاه و بومی‌سازی و مناسب‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا به منظور به‌کارگیری در کتابخانه‌های عمومی ایران است. در این فصل ابتدا، تحلیل و نتایج یک پژوهش که حاصل مصاحبه با مدیران کتابخانه‌های عمومی ایران و اساتید دانشگاه در زمینه امکان‌سنجی و بومی‌سازی تجربه‌های اتحادیه اروپا، مطرح و در پایان راهکارهای پیشنهادی ذکر شده است. فصل چهارم گزارش مفصل اولین پروژه بین‌المللی ژان مونه و اجرا شده در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در حوزه کتابخانه‌های عمومی از ابتدا تا انتها است.

لازم به ذکر است در پروپوزال پروژه مقرر شده بود که گزارش سفر تیم پروژه به آلمان و بازدید از کتابخانه‌های عمومی در یک فصل این کتاب به چاپ برسد که به دلیل لغو سفرهای پروژه ناشی از شیوع بیماری کووید-۱۹ انجام نشد زیرا تمامی سفرهای پروژه به همین دلیل لغو شدند. بنابراین این فصل از کتاب به اجبار نوشته نشد.

ارزش و اهمیت پروژه ژان مونه و کتاب حاضر در گرو میزان توجه جامعه کتابداری و اطلاع‌رسانی (مدیران و کارکنان) در کتابخانه‌های عمومی ایران به آن و پیاده‌سازی رهنمودهای ارائه شده نهفته است. از این رو، چنانچه کتابخانه‌های عمومی ایران بخواهند وضعیت خود را ارتقاء داده و به توسعه خدمات خود در راستای توسعه فرهنگی-اجتماعی پردازند نیاز دارند تا از تجربه و دانش روز برخوردار باشند. کتاب حاضر تلاشی است برای کمک به تمام کسانی که خواهان بهره‌گیری از ظرفیت کتابخانه‌های عمومی در توسعه این مرز و بوم با به‌کارگیری تجربه‌های موفق دیگر کشورها هستند.

دکتر گلنسا گلینی مقدم، مجری پروژه
عضو هیات علمی دانشگاه علامه طباطبائی
گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی
تهران-ایران تابستان ۱۴۰۰

فصل اول: نگاهی به جایگاه، خدمات، و چالش های بنیادی کتابخانه های عمومی در ایران

کتابخانه های عمومی: میراث مشترک بشری

آنچه موجب پیشرفت جامعه بشری و شکل گیری تمدن ها در طول تاریخ بوده، بهره گیری همه انسانها و جوامع از تجربه و دانش بشری، فارغ از زبان، فرهنگ، و جغرافیا است. اکنون همه بر این باورند که تجربه و دانش موجود، در حقیقت، میراث مشترک بشری به شمار می رود و متعلق به کشور یا جامعه خاصی نیست. در راستای همین باور، جوامع مختلف کوشیده اند تا ابزارها و شرایط انتقال و اشتراک دانش را برای همگان یعنی عموم مردم فراهم سازند. توسعه انتشارات یکی از این راههاست، اما آیا، بدون وجود کتابخانه ها و کتابفروشی ها، شرایط دسترسی و بهره گیری از میلیونها کتاب و سایر منابع برای همگان فراهم است؟ آشکار است که پاسخ منفی است.

شکل گیری کتابخانه ها در طول تاریخ به موازات شکل گیری جوامع متمدن بوده است. به بیان دیگر، رابطه متقابل و مثبتی بین شکل گیری کتابخانه ها و توسعه تمدن ها وجود دارد. این یکی از مهمترین دلایل وجودی کتابخانه ها به شمار می رود. در این راستا، حتی می توان کشورها را با هم و به لحاظ میزان توسعه کتابخانه ها مقایسه کرد. اکنون، کتابخانه یک شاخص توسعه فرهنگی-اجتماعی به شمار می رود. بر این اساس، می توان جوامع را با هم مقایسه کرد. همانگونه که دانش میراث مشترک بشری است، آنچه در ارتباط با کتابخانه ها به منزله پیشرفت به دست آمده و در قالب آثار تخصصی در دسترس ماست نیز یک میراث مشترک تخصصی و حرفه ای قلمداد می شود. به سخن دیگر، همه جوامع و کشورها می توانند از تجربه ها و دانش مرتبط با کتابخانه ها، فارغ از زبان و ملیت، بهره گیرند و وضعیت کتابخانه های خود را ارتقاء دهند. اکنون ما شاهد فعالیتها، رخدادها و انتشارات بیشماری در زمینه کتابخانه ها، از جمله مباحث مرتبط با توسعه کتابخانه های عمومی در کشورهای مختلف هستیم. خوشبختانه، جامعه کتابداری و اطلاع رسانی در همه کشورها با گشاده دستی و افتخار، همه تجربه ها و دانش خود را به شکلها و روشهای گوناگون در دسترس همگان در سطح جهان قرار داده اند و محدودیتی در این زمینه وجود ندارد. بسیاری از کشورهای درحال توسعه با بهره گیری از انواع دانش تولید شده در کشورهای پیشرفته (آثار آموزشی، پژوهشی، استانداردها، رهنمودها، دستورالعملها، قواعد، راهنماها، سرگذشتنامه ها، و مانند آنها) تلاش کرده و می کنند تا شاخص های کمی و کیفی مرتبط با کتابخانه های عمومی خود را ارتقاء دهند. ایران، به عنوان یک کشور درحال توسعه، از این قاعده مستثنی

نیست و تلاش دارد تا با بهره‌گیری از تجربه‌ها و دانش جهانی، وضعیت بهتر و در نتیجه، شرایط مناسبتری را برای خدمت به جامعه ایجاد کند. البته، در این راستا، نخستین قدم، شناخت وضعیت کنونی خود به لحاظ چالش‌ها و فرصت‌های تاثیرگذار بر کتابخانه‌های عمومی است. به همین منظور، در این بخش، تلاش شده تا ضمن مروری بر چالش‌های کنونی، راه‌های فائق آمدن بر وضعیت موجود و رسیدن به وضعیت مطلوب مورد بررسی قرار گیرد.

چالش‌های کنونی جامعه ایران و وضعیت کلی کتابخانه‌های عمومی آن

جامعه ایران، همچون بسیاری از کشورهای در حال توسعه، جامعه‌ای پرچالش و نیازمند اصلاحات اجتماعی اساسی است. آسیبها و چالش‌های کنونی چند ویژگی عمده دارد از جمله اینکه بسیار پیچیده، متنوع، فراگیر، زنجیره‌ای (پیوسته)، و فرساینده انرژی جامعه هستند. این چالش‌ها هزینه زیادی را بر جامعه تحمیل می‌کنند و در نهایت ضد توسعه و ضد اصلاحات به شمار می‌آیند. پیامد این آسیبها و چالش‌ها منجر به افزایش آسیب‌پذیری جامعه، کاهش اعتماد عمومی، هدر رفتن انرژی، هدر رفتن زمان، هدر رفتن منابع مالی، بروز افسردگی، یاس و ناامیدی در بخش بزرگی از جامعه و حتی مهاجرت نخبگان، خروج ثروت و دانش از کشور است که جبران‌پذیر نیست.

شناسایی و مدیریت این چالش‌ها نیازمند دسته‌بندی کلان آنهاست: چالش‌های اجتماعی، چالش‌های فرهنگی، چالش‌های آموزشی، چالش‌های اقتصادی، چالش‌های سیاسی، چالش‌های حقوقی، چالش‌های بهداشتی، زیست محیطی و مانند آنها که همه زنجیروار به هم پیوسته‌اند و هر یک همچون دومینو موجب بروز و رخ دادن سایر چالش‌ها می‌شود. در عین حال، در ایران، چالش‌های اجتماعی از گستردگی و شدت بیشتری برخوردارند که برخی از مهمترین موارد آن عبارتند از اعتیاد، طلاق، افسردگی، خودکشی، انحرافات اخلاقی، انحرافات جنسی، بیماری ایدز، عصبیت و خشونت، تبهکاری و سرقت، دروغ‌گویی و کلاهبرداری، درگیری، قتل و مانند آنها. چنانچه به دلایل و عوامل یا ریشه این معضلات توجه کنیم درمی‌یابیم که مهمترین آنها "ناآگاهی، ناتوانی تفکر درست، ناتوانی تفکر منطقی و عقلانی، ناتوانی در تصمیم‌گیری درست، و در نهایت ناتوانی در بهره‌گیری از اطلاعات، دانش و خرد جمعی" است. چنین معضلاتی خود ریشه در عدم آموزش جامعه در راستای شکل‌گیری تفکر منطقی و عقلانیت، و نیز عدم ترویج مطالعه هدفمند در بخش بزرگی از جامعه ایران دارد. اکنون نتایج بسیاری از پژوهش‌ها نشان داده است که رابطه معناداری بین عدم مطالعه در میان افراد جامعه و افزایش چالش‌ها و مسائل اجتماعی وجود دارد. یعنی هرچه مردم کمتر بخوانند، کمتر می‌دانند و در نتیجه احتمال بیشتری وجود دارد که دچار خطا و خرافکاری شوند. در اینجا است که نقش کتابخانه‌های عمومی به منزله نهادهای اجتماعی اصلاح‌گر تجلی می‌یابد. اکنون کتابخانه‌های عمومی یک

شاخص اجتماعی و فرهنگی به شمار می روند. هرچه تعداد کتابخانه های عمومی خوب بیشتر و هرچه خدمات آنها به افراد جامعه گسترده تر و تاثیرگذارتر باشد، آن جامعه از سلامت و پویایی بیشتری برخوردار خواهد بود.

در اینجا باید تاکید کرد که، با وجود تلاش گسترده مدیران و کتابداران نهاد کتابخانه های عمومی در یک دهه اخیر، که شایسته تحسین و تقدیر است، اما امکانات و وضعیت کنونی کتابخانه های عمومی در ارتباط با آگاهی بخشی در جامعه و اصلاحات اجتماعی چندان مناسب نیست. پیامدهای این وضعیت، همانگونه که پیشتر اشاره شد، این موارد خواهد بود:

- فاصله این نهاد اجتماعی از مردم؛
- عدم توانمندی مردم در برخورد منطقی با چالش ها؛
- افزایش مشکلات اجتماعی، اخلاقی، فرهنگی، اقتصادی، حقوقی، زیست محیطی... .
- از بین رفتن سرمایه های اجتماعی؛
- از بین رفتن سرمایه های مادی؛
- عقب ماندن جامعه از توسعه پایدار

با این توصیف، ضرورت مشارکت فعال کتابخانه های عمومی در توسعه اجتماعی و فرهنگی جامعه ایران بیش از پیش آشکار می شود. بخش بعدی این فصل به همین موضوع پرداخته است.

جایگاه کتابخانه های عمومی در توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه^۱

در چند سال اخیر و بنابر ضرورت، مسئولان و مقامات ارشد کشور تاکید ویژه ای بر محوریت دانش در فرایند توسعه داشته اند و در گفتمان غالب این مسئولان می توان عبارتهایی چون "جامعه دانایی محور" و "توسعه دانش بنیان" را به کرات رصد کرد که نشان دهنده اهمیت دانش و نهادهای دانش بنیان در حیات جامعه است. همه می دانیم که یکی از الزامات توسعه واقعی در هر کشوری، وجود افراد آگاه، متخصص و پویاست. همین افراد هستند که بر پایه مسائل و نیازهای جامعه دست به برنامه ریزی می زنند تا فرایند توسعه به شکل منطقی و مبتنی بر نیازهای

---

^۱ برگرفته از منبع زیر:

فتاحی، رحمت الله. «اگر قرار باشد کتابخانه های عمومی در فرایند توسعه کشور تاثیرگذار باشند...». لیزنا، سخن هفته شماره ۱۱۱. ۱۱ دی ۱۳۹۱.

واقعی انجام گیرد. بدیهی است که این افراد و همه آنهایی که در پیاده سازی برنامه ها نقش دارند، و نیز همه افراد جامعه که از برنامه های پیاده شده استفاده می کنند، باید از آگاهی و دانایی برخوردار باشند تا این فرایند دچار وقفه و یا مشکل نشود. بازهم بدیهی است که بخشی از این آگاهی ها از طریق نظام آموزش رسمی (دبستان، دبیرستان و دانشگاه) به افراد منتقل می شود اما بخش عمده و کاربردی این آگاهی ها از راه نهادها و رسانه های همگانی بویژه کتاب و کتابخانه (یعنی منابع اطلاعات و دانش) در دسترس همگان قرار می گیرد. سالهاست که رابطه مستقیم میان کتاب و کتابخانه با توسعه به اثبات رسیده (ابرامی، 1356؛ فتاحی، 1386 و به همین دلیل، همه کشورهای پیشرو تلاش می کنند تا شبکه ای از انواع کتابخانه ها، بویژه کتابخانه های همگانی را ایجاد کنند و در دسترس همگان قرار دهند. اکنون وجود کتابخانه های خوب و مجهز به منزله شاخص توسعه جوامع، مورد پذیرش جهانی قرار گرفته است. در بسیاری از کشورها نیز مسئولیت راه اندازی و پشتیبانی کتابخانه ها بر عهده نمایندگان مردم یعنی شوراهای شهر و روستا است. مردم نیز با اطمینان از اینکه بخشی از مالیات پرداختی آنان صرف این نهادهای اجتماعی می شود از آنها حمایت و استفاده می کنند.

آنچه در این زمینه اهمیت دارد این است که چگونه کتابخانه های عمومی می توانند در توسعه جامعه نقش مؤثری داشته باشند؟ وجود هزاران مقاله و کتاب و گزارش پژوهشی، از جمله در ایران، در باره تاثیر جایگاه کتابخانه ها در توسعه اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می تواند نشان از اهمیت این موضوع داشته باشد. در همین راستا نیز، انجمنهای ملی و بین المللی رهنمودها و استانداردهایی را برای کتابخانه های عمومی تدوین کرده اند تا حرفه مندان این قلمرو بتوانند با استفاده از آنها به بهبود کیفی این نوع کتابخانه ها و خدمات آنها بپردازند. این استانداردها به مدیران و کتابداران کمک می کنند تا بتوانند در زمینه های اصلی مانند نیروی انسانی، ساختمان و تجهیزات، مجموعه سازی و فراهم آوری منابع، سازماندهی، ارائه خدمات، و ارزیابی کتابخانه با موفقیت عمل کنند. همین استانداردها می تواند شاخص ارزیابی وضعیت کتابخانه های عمومی باشند. بر این اساس، می توان کتابخانه های عمومی ایران را نیز ارزیابی نمود تا میزان نزدیکی و یا فاصله آنها را با وضعیت مطلوب بررسی نمود یعنی تشخیص فاصله میان آنچه هستند و آنچه باید باشند.

با مقایسه وضعیت موجود کتابخانه های عمومی در ایران به آسانی می توان نتیجه گرفت که تعداد، ساختمان و وضع ظاهری، تجهیزات، کمیت و کیفیت منابع، و از همه مهمتر، خدمات آنها با آنچه مورد نیاز یک جامعه پویا و درحال

رشد فاصله بسیار دارد. آمار به تنهایی نمی تواند نشان دهنده رشد کیفی و میزان مشارکت کتابخانه ها در فرایند توسعه دانایی محور باشد. نتایج بسیاری از پژوهشهای انجام شده مبتنی بر مدل لایبکوال (LibQual) نشان دهنده این شکاف میان وضعیت موجود و وضعیت مطلوب در زمینه خدمات است. پژوهشهای بسیاری با رویکرد ارزیابی لایبکوال در ایران انجام شده که در مجموع نشان دهنده شکاف بزرگ میان وضعیت موجود و مطلوب است.

برای ارزیابی وضعیت موجود لازم است به برخی پرسشهای اساسی مرتبط با کتابخانه های عمومی در کشور پاسخ داده شود، این پرسشها به طور غیرمستقیم می تواند وضعیت ایران با کشورهای پیشرفته را بازتاب دهد، از جمله:

- خدمات این کتابخانه ها تا چه میزان به نیازهای متنوع و پویای قشرهای مختلف جامعه پاسخ می دهد؟

- اصولاً، چه نوع خدماتی از میان گستره متنوع خدمات این نوع کتابخانه ها برنامه ریزی شده و ارائه می گردد؟

- مراجعان تا چه میزان از این خدمات رضایت دارند؟

- چرا بخشهای بزرگی از جامعه تحت پوشش و عضو این کتابخانه ها نیستند؟ (طبق آخرین آمارها تنها ۲/۷٪ از مردم ما عضو کتابخانه های عمومی متعلق به نهاد هستند از میان زنان خانه دار که به اطلاعات زیادی در باره مسائل مختلف آموزشی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و بهداشتی نیاز دارند تا نقش خود را در سعادت خانواده به خوبی ایفا کنند چه درصدی تحت پوشش کتابخانه های عمومی هستند؟ همینطور، کارگران، پیشه وران، روستائیان، بازنشستگان و کهنسالان و مانند آنها که به نظر می رسد عمدتاً عضو کتابخانه ها نیستند.

- آیا در حاشیه های شهری و نقاط محروم، به تعداد کافی کتابخانه هایی وجود دارد که به نیازهای قشرهای ضعیف تر جامعه پاسخ دهند؟

- آیا ساعات کار کتابخانه مناسب شرایط و نیازهای مردم، بویژه در مناطق جغرافیایی مختلف است؟ آیا این

کتابخانه ها در روزهای تعطیل که مردم فراغت بیشتری دارند باز و در دسترس مردم هستند؟

آشکار است که مدیریت کلان کتابخانه های عمومی در کشور پهناوری مانند ایران کار بسیار دشواری است که به امکانات عظیم نرم افزاری (بودجه، نیروی انسانی، برنامه) و سخت افزاری (مکان و تجهیزات) در سطح ملی نیاز دارد. بازهم آشکار است در سالهای اخیر تلاشهای بیشتری برای تقویت کتابخانه های عمومی به انجام رسیده و این

کتابخانه ها تا اندازه ای به لحاظ نیروی انسانی متخصص و امکانات تقویت شده اند اما با نگاهی به جمعیت رو به رشد کشور بویژه جمعیت جوان و نیازهای گسترده و پویای آنها هنوز فاصله زیادی با وضعیت مطلوب که شایسته کشوری مانند ایران است داریم. با نگاهی به فربه شدن حاشیه نشینی در کنار شهرهای بزرگ و انواع معضلات جوامع حاشیه نشین می توان به عمق نیازها پی برد.

جان سخن آنکه، اگر قرار باشد کتابخانه های عمومی، مانند آنچه در کشورهای پیشرفته وجود دارد، نقش موثرتری در فرایند توسعه جامعه ایفا کنند نیازمند آنند که فاصله خود را با آنچه باید باشند کم کنند. برای این منظور، عوامل موفقیت سازمانی بویژه در ارتباط با ارائه خدمات مؤثر به جامعه، ایجاد هویت اجتماعی ویژه، ایجاد انسجام و مشروعیت، و به وجود آوردن مقبولیت درونی باید مورد توجه خاص قرار گیرد.

بازهم باید یادآور شد که کتابخانه های عمومی به منزله نهادهای اجتماعی، نقش بسیار مهمی در توسعه جامعه دارند و باید این نقش را بدرستی و با استفاده از اصول علمی و به کارگیری تجربه ها و دانش کشورهای پیشرفته و نیز همکاری دانش آموختگان داخلی متخصص کتابداری و اطلاع رسانی ایفا کنند. به این منظور، کتابخانه های عمومی می بایست توجه ویژه ای به نیازهای روز جامعه و بویژه ارائه خدمت با استفاده از رسانه های نو و فناوریهای پیشرفته داشته باشند .

رسانه های نوین، فناوریهای اطلاعاتی و تاثیرات آنها بر جامعه و خدمات کتابخانه های عمومی

انسان همواره تلاش داشته است تا با نوآوری های گوناگون، بر محدودیتهای محیطی و ابزاری زندگی خود غلبه کند و در مقابل، توانمندیهای خویش را در بهره گیری از منابع و امکانات محیطی افزایش دهد. دستاوردهای این خواست بشری را می توان در همه زمینه های زندگی، از بخش کشاورزی گرفته تا صنعت و تجارت، فناوری، ارتباطات، آموزش، پزشکی و بهداشت، و خدمات عمومی مشاهده کرد. مروری بر تاریخ ابداع ها و اختراع ها در کشورهای مختلف حاکی از این تلاش پیوسته و دستاوردهای آن است، دستاوردهایی که تغییرات و تحولات بزرگی در عرصه های گوناگون زندگی ایجاد کرده است. اکنون و در مقایسه با گذشته، هر نسل شاهد برطرف شدن محدودیتهای افزایش توانمندیهای جامعه بشری است. این به مدد فناوری ها و رسانه های نو انجام گرفته و می گیرد.

آشکار است که در این زمینه، حرفه‌هایی که به شکل مستقیم در ارتباط با مردم هستند و فلسفه وجودی آنها، خدمت به افراد جامعه است، نیاز به بهره‌گیری از نوآوری‌های مرتبط با خود، بیش از سایر حرفه‌ها داشته و دارند. در این راستا، رسانه‌های گروهی و کتابخانه‌ها تلاش داشته‌اند تا از تازه‌ترین فناوریها برای توان‌افزایی خود و ارائه خدمات بهتر، فراگیرتر، و مبتنی بر نیازهای فردی بهره‌برند. دلیل آن هم روشن است: هر دوی این نهادها، اجتماعی‌اند و بر پایه نیازهای افراد شکل گرفته‌اند، پس جامعه هم از توان خودش برای بهره‌گیری از توانمندیهای این دو نهاد کمک می‌گیرد. داشتن سواد رسانه‌ای و سواد فناوری از الزامات جامعه جدید برای راه بردن زندگی به شکل بهتر است.

در اینجا بی‌مناسبت نیست مرور بسیار کوتاهی داشته باشیم بر تاریخچه تحول ابزارهایی که به منزله رسانه در خدمت جامع بوده‌اند. رصد روند تحولات در قلمرو کتاب و کتابخانه و همچنین، رسانه‌های گروهی در طول تاریخ حاکی از نوآوریهای پیوسته در ابزارهای مورد استفاده است. کتاب ابتدا به شکل سنگ نوشته، سپس در قالب الواح گلی و آجری، آنگاه از جنس پوست حیوانات، بعد به شکل کاغذ، و اکنون در فرمت الکترونیکی و دیجیتالی در دسترس همگان است. بر این اساس، می‌توان نتیجه‌گیری کرد که با تحولات پیوسته در فرمت فیزیکی کتاب به عنوان یک رسانه، بتدریج محدودیتهای آن کاهش یافته و در مقابل، بر قابلیت‌های آن افزوده شده است. این قابلیت‌ها شامل موارد زیر است:

- سرعت تولید کتاب از سوی پدیدآورندگان
- سرعت تولید کتاب از نظر زمان
- افزایش تولید کتاب از نظر شمارگان (تیراژ)
- بهبود کیفیت تولید، چاپ، توزیع و استفاده
- سادگی در انتقال و دسترسی محتوا
- امکان جستجوی محتوایی در متن
- امکان پردازشهای سریعتر درون متنی و تحلیل متن
- سرعت آگاهی رسانی در رسانه‌های گروهی و شبکه‌های اجتماعی
- امکان تعامل و ارائه بازخورد در مورد محتوا (به شکل نقد در مجلات و شبکه‌های مجازی)

دستاورد‌های این تحولات، نشان دهنده تحولات اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی بزرگی در همه جوامع بوده است. به نظر می‌رسد که جامعه بشری اکنون با آمیخته شدن سه گانه "کتاب"^۲ به عنوان یک رسانه"، "نهادهای اجتماعی" مانند کتابخانه‌ها، و نیز "شبکه‌های اجتماعی"، در آستانه یک تحول بنیادی قرار گرفته است. این فضای نو یک فرصت تازه و یک امتیاز برای آمیخته شدن رسانه‌های نوین و کتابخانه‌ها به وجود آورده است. تجربه‌های ارزشمندی در بسیاری از کشورها در این زمینه به دست آمده است که می‌تواند برای کشورهای در حال رشد بسیار سودمند باشد و از هزینه‌های ناشی از ناآگاهی و ناکارآمدی آنها در توسعه رسانه‌های نوین، اعم از کتاب، مطبوعات، شبکه‌های اجتماعی و مانند آنها بکاهد. در این راستا، کتابخانه‌های عمومی می‌توانند نقش مؤثری در انتقال و اشتراک تجربه ایفا کنند.

یکی از مهمترین نکته‌های مرتبط با رسانه‌های نوین، ضرورت کسب آگاهی و مهارت در شناخت درست آنها و بهره‌گیری بجا و مناسب از آنهاست. به همین منظور، آموزش همگانی در زمینه رسانه‌های گروهی، که اکنون با عبارت "سواد رسانه‌ای" مورد توجه جهانی قرار گرفته، یک امر عادی در بسیاری از جوامع شمرده می‌شود. این امر از آنچنان اهمیتی برخوردار شده که "درس سواد رسانه‌ای" در بسیاری از کشورها و در چارچوب نظام رسمی آموزش ارائه می‌شود. وجود چنین درسی در نظام آموزشی، و همچنین، ارائه آموزشهایی در همین زمینه از سوی نهادهای اجتماعی و فرهنگی، بویژه کتابخانه‌های عمومی، می‌تواند این توانمندی‌ها را در افراد جامعه ایجاد کند:

- شناخت تحلیلی و انتقادی رسانه‌ها به لحاظ نوع آنها (گرایشهای موضوعی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و ...)
- شناخت تحلیلی و انتقادی رسانه‌ها از نظر پدیدآورندگان آنها (دولتی، نیمه دولتی، غیردولتی...)
- ارزیابی کیفیت و تاثیرگذاری رسانه‌ها بر زندگی فردی، اجتماعی و حرفه‌ای افراد و جوامع
- واکنش و بازخورد منطقی افراد نسبت به رسانه‌های گروهی و اصلاح آنها

آشکار است که یکی از مهمترین و معتبرترین نهادهای اجتماعی که می‌تواند این شناخت را در افراد جامعه ایجاد کرده و ترویج کند، کتابخانه عمومی است. این نهاد با بهره‌گیری از تجربه و دانش کارکنان خود و نیز مجموعه منابع غنی که دارد قادر است به آموزش کاربردی افراد در زمینه مهارت سواد رسانه‌ای بپردازد. وضعیت کتابخانه‌های عمومی از نظر کمیت و کیفیت خدمات آنها در توانمندسازی افراد جامعه در زمینه‌های بالا، در برخی کشورهای پیشرفته، از جمله در اتحادیه اروپا می‌تواند الگوی توسعه این نهادها در سایر کشورها باشد، موضوعی که در بخش بعدی مورد بررسی قرار گرفته است.

---

^۲ در اینجا، کتاب به مفهوم بسیط آن مورد نظر است و همه انواع منابع اطلاعاتی اعم از انواع کتابها، مجلات، اسناد و مدارک، پایان نامه‌ها، و مانند آنها را شامل می‌شود.

بهره گیری از تجربه کشورهای موفق در برنامه ریزی برای توسعه کتابخانه های عمومی

همانگونه که در آغاز این فصل مطرح شد، تجربه ها و دانش هایی که در جوامع مختلف و در طول قرن‌ها به دست آمده، میراث مشترک بشری به شمار می رود. جای بسی خوشوقتی است که اکنون، همه جوامع به مدد رسانه های نوین و فناوری های پیشرفته، بویژه از طریق منابع و خدمات آنلاین کتابخانه ها، راحتی به تجربه ها و دانشهای همه کشورها دسترسی دارند و می توانند بدون محدودیتها، از آنها بهره برند. در این راستا، برخی کشورها، اتحادیه ها، یا انجمنها آمادگی خود را برای بهره گیری سایر کشورها از تجربه های موفق آنها اعلام کرده اند. آنها حتی شرایط مناسبی را برای انتقال تجربه ها و دانش های خود به وجود آورده اند تا این روند با سرعت و سهولت بیشتری رخ دهد. در مقابل، کشورهای در حال توسعه هم باید ضرورت کسب تجربه و دانش کشورهای پیشرفته را بدرستی درک کرده و در آن راستا اقدام کنند. راهها و شیوه هایی که هر جامعه می تواند به تجربه ها و دانشهای سایر جوامع دسترسی یابد گوناگون است:

- بهره گیری از منابع اطلاعاتی چه در زبان اصلی و چه ترجمه^۳.
- برگزاری همایشهای تخصصی در سطح بین المللی و ملی
- برگزاری کارگاههای آموزشی در سطح بین المللی و ملی
- بازدیدها و یا فرصتهای مطالعاتی در سطح بین المللی و ملی
- تحصیلات دانشگاهی و بورسهای تحصیلی در کشورهای خارجی
- نگارش و نشر کتاب و تدوین گزارش بر گرفته از تجربه های فردی و گروهی
- نگارش و نشر مقاله در مجله های علمی

همه موارد بالا دستاوردهای موفق در انتقال و اشتراک تجربه و دانش در سطح جهانی داشته و دارد. پروژه حاضر نیز، در واقع، مبتنی بر بسیاری از موارد هفت گانه بالاست و پیاده سازی آن در همان قالبها انجام شده است. مجریان تلاش داشته اند تا از فرصتی که اتحادیه اروپا در چارچوب طرح ژان مونه در اختیار سایر کشورها قرار داده است بهره برده و تجربه های موفق کتابخانه های این اتحادیه را در دسترس کتابداران کتابخانه های عمومی ایران گذارند. به شکل معمول، مجموعه تجربه ها در دل مجموعه رهنمودها و قوانین در اختیار سایر کشورهاست. افزون بر وجود استانداردها یا رهنمودهای ایفلا برای کتابخانه های عمومی، وجود هزاران عنوان کتاب و دهها مجله تخصصی و تعداد قابل توجهی از مقاله های علمی در زمینه کتابخانه های عمومی می تواند نقطه قوت این عرصه به شمار آید.

^۳ بخش بزرگی از دانش بشری به همین شکل در سطح جهانی قابل دسترس است و به گردش درآمده است. در اینجا فقط به نهضت ترجمه در دوران شکوفایی تمدن اسلام اشاره می شود که چه دستاوردهای عظیمی برای انتقال دانش داشت. نگاه کنید به مقاله زیر:

مجریان پروژه حاضر توانسته اند برخی از مناسبترین مقاله های علمی و حرفه ای در زمینه توسعه کتابخانه های عمومی در اروپا و نیز سواد رسانه ای را به فارسی ترجمه کرده و در کتاب حاضر در دسترس همگان قرار دهند. همچنین، مجریان تلاش داشته اند تا محتوای کتاب حاضر را با افزودن تعدادی از مقاله های مرتبط با توسعه کتابخانه های عمومی تکمیل کنند. بایسته یادآوری است که مجموعه ای غنی از متون تخصصی فارسی در ارتباط با کتابخانه های عمومی و اینکه چگونه این کتابخانه ها می توانند نقش تاثیر گذارتری در توسعه فرهنگی و اجتماعی جامعه ایران داشته باشند وجود دارد.

خوشبختانه، در سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸، نهاد کتابخانه های عمومی کشور تلاش بزرگی را در راستای تدوین مجموعه استانداردهای کتابخانه های عمومی ایران انجام داده و این استانداردها که با رویکرد بومی سازی و به کوشش انجمن علمی کتابداری و اطلاع رسانی ایران و در قالب گروهی با بیش از ۵۰ نفر از کتابداران و متخصصان و اندیشمندان ایرانی شکل گرفته است اکنون در دسترس همگان می باشد. پروژه حاضر و مجموعه استانداردهای تدوین شده می تواند مکمل یکدیگر باشند و در عرصه آموزش، پژوهش و اقدام مورد استفاده قرار گیرند. هدف آنها، آماده سازی کتابخانه های عمومی برای مشارکت پویاتر در توسعه فرهنگی-اجتماعی جامعه ایران است، موضوعی که بخش بعدی کتاب به آن پرداخته است.

مشارکت کتابخانه های عمومی در راستای توسعه فرهنگی-اجتماعی و توانمندسازی جامعه برای زندگی بهتر^۴

جامعه ایران در دهه های گذشته بسیار متحول شده است. نه تنها تغییرات بزرگی در روندهای اجتماعی و اقتصادی در جامعه ایران رخ داده بلکه چالشهای گوناگونی هم به دلایل مختلف بروز کرده و زندگی افراد را تحت تاثیر قرار داده است. برخی از این رخدادها عبارتند از:

- بروز انقلاب اسلامی و پیامدهای دگرگون کننده آن،

---

^۴ برگرفته از منبع زیر:

کد خبر: ۳۲۰۹۳ فتاحی، رحمت الله. «پویاسازی کتابخانه های عمومی در راستای آگاهی بخشی همگانی، اصلاحات اجتماعی و کاهش آسیب ها». سخن هفته لیزنا، شماره ۳۶۷. ۲۰ آذر ۱۳۹۶.

- جنگ تحمیلی علیه مردم ایران که ۸ سال به درازا کشیده شد و آسیبهای اقتصادی و روانی زیادی را باقی گذاشت،

- بروز انقلاب فرهنگی و بسته شدن دانشگاهها به مدت سه سال،

- تحریم اقتصادی ایران از سوی ابرقدرتها که پیامدهای ناگواری در زمینه های اقتصادی، اجتماعی و بهداشت و درمان داشت،

- گسترش بیکاری و فقر در بخشهایی از جامعه،

- مهاجرت بخش بزرگی از نخبگان و سرمایه داران کشور به سایر کشورها،

- مهاجرت های بزرگ روستائیان به حاشیه های شهرهای بزرگ،

در این شرایط، که جامعه ایران دچار این همه چالش و آسیب شده است، مسئولیت اجتماعی کتابخانه های عمومی بیش از پیش نمایان می شود. ویژگی های این نهاد اجتماعی در ارتباط با جامعه، که از نقاط قوت آن هم به حساب می آید، عبارتند از:

- با بودجه مردم اداره می شود و برای مردم فعالیت می کند،

- بدون تبعیض جنسیتی، طبقاتی، قومی، فرهنگی، زبانی به همه خدمت می کند،

- به انواع نیازهای اطلاعاتی و خواندنی قشرهای مختلف مردم پاسخ می دهد،

- به مردم برای بالابردن آگاهی ها و دانش خود کمک می کند،

- در راستای توانمندسازی فکری مردم برای تفکر بهتر و مدیریت چالش ها تلاش می کند،

رویکرد مهم کتابخانه های عمومی در ارتباط با چالشهای جامعه آنست که برنامه ها و خدماتش "هم جنبه پیشگیری و هم جنبه درمان" دارد. در پاسخ به چالشها و نیازهای مردم، کتابخانه عمومی، در واقع، پایگاه ارتباطی و اشتراک دانش همه اقشار جامعه است و همچون خانه مردم عمل می کند، خانه با تمام معنا و مفهوم خود در فرهنگ مردم. اعضای جامعه همچون اعضای خانواده گرد هم می آیند تا با هم ارتباط نزدیک داشته، با هم زندگی کنند، و به تبادل دانش و تجربه بپردازند. این امر نیازمند بازنگری در سیاستها، برنامه ها و خدمات کتابخانه های عمومی است.

برای کسب موفقیت در این راستا و کمک به جامعه در برخورد با چالشها و آسیبها، کتابخانه های عمومی باید بر وظایف زیر تمرکز و تاکید کنند:

۱. تعامل پیوسته با جامعه و شناسایی نیازهای قشرهای مختلف جامعه در ارتباط با چالش های اساسی؛
  ۲. رصد مسائل و چالش های جامعه از راه های گوناگون یکی از وظایف کتابداران است (گزارش های برخی وزارتخانه ها، استانداری ها، نهادهای اجتماعی...).
  ۳. دسته بندی چالش ها برای آمادگی بیشتر به منظور کمک به مردم در هر زمینه یکی از الزامات خدمت به مردم است.
  ۴. برنامه ریزی برای ارائه انواع خدمات در راستای پیشگیری و درمان آسیبهای اجتماعی
  ۵. توسعه خدمات بر مبنای نیازهای اساسی اجتماعی، گروهی و فردی؛
  ۶. گزینش و تهیه کتاب و منابع اطلاعاتی (انواع کتابها، مجلات، منابع الکترونیکی و دیجیتالی، منابع صوتی، پایان نامه ها) مرتبط با چالش ها؛
  ۷. طراحی و راه اندازی سایت و شبکه های اجتماعی کتابخانه با محتوای پاسخگو و مرتبط با چالش ها؛
  ۸. حضور در متن جامعه و رخداد های آن
- در این چارچوب، همه افراد، صرف نظر از طبقه اجتماعی و اقتصادی، تحت پوشش خدمات کتابخانه خواهند بود و از امکانات آن استفاده خواهند کرد.
- با بهره گیری از تجربه های موفق سایر کشورها از جمله اتحادیه اروپا، راه مدیریت و برون رفت از چالش های جامعه ایران و ارائه خدمات مناسب را می توان در گروه اقدامهای زیر عینیت بخشید:

- پویا شدن کتابخانه ها در راستای توانمندسازی جامعه برای اصلاحات اجتماعی
- مرتبط ساختن محتوای برنامه های آموزشی و فرهنگی کتابخانه ها با چالش ها
- توسعه مراکز فرهنگی، کتابخانه ها، کتابفروشی ها،...
- ترویج آموزش های بنیادی و ترویج تفکر منطقی و انتقادی در قشرهای مختلف اجتماعی

- اقدامهای عملی برای ترویج مطالعه هدفمند و مفید در اقشار مختلف
- فراهم ساختن محیط مناسب برای اشتراک تجربه و دانش میان قشرهای گوناگون جامعه و نهادهای اجتماعی

تجربه سودمند کتابخانه ها و کتابداران در برخی رخدادهای ناگوار، از جمله زلزله بم و زلزله اخیر در سرپل زهاب در استان کرمانشاه و همچنین سیلابهای ویرانگر در برخی مناطق کشور در سال ۱۳۹۸، نشان داد که آنها می توانند نقش تاثیرگذاری در برطرف کردن چالشها و کمک به مردم در برخورد با آسیبها (ناراحتی فکری و روانی بیش از اندازه مردم، بویژه کودکان در از دست دادن عزیزان خود، احساس شدید بی پناهی، افسردگی، ناامیدی نسبت به آینده، و مواردی از این دست) داشته باشند. مدیران جامعه و سازمانهای دولتی و غیردولتی باید نقش سودمند کتابداران و کتابخانه ها در کمک به اصلاحات اجتماعی را باور داشته باشند و شرایط و امکانات لازم را برای این نقش آفرینی در اختیار آنان قرار دهند. نتایج این رویکرد، همانگونه که در کشورهای پیشرفته نشان داده شده، توسعه پایدار کشور بر مبنای عقلانیت فرد فرد جامعه است. در این راستا، برنامه ریزی برای ترویج مطالعه و برای توسعه سواد رسانه ای در سطح فردی، باید از اولویتهای کتابخانه های عمومی باشد. برپایه تعریف سازمانهای بین المللی، کتابخانه ها و کتابخوانی از شاخصهای توسعه به شمار می روند. هرچه آنها را توسعه دهیم، جامعه توسعه می یابد.

رهنمودهایی برای توسعه خدمات با توجه به روندهای آینده

اگر بنا داریم، به عنوان نهادی اجتماعی، مشارکت و پویایی خود را در سرنوشت جامعه فردا به عینیت در آوریم، ضرورت دارد یک برنامه واقع بینانه برای توسعه خدمات به قشرهای گوناگون جامعه تدوین کنیم. این برنامه می تواند مبتنی بر تجربه و دانش مرتبط با کتابخانه های عمومی (متون تخصصی این حوزه) و نیز مبتنی بر نیازها، شرایط و امکانات خود کتابخانه باشد.

چارچوبهای تدوین برنامه برای توسعه خدمات:

- توجه به فلسفه خدمات کتابخانه ای؛ پیوند خدمات با هدفها و ماموریتهای کتابخانه؛ گروه ها و اقشار اجتماعی مخاطب کتابخانه ها
- توجه به نظریه های خدمت؛ کتابخانه به منزله نهاد تولیدکننده خدمت؛ کتابخانه به منزله پلتفرم ارتباطات اجتماعی؛ خدمات کتابخانه در همگامی با تحولات جامعه؛
- سیاستها و قوانین ملی توسعه خدمات اطلاعاتی؛ نظام ملی خدمات تعاونی و اشتراک منابع

- مدلها و رویکردهای پشتیبانی کتابخانه از برنامه های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، آموزشی، پژوهشی، و فعالیتهای حرفه ای
- برنامه ریزی، سازماندهی و ارائه خدمات؛ ملزومات توسعه خدمات؛
- نوع شناسی خدمات اطلاعاتی (خدمات عمومی و جنبی، خدمات تخصصی، خدمات شخصی سازی شده)؛ خدمات درون کتابخانه ای، خدمات تحویل مدرک، خدمات دسترسی باز، خدمات برون کتابخانه ای، خدمات مبتنی بر منابع چاپی، خدمات الکترونیکی؛ خدمات مرجع، خدمات مشاوره ای، خدمات تحویل مدرک؛ توسعه خدمات سلف سرویس؛ برون سپاری خدمات
- بازاریابی و فروش خدمات؛ خدمات پولی
- الگوها و مدلهای ارزیابی خدمات (مدل سروکوال، مدل لایب کوال، مدل دیجی کوال، وب کوال، EFQM؛ سنجش هزینه-سودمندی و هزینه-اثربخشی خدمات
- کاربرد فناوریهای نوین و محیط اطلاعاتی جدید در توسعه خدمات اطلاعاتی (خدمات الکترونیکی و وبی، وب ۲ و وب ۳، خدمات شخصی سازی شده مانند کتابخانه من، خدمات موبایلی، ...)
- آموزش و توانمندسازی کارکنان برای ارائه خدمات با کیفیت تر و تاثیر گذارتر
- آموزش و توانمندسازی کاربران برای بهره گیری بهتر از خدمات)
- بایسته توجه است که این برنامه ها باید در چارچوب تحولات و روندهای کلان جامعه تدوین و اجرا شود تا بتواند به نیازهای واقعی قشرهای گوناگون اجتماعی پاسخ گوید. به طور معمول، روندهای کلان و مطرح در حال حاضر عبارتند از: تحولات اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی، آموزشی-پژوهشی، فناوری-صنعت، و بهداشتی-درمانی
- بر این اساس، کتابداران باید به طور پیوسته آگاهی های عمومی و تخصصی خود را در ارتباط با این تحولات ارتقاء دهند. راههایی که آنها می توانند این آگاهی ها را کسب کنند شامل مطالعه و خودآموزی، شرکت در کارگاههای آموزشی، شرکت در همایشهای تخصصی، و تعامل با انواع نهادها در جامعه.

سخن پایانی

اگر بپذیریم که کتابخانه های عمومی نقش بزرگی در آگاه سازی افراد جامعه و کمک به آنها در راستای توسعه دارند، در آنصورت باید برای توسعه خود آنها نیز تلاش کنیم. آنچه در این فصل ارائه شد، تلاشی بود برای ارائه چارچوبهای نظری و بهره گیری از تجربه کشورهای پیشرفته در توسعه کتابخانه های عمومی خود. گاهی مدیران و کتابداران کتابخانه های عمومی ایران از عوامل و عناصر تاثیرگذار بر توسعه این کتابخانه ها، بویژه گستره بزرگ خدمات آنها به یکایک افراد جامعه نخستین گام در فراهم کردن شرایط توسعه کتابخانه ها به شمار می رود. بهره گیری از تجربه های موفق سایر کشورها، در واقع، راه را کوتاه تر، مسیر را سریع تر و برنامه ها را روشن تر می کند. همه این تجربه ها و دانش کسب شده برپایه آنها در مقاله ها و کتابها در دسترس ماست. مرور این آثار و فراتحلیل آنها یکی از نخستین راهها برای آگاهی از این تجربه و دانش موجود است.

فصل دوم: ضرورت بکارگیری استانداردها برای کتابخانه‌های عمومی و معرفی استانداردهای نهاد کتابخانه‌های عمومی ایران

مقدمه

تدوین و بهره‌گیری از استانداردها در عرصه‌های گوناگون نقطه قوت توسعه صنعت، اقتصاد و خدمات به شمار می‌رود. در طول قرن بیستم و دو دهه نخست قرن بیست و یکم، تعداد بیشماری از استانداردها در زمینه مختلف شکل گرفته است. در قلمرو کتابخانه‌ها، از جمله کتابخانه‌های عمومی نیز شاهد تدوین دهها استاندارد بوده ایم. استانداردهای بین‌المللی از سوی ایفلا و یونسکو و همچنین استانداردهای ملی اکنون در دسترس ماست. این استانداردها در واقع، برآیند تجربه‌ها و دانش کتابداران، کتابخانه‌ها و انجمنهای ملی و بین‌المللی است که بهره‌گیری از آنها می‌تواند ضامن موفقیت برنامه‌های توسعه کتابخانه‌ها و خدمات آنها باشد.

استانداردهای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور

نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، با همکاری انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و بهره‌گیری از استادان و پژوهشگران مطرح علم اطلاعات و دانش‌شناسی، در فاصله‌های سالهای ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ اقدام به طراحی و تدوین استانداردهای مختلف حوزه کاری کتابخانه‌های عمومی کرده است که یک حرکت جدی و بزرگ برای توسعه کتابخانه‌ها در مسیر بهتر و کارآمدتر به شمار می‌رود. از دیدگاه نگارندگان، این استاندارد، به لحاظ گستره موضوعی و تعداد رهنمودهای ارائه شده (استانداردها) در نوع خود در سطح جهانی کم‌نظیر است و حتی می‌تواند مورد استفاده بسیاری از کشورهای در حال رشد قرار گیرد. کتاب این استانداردها در دسترس همگان قرار دارد. تاکید می‌شود که بهره‌گیری از استانداردها در قلمرو کتابخانه‌های عمومی، نه تنها می‌تواند زبان و درک مشترکی از شرایط و الزامات توسعه در کتابخانه‌های عمومی به دست دهد بلکه تبادل تجربه کتابداران در این قلمرو را تسهیل کند. ادامه به معرفی این استانداردهای هشتگانه پرداخته می‌شود.

استاندارد اول: استاندارد تعریف کتابخانه عمومی

در این استاندارد حداقل‌های لازم برای تمایز یک فضا به فضای کتابخانه عمومی تعیین می‌شود. این استاندارد از نظر نوع برای کتابخانه‌های عمومی و از نظر محدوده جغرافیایی در کشور ایران کاربرد دارد. در این استاندارد، استاندارد

حق بهره مندی، استاندارد سازماندهی، استاندارد فضا، استاندارد منابع، استاندارد نیروی انسانی، استاندارد زمان فعالیت جهت تعریف یک کتابخانه به عنوان کتابخانه عمومی ذکر شده است.

استاندارد دوم: استاندارد خدمات کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد تعیین الزامات، مشخصه ها و ویژگی های خدمات کتابخانه عمومی در جهت تحقق اهداف کلان و مأموریت های آن است. این استاندارد برای کتابخانه های عمومی ایران کاربرد دارد. بر اساس این استاندارد کتابخانه های عمومی سه کارویژه آگاهانش (اطلاع رسانی)، آموزش، فرهنگی (اوقات فراغت) را متناسب با نیازها و خواسته ها و انتظارات انواع کاربران، طراحی و بطور مستمر در طول سال ارائه دهد. به آن دسته از فعالیت ها گفته میشود که در پاسخ خدمت به نیازهای کاربران، به صورت مستمر و توسط خود کتابخانه و کارکنانش یا با همکاری سایر نهادها تدارک دیده شده و ارائه می شود. هر خدمت یک فرایند درخواست-پاسخ است، کاربر درخواست می دهد و کتابخانه به آن درخواست پاسخ می دهد. امانت، مشاوره خوانندگان، خدمات مرجع نمونه هایی از خدمت در کتابخانه عمومی هستند.

استاندارد سوم: استاندارد برنامه های کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد تعیین الزامات، مشخصه ها، و ویژگی های برنامه های کتابخانه عمومی است. این استاندارد برای کتابخانه عمومی ایران کاربرد دارد. کتابخانه عمومی باید مجموع های از انواع برنامه های مناسب در کارویژه های سه گانه شامل آگاهانش (اطلاع رسانی)، آموزش و فرهنگی (اوقات فراغت) را به مخاطبان ارائه دهد. برنامه های کتابخانه عمومی باید متنوع، متناسب با ویژگی ها و نیازهای مخاطبان و در چارچوب کارویژه ها و مأموریتهای کتابخانه عمومی باشد. آن دسته از فعالیتهای آنها است که در قالب رخدادی با شروع پایان مشخص طراحی میشود و کارکنان کتابخانه های عمومی، به تنهایی، یا با همراهی سایر نهادهای اجتماعی یا بنگاه های تجاری به صورت موردی برنامه ریزی و اجرا می کنند. هر برنامه یک فرایند برگزاری-شرکت است، کتابخانه برنامه را برگزار میکند و کاربر در آن برنامه شرکت یا مشارکت میکند. جشن امضا کتاب، جلسات نقد، کلاسهای آموزشی نمونه هایی از برنامه در کتابخانه عمومی هستند.

استاندارد چهارم: استاندارد ساعات فعالیت کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد تعیین ویژگی های ارائه چارچوبی مطلوب برای ساعات کار کتابخانه عمومی است. بر مبنای این چارچوب باید اطمینان لازم برای ارائه بهترین و مناسبترین خدمات به کاربران در بهترین شرایط زمانی حاصل شود. این استاندارد برای کتابخانه های عمومی ایران کاربرد دارد. زمان فعالیت کتابخانه عمومی باید دارای ثبات و قابل پیش بینی و درک آن برای کاربران آسان باشد. زمان فعالیت کتابخانه های عمومی مختلف لازم نیست با یکدیگر یکسان باشند، بلکه می تواند با توجه به نوع، خدمات و برنامه های آنها متغیر باشد.

استاندارد پنجم: استاندارد مجموعه کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد تعیین الزامات، مشخصه ها و ویژگی های مجموعه کتابخانه عمومی در جهت تحقق هدفهای کلان و مأموریت‌های آن است. این استاندارد برای کتابخانه های عمومی ایران کاربرد دارد. کتابخانه عمومی به منظور پشتیبانی از خدمات، برنامه ها و راهبردهای خود در جهت دستیابی به هدفهای کلان کتابخانه باید مجموعه ای مناسب از منابع مختلف با انواع قالبها و محتواها را برای گروه های مختلف جمعیت خدمتگیر تأمین و مهیا سازد. در این استاندارد، رهنمودهای مختلف مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی ایران تشریح شده است.

استاندارد ششم: استاندارد بازاریابی و روابط عمومی کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد تعیین الزامات، مشخصه ها و ویژگی های بازاریابی و روابط عمومی کتابخانه عمومی در جهت تحقق هدف های کلان و مأموریت‌های آن است. این استاندارد برای کتابخانه عمومی ایران کاربرد دارد. کتابخانه عمومی باید برنامه ها و راهبردهای مشخصی برای بازاریابی و روابط عمومی داشته باشد و از طریق این برنامه و راهبردها، خدمات، برنامه ها و فعالیت‌های کتابخانه را ترویج، تبلیغ و پشتیبانی کند. برنامه ها، راهبردها و شیوه اجرای آنها باید به صورت منظم ارزیابی و در صورت نیاز بازنگری شود. کتابخانه عمومی با تدوین برنامه بازاریابی و روابط عمومی باید گروه‌های مخاطب کتابخانه را به عنوان بخشی از جامعه بشناسد و آنها را از برنامه‌ها و خدمات کتابخانه آگاه سازد. کتابخانه عمومی باید از نتایج این ارزیابی‌ها برای بهبود برنامه ها و خدمات و برگزاری و ارائه آنها استفاده کند. اطلاعات مربوط به برنامه ریزیها باید مدون و نگهداری شود.

استاندارد هفتم: استاندارد خدمات مشتریان کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد تعیین الزامات، مشخصه ها و ویژگی های خدمات مشتریان کتابخانه عمومی در جهت تحقق اهداف کلان و مأموریت های آن است. این استاندارد برای کتابخانه عمومی ایران کاربرد دارد. کتابخانه عمومی باید برنامه ها و خدمات خود را با کیفیت مطلوب به کاربران ارائه دهد. کیفیت مطلوب برگزاری برنامه ها و ارائه خدمات کتابخانه عمومی باید متناسب با ویژگیهای مخاطبان و برگرفته از نیازها و انتظارات آنها باشد.

استاندارد هشتم: استاندارد واژگان و اصطلاحات کتابخانه عمومی

هدف از تدوین این استاندارد یکدست کردن تعاریف و تبیین واژه ها یا اصطلاحهایی است که در استانداردهای کتابخانه عمومی ایران به کار رفته است. این استاندارد و رهنمودهای آن مناسب کتابخانه عمومی ایران تدوین شده است. با بهره گیری از این استاندارد، می توان امیدوار بود که یک واژگان قابل فهم و کاربردی مشترک در قلمرو کتابخانه های عمومی قابل دسترس و قابل استفاده است.

فصل سوم: تحلیل مصاحبه ها با مدیران کتابخانه های عمومی ایران و اساتید دانشگاه و بومی - سازی و مناسب سازی برخی از برنامه های اتحادیه اروپا

مقدمه

یکی از تعهدات پروژه بین المللی ژان مونه، بومی سازی برنامه های اتحادیه اروپا برای کتابخانه های عمومی ایران است. در این راستا پژوهشی با عنوان "امکان سنجی اجرای چارچوب برنامه های اتحادیه اروپا در کتابخانه های عمومی ایران" با شیوه مصاحبه صورت گرفت. در این راستا با ۱۵ نفر از مدیران رده بالای نهاد، مدیران کل نهادستان ها، و اساتید متخصص در این حوزه، مصاحبه صورت گرفت. تلاش شد از اکثر استان های کشور افراد صاحب نظر انتخاب شوند و مصاحبه شوندگان به ۱۳ پرسش تشریحی پاسخ دادند. مصاحبه ها ضبط و سپس پیاده سازی و تحلیل شدند. برخی از افراد نیز به صورت صوتی پاسخ ها را از طریق واتس اپ ارسال کرده بودند. زمان انجام مصاحبه ها خرداد و تیر ماه ۱۴۰۰ بود.

لازم به ذکر است پژوهش دیگری در اواخر زمستان ۱۳۹۹ و بهار ۱۴۰۰ با همین عنوان با روش توزیع و گردآوری متفاوت و از طریق پرسشنامه انجام شد، که جامعه آن کتابداران شاغل در نهاد کتابخانه های عمومی سراسر کشور بودند و نتایج آن در قالب مقاله علمی پژوهشی با مشخصات زیر^۵ در دست چاپ است.

در ادامه این فصل پاسخ های داده شده به پرسش های مصاحبه، تحلیل شده و به ترتیب پرسش ها ذکر است.

---

^۵ این مقاله با عنوان "امکان سنجی پیاده سازی برنامه های اتحادیه اروپا متناسب با کتابخانه های عمومی ایران: پیمایش دیدگاه کتابداران کتابخانه های عمومی ایران" برای فصلنامه کتابداری و اطلاع رسانی آستان قدس ارسال شده است.

تحلیل مصاحبه ها با مدیران کتابخانه های عمومی ایران و اساتید دانشگاه

پرسش ۱- چگونه می توان اختیارات بیشتری به مدیریت کتابخانه های عمومی در استان ها و شهرها واگذار کرد؟

درباره این پرسش تقریباً تمامی مدیران و اساتید با تفویض بخشی از اختیارات به استان ها موافق بودند. اما درباره شیوه واگذاری، دیدگاه های متفاوتی مطرح شد. پاسخ به این پرسش به موضوع تمرکزگرایی گره خورده بود و پاسخ دهندگان نیز به این مسئله اشاره کردند.

بنا به نظر مصاحبه شوندگان، مهم ترین تفاوت بین ایران و کشورهای اروپایی در موضوع مدیریت کتابخانه های عمومی، تمرکزگرایی بسیار شدید در مدیریت کتابخانه ها در ایران گزارش شده است، که این مسئله در سایر بخش ها و سازمان های کشور نیز دیده می شود. برخی از مصاحبه شوندگان علت تمرکزگرایی در کشور ایران را دلایل تاریخی و سیاسی می دانند که فراتر از عمر جمهوری اسلامی و پهلوی اول و دوم است. یکی از مصاحبه شوندگان گفت:

"تحولات تاریخی و اجتماعی در شهرهای مختلف پس از تفویض اختیار از سوی دولت مرکزی نشان می دهد که در برخی استان ها مانند کردستان و آذربایجان زمزمه جدایی و استقلال مطرح و کار به خشونت کشیده شده است. به طوری که این تحولات عملاً دولت های مرکزی را به سوی تمرکز هرچه بیشتر برده است."

از دید عده ای، شرایط قومیتی در سراسر ایران به گونه ای است که چنانچه حکومت مرکزی به سمت تمرکز زدایی حرکت کند بلافاصله نافرمانی در مناطق مختلف کشور شروع می شود و بر اساس همین دلایل تاریخی، فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، تمرکزگرایی شدید در سایر سازمان ها نیز دیده می شود. شاید بتوان گفت تاریخ ایران نشان می دهد که هنوز تمرکززدایی امری دشوار در این کشور محسوب می شود؛ و نمی توان به سادگی الگوهای غیرمتمرکز کتابخانه های عمومی اروپایی را در ایران به اجرا در آورد."

از دیدگاه برخی صاحب نظران، مدیران کتابخانه های عمومی از سمت نهاد و ستاد کنترل می شوند. انتصاب مدیران در استان ها به پیشنهاد نهاد مرکزی تهران و با موافقت مقامات محلی مانند استانداران، فرمانداران، امامان جمعه و شهرداران صورت می گیرد و چنانچه اختلاف نظری پیش آید انتصاب مدیر با مشکل مواجه می شود کما اینکه چنین مواردی در برخی استان ها مشاهده شده است.

یکی از مصاحبه شوندگان مطرح کرد: "در استان آنان به دلیل این که مدیر کل پیشنهادی نهاد مورد تایید مقامات محلی مانند استاندار و فرماندار نبوده، انتصاب مدیر کل انجام نشده و بجای آن سرپرست معرفی کرده‌اند که متأسفانه متخصص رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی هم نبود."

با شرایط فعلی میزان اختیارات مدیران استان‌ها بسیار اندک و نقش آن‌ها نیز بسیار کم رنگ است. نظر بسیاری از صاحب نظران این بود که اشکال واقعی در اساسنامه فعلی نهاد است و لازم است اساسنامه نهاد کتابخانه‌های عمومی اصلاح و در آن تغییرات لازم جهت اختیار دادن به استان‌ها ایجاد شود و سپس شرح و طایف برای استان‌ها و شهرستانها تهیه و تنظیم گردد.

قانون تاسیس کتابخانه‌های عمومی نهاد در سال ۱۳۸۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید و هدف آن جدا سازی کتابخانه‌های عمومی از بدنه وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بود. در واقع، این امر هدف خوبی داشت؛ اما ساختار قوی و منسجمی برای بعد از جدایی شکل نگرفت که منجر به مشکلات کنونی شده است. نقل قول یکی از مصاحبه شوندگان به شرح زیر است: "طبق این اساسنامه، انجمن‌های کتابخانه‌های عمومی استان‌ها شامل: رئیس اداره ارشاد، فرماندار یا استاندار، شهردار و چند تن از فضلاء شهر هستند و مدیر کل کتابخانه‌های عمومی استان «دبیر انجمن» است که حق رأی ندارد. شاید لازم است این اساسنامه و مقررات انجمن‌های استان‌ها را بازنگری کرده و به مدیر کل کتابخانه‌های عمومی استان نقش بیشتر و نیز حق رأی داده شود."

نظرات به نفع تفویض اختیارات بیشتر به انجمن‌های استانی و پویا تر شدن آن‌ها بود. نمونه نقل قول: "به نظرم علت عدم تفویض اختیار به مدیران استان‌ها، نگرانی عبور از خط قرمزهاست درحالی که این موضوع به راحتی قابل کنترل است. اما تجربه نشان داده هر زمان اختیارات مدیران بیشتر شده، تاثیرگذاری کتابخانه‌ها نیز افزایش یافته است، بنابراین پیشنهاد می شود قوانین سختگیرانه فعلی تا حد امکان تعدیل شوند."

برخی از مدیران ارشد نهاد (مصاحبه شوندگان) نیز با تمرکز به ویژه در بخش بودجه موافقت داشتند و دلیل آن را کمبود بودجه و عدم درآمد کافی شهرداری‌ها در برخی از شهرها می‌دانستند؛ با این توجیه که تمرکز مالی باعث توزیع مناسب تر بودجه در سراسر کشور می شود. نظرات کاملاً مخالف نیز وجود داشت که معتقد بودند نباید ستاد مرکزی از مدیران کل استان‌ها بخواهد که بودجه را به حساب ستاد مرکزی واریز کنند و سپس مدیر کل بخواهد

بودجه استان خود را دوباره از ستاد درخواست کند. بودجه‌ای که مستقیماً از طرف شهرداری به حساب استان ریخته می‌شود، باید همانجا و با اختیار مدیر کل استان خرج شود. همچنین، باید در مصرف بودجه، اندکی مقررات زدایی صورت بگیرد. در حال حاضر مقرراتی که ستاد برای مصرف بودجه استان‌ها وضع کرده، طوری دست و پای مدیران کل را بسته و به گونه‌ای است که برای خریدهای بسیار کوچک هم باید از ستاد مرکزی اجازه گرفته شود. هر چند تخلفات مدیران قبلی در مصرف بی‌رویه و نامناسب بودجه استان‌ها، خود یکی از عوامل وضع این قوانین سختگیرانه بوده است. همچنین مداخله‌هایی در برخی استان‌ها از سوی مقامات محلی در مدیریت کتابخانه‌های عمومی دیده می‌شود که این نکته به استقلال کتابخانه‌ها ضربه می‌زند.

نمونه یک اظهار نظر: "ما برای هر فعالیتی باید از نهاد استعلام بگیریم که باعث کندی روند کارها می‌شود. کتابخانه اختیار عملی ندارد و کاملاً به تهران وابسته است و بدین ترتیب فعالیت‌ها با دشواری انجام می‌گیرد".

همچنین، مقررات برگزاری سمینارها، سخنرانی‌ها، نشست‌ها، و سایر فعالیت‌های کتابخانه به گونه‌ای است که سخنرانان باید از قبل مورد تایید قرار بگیرند که مبدا سخنی در کتابخانه مطرح شود که باب میل نباشد و این نشان دهنده فضای غیردموکراتیک و انسداد کلی فضای تعاملی است که با الگوهای اروپایی کاملاً مغایرت دارد.

یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت: "در نهاد کتابخانه‌های عمومی ایران سیستم بسته و سختگیرانه حاکم است و مدیر کل‌ها و رؤسای کتابخانه‌ها نگرانند که مبدا کاری کنند که زیر سؤال بروند. آنان به جای تمرکز بر رسالت واقعی کتابخانه‌های عمومی تمام توجه خود را صرف رضایت مقامات بالادست نموده و از وظیفه اصلی خویش فاصله گرفته‌اند. از سوی دیگر در برخی موارد افراد فاقد شایستگی و بدون کفایت به عنوان مدیر انتخاب می‌شوند که ممکن است تخصص کتابداری هم نداشته و به دلیل ملاحظات سیاسی به مدیریت کتابخانه منصوب شده باشند".

صرف نظر از توافق یا عدم توافق درباره تمرکززدایی، از دیدگاه متخصصان امکان انجام چنین کاری در ایران وجود دارد. اما شیوه آن باید به صورت تدریجی باشد. از دیدگاه آن‌ها تمرکززدایی یکباره آسیب‌های زیادی را به دنبال خواهد داشت و از طرفی باید به استان‌ها آموزش کافی داده شود. بنا به گفته مدیران ارشد، نهاد در حال حاضر، به صورت آزمایشی در حال واگذاری بخشی از اختیارات به استان‌ها است و نقش کتابخانه‌های استانی را ترکیبی از مشاوره و تسهیل‌گری می‌بیند.

پرسش ۲- چگونه می توان سیاست های مجموعه سازی برای گروه های مختلف کاربران کتابخانه های عمومی را مورد تجدید نظر قرار داد و به پاسخگویی بهتر به نیازهای شخصی و گروهی آنان

بهبود بخشید؟

پاسخ به این پرسش نیز به موضوع تمرکزگرایی گره خورده بود. زیرا در شرایط فعلی مجموعه سازی در نهاد به شکل کاملاً متمرکز صورت می گیرد. چنین رویه ای برخلاف بسیاری از روندهای مجموعه سازی در دنیا و از جمله کشورهای اروپایی است. تعداد کمی از مدیران کمبود منابع مالی برای مجموعه سازی را دلیل این تمرکزگرایی شدید می دانستند به این دلیل که برخی استان ها به دلیل کمبود بودجه، توان تهیه منابع مورد نیاز کتابخانه را ندارند و مجموعه سازی باید متمرکز باشد؛ هر چند دیدگاه های کاملاً مخالف نیز وجود داشت.

یکی از مصاحبه شوندگان چنین گفت: "شرایط ایران به لحاظ نشر کتاب با هیچ کشوری قابل مقایسه نیست نمی توان از هیچ الگوی غیربومی در مجموعه سازی استفاده کرد. زیرا تعداد کتاب های منتشر شده در ایران به دلیل ضعف صنعت نشر، به طور نسبی کم است و کتاب های زیادی برای انتخاب وجود ندارد. زیرا در طول سال تنها حدود ۳۰ تا ۴۰ هزار کتاب منتشر می شود؛ که نیمی از آنها کمک درسی بوده و مورد استفاده قشر خاصی هستند. با این وجود حدود ۷۰ تا ۸۰ درصد از کتاب های منتشر شده در ایران توسط نهاد خریداری می شوند. اما مشکل اصلی در توزیع این کتاب ها در سطح کشور است که به درستی انجام نمی شود. از سوی دیگر حدود ۲۰ میلیون کتاب در کتابخانه های عمومی کشور وجود دارد که هرگز به امانت نرفته اند."

این نکته قابل ذکر است که در حال حاضر مجموعه سازی در کتابخانه های عمومی به سه روش صورت می گیرد:

۱- مجموعه متمرکز در نهاد تهران و ارسال کتاب به همه کتابخانه های عمومی کشور.

۲- خریداری کتاب توسط استان ها با استعلام از نهاد مرکزی تهران.

۳- دریافت منابع اهدایی از اعضا و خیرین با استعلام از نهاد مرکزی تهران.

این روش فعلی مورد انتقاد بسیاری از مصاحبه شوندگان بود؛ زیرا این روش بدون نیازسنجی و بدون توجه به شرایط کتابخانه و مخاطبان آن، مجموعه یکسان برای همه را خریداری و بین کتابخانه های عمومی توزیع و بعبارتی تحمیل

می‌کند. این رویه خود تبدیل به یک چالش بزرگی شده است. در واقع مجموعه سازی قبل از نیازسنجی و تنها براساس حدس و گمان صورت می‌گیرد.

یکی دیگر از مصاحبه شوندگان وضعیت موجود را اینطور توصیف کرد:

"آنچه که در حال حاضر در کتابخانه های عمومی ایران در جریان است نتوانسته آن جذابیت و کششی که لازمه جذب کاربر به کتابخانه ها و استقبال عمومی از آنها می‌گردد را ایجاد نماید. گرچه یکی از علل آن فقر فرهنگ مطالعه و عدم ضرورت کتاب، کتابخوانی و کتابخانه در سطح آحاد مختلف جامعه است؛ به طوری که این مشکل در افراد متخصص و تحصیل کردگان جامعه ما نیز مشاهده می‌شود؛ با این وجود عوامل متعدد دیگری در تقویت و تشدید این حس در سطح جامعه مؤثر بوده‌اند که عدم مجموعه سازی مناسب از جمله این علل است؛ به گونه‌ای که پاسخگویی به نیازهای کاربران مختلف در سطوح مختلف سنی، تحصیلی، شغلی، جنسیتی و ...، صورت نگرفته و این امر باعث گردیده تا در اکثر موارد مراجعین به کتابخانه‌ها را دانش آموزان و دانشجویانی تشکیل دهند که صرفاً هدف آن‌ها از رفتن به کتابخانه یافتن جایگاه آرامی برای مطالعه محتوای کتب درسیشان باشد و آن هم در اغلب موارد در زمان امتحان‌های پایان ترم یا آزمون کنکور سراسری مشاهده می‌شود."

برخی مصاحبه شوندگان دیگر نیز بر این نکته صحه گذاشتند که کتابخانه‌های عمومی تبدیل به قرائت‌خانه شده‌اند به جای آنکه رسالت اصلی خود را دنبال کنند.

همچنین مخاطبان مجبورند آنچه را که در کتابخانه موجود است به امانت بگیرند و مورد استفاده قرار دهند و مشخص نیست چه میزان تقاضا در کتابخانه‌های عمومی وجود دارد که به آن‌ها پاسخ داده نشده و یا نمی‌شود پاسخ داد و هیچ گونه شناسایی نیاز صورت نمی‌گیرد. کتابداران بیشتر به نقش محافظتی می‌پردازند تا نقش اشاعه اطلاعات. آن‌ها در مجموعه سازی نقشی ندارند و فقط بسته‌های کتاب‌های ارسال شده را باز و در سیستم ثبت می‌کنند. از طرفی کتاب با این که جنبه مصرفی دارد در ایران جز اقلام اموالی محسوب می‌شود که این مسئله وجین در کتابخانه‌ها را دچار مشکل کرده است. مجموعه سازی مخاطب محور نیست در حالی که تجربه اروپا کاملاً مبتنی بر مخاطب محوری است. اما امکان اجرای این تجربه هم در ایران آسان نیست.

بنابراین اگر مجموعه منابع موجود در کتابخانه به گونه‌ای باشد که بتواند جذابیت لازم را برای طیف وسیعی از کاربران ایجاد نماید. بخشی از مشکلات موجود کم رنگ یا حتی بی رنگ خواهد شد. جهت مجموعه سازی مناسب لازم است نیازسنجی واقعی از کاربران و گروه‌های هدف کتابخانه انجام شود. برقراری کانال‌های ارتباطی کتابخانه‌ها با اقشار و آحاد مختلف جامعه و حضور کتابخانه‌ها در سطح جامعه در جهت شناختن این نیازها بسیار مؤثر است. همچنین انجام نظرسنجی از اقشار مختلف جامعه با سطوح مختلف سنی، شغلی، تحصیلی، و ... به طور کلی، و نه فقط مراجعان کتابخانه‌ها، می‌تواند به این امر کمک شایانی نماید. در این میان، کسب همکاری سازمان‌ها و مراکز ارتباط با مردم نظیر صدا و سیما می‌تواند در جهت کسب آگاهی‌ها و شناخت نیازها مؤثر باشد.

یکی از مصاحبه‌شوندگان نیز معتقد بود که در جمهوری اسلامی سیاستگذاری فرهنگی به گونه‌ای است که نیازسنجی از مخاطبان و مخصوصاً گروه‌های خاص را به رسمیت نمی‌شناسد و به همین دلیل کتابخانه‌های عمومی خود را موظف به اینکار نمی‌دانند. وی اضافه کرد:

"نهاد متولی سیاستگذاری فرهنگی در ایران و شورای عالی انقلاب فرهنگی است که سیاست‌ها را تنظیم و ابلاغ می‌کند و از سازمان‌ها گزارش اجرای آن سیاست‌ها را می‌خواهد و دبیرکل نهاد موظف است به آن‌ها گزارش دهد. در سیاستگذاری فرهنگی، نیازهای گروه‌های حاشیه‌ای به رسمیت شناخته نشده و توجهی به نیازسنجی برای مجموعه‌سازی نشده است. از سوی دیگر یک پروژه عظیم برای تشخیص مناسب‌ترین روش مجموعه‌سازی به سرپرستی آقای دکتر حری به این نتیجه رسید که بهترین راه مجموعه‌سازی در کتابخانه‌های عمومی، از طریق متخصصان موضوعی و بصورت متمرکز است." چنین سیاستی در حال حاضر دنبال می‌شود و مسئولان نهاد به نتیجه این پژوهش تاکید دارند.

برخی نیز دخالت مباحث ایدئولوژیک را در مجموعه‌سازی تاثیرگذار می‌دانند. یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت:

"سیاست مجموعه‌سازی چه در دوره پهلوی چه در دوره جمهوری اسلامی با ایدئولوژی عجین و آمیخته شده است. ایدئولوژی شاهنشاهی مبتنی بر زمینه‌های تقویت و تایید پادشاهی بوده. درحالی که در دوره جمهوری اسلامی مبتنی بر زمینه‌های مذهبی است. همواره در هر دو دوره این نگرانی و سو ظن وجود داشته است که مبادا کتابی در مجموعه قرار گیرد که مخالف ایدئولوژی حاکم باشد."

البته مصاحبه شوندگان از طرحی به نام "کتاب من" یاد می‌کردند که در زمان دبیر کل قبلی اجرا شد. اما بنا به دلایلی متوقف شد. زیرا به تدریج رانت و فساد در مجموعه سازی رخنه پیدا کرد. عده ای نیز عدم شناخت و تسلط کافی کتابداران نسبت به جامعه خود را دلیل شکست طرح می - دانستند. مسئله رانت و فساد در شرایط فعلی مجموعه سازی متمرکز، دخالت نهادهای خاص برای خرید کتاب های معین، و نیز سیاسی بودن انتخاب مجموعه نیز مورد انتقاد برخی مصاحبه شوندگان بود.

یکی از مصاحبه شوندگان ایده متفاوتی درباره مجموعه سازی داشت و این طور گفت: "براساس تجربه شخصی، برخلاف تصور عموم و برخلاف آنچه در کتابها نوشته شده، من مجموعه سازی بر اساس مشارکت کاربران در ایران را مناسب نمی دانم زیرا کاربران کتابخوان و آگاه به جدیدترین کتاب های منتشر شده در ایران بسیار اندک هستند. بیشتر کاربران نه اطلاعات کافی درباره نیاز واقعی خود دارند و نه از انتشارات خبر دارند. بررسی اجمالی از طرح «کتاب من» که نوعی مجموعه سازی بر اساس نیاز کاربر بود نشان می دهد که حدود ۷۰ درصد کتاب هایی که با این طرح وارد کتابخانه ها شدند بر اساس نیاز کوتاه مدت کاربران یا کتابداران آن کتابخانه ها بود و تنها در سال اول به امانت رفتند و بعد از آن دیگر به امانت نرفتند یا استفاده بسیار اندکی داشتند. علت این بود که کاربران قادر نبودند نیاز خود را درست بیان کنند و مشارکت آنان منجر به مجموعه سازی بهتر نشد. به نظرم راه حل برای مجموعه سازی مناسب تر، استفاده از متخصصان موضوعی است."

البته تجربه های موفقی از مجموعه سازی مشارکتی در برخی استان ها مطرح شد. برای نمونه، در استان فارس در تهیه مجموعه کودکان و نوجوانان از مشارکت کتابداران، نویسندگان کتاب های کودکان، و کتابفروشان استفاده و رضایت زیادی حاصل شد.

یکی از مصاحبه شوندگان معتقد بود " که ۵۰ درصد از مجموعه سازی به نهادها، شوراها، و انجمن های استانی واگذار شود و بقیه به شکل فعلی ادامه پیدا کند". برخی نیز معتقد بودند ابتدا باید نیاز سنجی توسط کتابداران صورت گیرد و نتایج برای مجموعه سازی مورد استفاده نهاد قرار گیرد.

ایده دیگری هم مطرح شد: "می توان نگاه به کتابخانه را به سمت "خدمت محوری" سوق داد یعنی به جای اینکه پرسیم چه کتابی بخریم؟ پرسیم چکار می توان کرد که خدمات بهتری ارائه داد؟ به عبارت دیگر مجموعه سازی را

از قدم اول به قدم دوم ببریم و همه گروه‌های استفاده کننده به نوعی در انتخاب کتاب مشارکت داشته باشند. با این روش ممکن است با مقاومت هایی روبه رو شویم و دست عده ای از فروش بی رویه کتاب کوتاه شود. اما ادامه مجموعه سازی با شرایط فعلی ممکن است حتی منجر به از بین رفتن کتابخانه شود."

پرسش ۳- چگونه می توان از مؤسسات غیر انتفاعی ایرانی و یا خیریه ها برای تامین مالی کتابخانه های عمومی کمک گرفت؟ و نیز از چه راهها و رویکردهایی؟

در حال حاضر تامین منابع مالی کتابخانه های عمومی کشور به روش های زیر صورت می گیرد:

۱- بودجه سالانه و اندک دولت برای نهاد کتابخانه های عمومی کشور (عمدتا صرف تامین حقوق کتابداران و مجموعه سازی می شود).

۲- ضرورت دارد که نیم درصد عوارض شهرداری هر شهر به کتابخانه های عمومی آن شهر اختصاص داده شود.

۳- دریافت حق عضویت از اعضا که کمتر از ۱ درصد منابع مالی را تشکیل می دهد.

۴- درآمدهای دیگر نهاد مانند اجاره بهای املاک و مستغلات.

۵- موقوفات و خیرین (براساس ماده ۵ قانون تأسیس نهاد کتابخانه های عمومی کشور، هدایا و کمک های مردمی سازمانها، مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی و بخش خصوصی و مجامع بین المللی و موقوفات از منابع مالی کتابخانه های عمومی هستند).

برخی از مصاحبه شوندگان اشاره کردند نیم درصد عوارض شهرداری ها به موقع و به طور کامل به کتابخانه های عمومی نمی رسد و درآمدهای شهرداری ها نیز بسیار متفاوت است. در مجموع منابع در آمدی برای فعالیت های کتابخانه ها کفایت نمی کند و نمی توانند بسیاری از آنها را انجام دهند، بنابراین همواره به دنبال منابع در آمدی دیگر بوده اند.

برخی مصاحبه شوندگان اشاره کردند که انجام کار خیر در هر جامعه، تابعی از فرهنگ حاکم بر آن است. باورهای دینی و فرهنگ وقف در ایران قوی است و می توان از این شیوه در تامین مالی کتابخانه ها کمک گرفت؛ اما فعالیت های کافی در این زمینه صورت نگرفته است.

یکی دیگر از مصاحبه شوندگان گفت: "بحث خیرین در دوره پیش از انقلاب نیز مطرح بود و به عنوان نمونه دانشکده فنی دانشگاه تهران توسط خیرین بنا نهاده شد. دانشگاه استنفورد یک سوم هزینه هایش را از طریق کمک های مالی خیرین تامین می کند. اما در زمینه فعالیت های خیریه چه در دوره پهلوی چه در دوره جمهوری اسلامی خوب عمل نشده است. زیرا نقش نهادهای مدنی همواره ضعیف بوده است. مقامات محلی مثل شهرداری ها و انجمن ها وابستگی عمیقی به شهرهایشان نداشته و بیشتر وابستگی سیاسی داشته و دارند و این مسئله باعث عدم تقویت فعالیت های خیرین می شود. هر چند در دوره جمهوری اسلامی «خیرین مدرسه ساز» الگوی موفق برای جذب کمک های مالی در ساخت مدرسه در ایران محسوب می شوند."

بسیاری از مصاحبه شوندگان موضوع «خیرین مدرسه ساز» را به عنوان یک فعالیت اجتماعی موفق مورد تاکید قرار داده اند و این که آموزش و پرورش با تشکیل انجمن های استانی و برنامه های توجیهی و رسانه ای توانست موجی در جامعه ایران برای مدرسه سازی ایجاد کند. در حال حاضر، در هر استان انجمن «خیرین مدرسه ساز» فعال بوده و کمک های افراد خیر برای مدرسه سازی را جمع آوری می کنند. اما چنین فعالیتی برای کتابخانه های عمومی به طور کامل صورت نگرفته و جامعه کتابداری نتوانسته برای جلب کمک های مردمی موفقیت زیادی کسب کند. البته در برخی از استان ها و شهرها، انجمن «خیرین کتابخانه ساز» شکل گرفته و فعالیت هایی در دست انجام است اما این فعالیت ها در مقابل «خیرین مدرسه ساز» اندک است. رخی نیز دلیل این عدم موفقیت را سیاسی می دانند و این که خیرین زیر بار تحمیل ها و محدودیت فعلی نهاد نمی روند و از مشارکت منصرف می شوند.

یکی از مصاحبه شوندگان چنین مطرح کرد:

"اولین گام توجیه مدیران مؤسسات و یا خیریه ها برای انجام چنین کاری است. باید تلاش کرد تا این امر برای مدیران و بانیان خیریه ها به عنوان یک ارزش قلمداد شود. با اثبات مستدل فواید کتابخانه های عمومی فعال و کارآمد و تأثیری که آن ها می توانند با ارائه خدمات بهتر در سطح جامعه داشته باشند، می توان در جهت تحقق این مهم قدم برداشت. بیان نمونه های موفق در داخل کشور و در کشورهای دیگر که توانسته اند با سرمایه گذاری مناسب بر روی کتابخانه های عمومی جامعه خود مؤثر بوده و به آن ها قوت و قدرت ببخشند و در ازای آن، خدمات سودمندی را از کتابخانه ها در سطح جامعه دریافت نمایند در این مورد تأثیر گذار خواهد بود."

و نقل قول دیگر به این شرح است: "در ایران در حوزه مدرسه سازی و سلامت نمونه های موفقی از کمک های خیرین داریم که می تواند الگویی برای کتابخانه ها باشد. اما در کتابخانه های عمومی، نه تنها سیاست مدون و مشخصی برای برخورد با خیرین و نحوه دریافت کمک های خیریه نداریم بلکه چنان قوانین سختگیرانه ای داریم که هر خیری را پشیمان و از کتابخانه دور می کند. در حالی که باید حضور خیرین را در کتابخانه ها تسهیل کنیم. قدم بعدی اعتبار بخشی به کمک های خیرین از طریق تقدیر از آنها در رسانه های محلی و ملی، صدا و سیما و غیره است. زیرا خیرین دوست دارند بدانند کمک های آنها چه تاثیری بر کتابخانه داشته و همین طور انتظار دارند رسماً مورد تقدیر قرار گیرند. در حال حاضر، انجمن «خیرین مدرسه ساز»، در چندین مرحله از خیرین قدردانی می کند که باعث تشویق بیشتر خیرین برای کمک های بیشتر شده است."

برخی دیگر نیز ایجاد انجمن خیرین در سطح استان ها، برگزاری جلسات و نشست با خیرین، تقدیر از خیرین کتابخانه ساز، تشویق خیرین، مشارکت دولت و خیرین، تبلیغات رسانه ای بیشتر، تفاهم نامه نهاد و صدا و سیما برای استفاده از رسانه ملی در تشویق و توجیه خیرین برای کتابخانه سازی را به عنوان راهکارهای اجرایی پیشنهاد کرده اند.

یکی از دیگر مصاحبه شوندگان اظهار داشت:

"اول باید دید که خیر چه نیازی دارد؟ آیا او می خواهد تبادل سرمایه کند؟ یعنی سرمایه اقتصادی را بدهد و سرمایه دیگری جایگزین آن کند؟ اگر چنین است آن سرمایه جایگزین چیست؟ سرمایه اجتماعی؟ سرمایه فرهنگی؟ و یا سرمایه نمادین است؟ سرمایه نمادین برای خیر، همان شهرت است. سرمایه فرهنگی انواع و اقسام مدال ها و افتخارات و مدارک افتخاری فرهنگی است. سرمایه اجتماعی هم پست و موقعیت است. باید دید که چطور می توان یک خیر را شهیر کرد و بر شهرتش افزود؟ چطور می شود به او سرمایه فرهنگی داد؟ و چطور می توان سرمایه اجتماعی اش را بیشتر کرد؟"

پرسش ۴- برای بهبود فضاهای کتابخانه ای و شاداب سازی محیط کتابخانه چه رویکردهایی را پیشنهاد می کنید؟ مکان های کنونی کتابخانه ها را در جغرافیای شهری چگونه ارزیابی می کنید؟
برای آسان سازی دسترسی قشرهای گوناگون جامعه به کتابخانه چه پیشنهادهای مفید و موثری دارید؟

مکان های کنونی کتابخانه ها در جغرافیای شهری توسط بسیاری از مصاحبه شوندگان نامناسب و غیر استاندارد ارزیابی شدند.

یکی از مصاحبه شوندگان چنین مطرح کرد: "بسیاری از ساختمان های فعلی کتابخانه های عمومی در مکان های دورافتاده، نامناسب و بدون توجه به معیارهای مکان یابی تاسیس شده اند. ساختمان هایی که اختصاصاً از ابتدا برای کتابخانه ساخته نشده اند. نیز بر اساس یک مدل ساخت قدیمی و ساده و بدون ظرافت های لازم طراحی شده اند؛ که فقط شامل مخزن و سالن مطالعه است و فضایی برای فعالیت های جدید کتابخانه در آن ها پیش بینی نشده است. بنابراین شاداب سازی در چنین ساختمان هایی بسیار دشوار است. کتابخانه ها در کشورهای غربی و اروپایی بر اساس مفهوم مکان سوم یا سپهر عمومی / فضای عمومی «هابر ماس» ساخته شده و می شوند. بعنوان مکانی برای افزایش خلاقیت و مشارکت اجتماعی مراجعان".

برخی نیز به این نکته اشاره کردند که در ساخت کتابخانه های قدیمی به مسائل آب و هوایی و بومی توجه زیادی نشده است. مثلاً در شهری با آب و هوای شرجی بندرعباس کتابخانه با سقف بلند ساخته شده که خنک کردن آن در تابستان دشوار است و نیز در شهری مانند اهواز کتابخانه شیشه ای ساخته شده که عملاً با توجه به آب و هوای گرم منطقه، فضای کتابخانه در فصل طولانی گرما، بیش از حد گرم و غیر قابل استفاده می شود.

یکی از مصاحبه شوندگان گفت: "در طرح آمایش سرزمینی برای تاسیس کتابخانه عمومی، تعداد جمعیت ساکن در منطقه از جمعیت سیار اهمیت بیشتری دارد و می بایست کتابخانه بر اساس نیاز جمعیت ساکن طراحی شود. برای ارائه خدمت به جمعیت سیار می توان از مفهوم پیشخوان استفاده کرد. این مفهوم به گونه طراحی شده که به نیاز فوری پاسخ دهد. نتایج آمایش سرزمینی در ایران نشان می دهد که به لحاظ جمعیت ساکن، کتابخانه ها در مکان های مناسب واقع نشده اند."

از سوی دیگر برخی از صاحب نظران مشکلات کنونی در ساختمان کتابخانه های عمومی را در قوانین فعلی مسکن و شهرسازی و سایر قوانین می دانند. همچنین این نکته مطرح بود که اجازه تملک زمین و ساخت و ساز برای احداث کتابخانه عمومی به طور رسمی به نهاد کتابخانه های عمومی کشور واگذار شود. یکی از آنان گفت: "طبق قانون تامین زمین کتابخانه برعهده وزارت مسکن و شهرسازی است. اما طبق قانون دیگری چنانچه زمینی برای تاسیس ادارات غیر دولتی مثل کتابخانه واگذار شود باید زمین مذکور به قیمت روز توسط آن اداره یا سازمان خریداری شود. این قانون کار را برای مکان یابی درست کتابخانه با دشواری روبه رو می کند. همچنین بزرگترین مشکل کتابخانه های عمومی فعلی دسترسی نامناسب است. از سوی دیگر شاداب سازی اکنون با سلیقه های شخصی و به صورت فردی انجام می شود در حالی که با توجه به قدیمی بودن ساختمان های کتابخانه های عمومی، اکثر آنان نیاز به بازسازی و نوسازی دارند."

یکی دیگر از آنان گفت: "ساختمان های از قبل ساخته شده را به نهاد تحویل دادند که آنها را تبدیل به کتابخانه کنند و به همین دلیل در بیشتر موارد نمی توان کارکردهای کتابخانه ای را از آنان انتظار داشت و از طرفی جا به جا کردن یا تغییر در این ساختمان ها امری ناممکن و یا بسیار دشوار است. اکنون نهاد در حال آمایش سرزمینی برای تعیین مکان مناسب تاسیس کتابخانه است که در ۱۱ استان انجام شده است."

موضوع آمایش سرزمینی با توجه به شاخصه های اصلی و چهارگانه سازگاری، آسایش، کارایی و مطلوبیت، مورد تاکید بسیاری از مصاحبه شوندگان بود.

یکی از مصاحبه شوندگان مطرح کرد:

"تحقیقات نشان داده موقعیت مکانی بسیاری از کتابخانه های عمومی تهران در حال حاضر مناسب نیست. زیرا در ساخت آنها از هیچ الگوی مشخصی پیروی نشده است. در حالی که باید با نقشه درست حرکت کرد. برای شاداب سازی محیط کتابخانه نیز هرچقدر فعالیت های هنری در کتابخانه افزایش پیدا کند و هرچقدر در طراحی فضای داخلی به عوامل هنری توجه بیشتری شود، محیط جذاب تری برای مخاطبین خواهند بود."

یکی از مصاحبه شوندگان ضمن نامناسب دانستن اکثر مکان های فعلی کتابخانه های عمومی، پیشنهاد استفاده از سامانه های اطلاعات جغرافیایی را برای مکان یابی مناسب کتابخانه ها مطرح کرد و گفت:

"می توان با استفاده از سامانه های اطلاعات جغرافیایی مکان یابی مناسبی برای کتابخانه های عمومی بر اساس متغیرهای زیر اجرا نمود- میزان جمعیت، نوع دسترسی، نحوه قرار گیری نسبت به اماکن پر سر و صدا مثل نزدیکی به ایستگاه قطار، فرودگاه و... استفاده از طراحی و معماری ایرانی-اسلامی در ساختمان های کتابخانه ها- نحوه مبلمان شهری اطراف ورودی کتابخانه ها- ایجاد ورودی های آرامش بخش و جذاب برای کتابخانه ها- توسعه فضای سبز بیشتر در محیط داخل کتابخانه ها، سرویس های بهداشتی تمیز و مناسب، امکان بهره برداری از نور طبیعی در داخل ساختمان کتابخانه، رنگ آمیزی مناسب فضایی داخلی کتابخانه، استفاده از کف پوشهای مناسب، ورودی مناسب جهت کلیه افراد از جمله معلولان، کم بینایان و نابینایان و... تعبیه آسانسور برای ساختمان های چند طبقه، قرار گرفتن بخش امانت در طبقات اولیه کتابخانه های چند طبقه"

یکی از مصاحبه شوندگان پیشنهاد کرد: "لازم است کتابداران برای طراحی داخلی و شاداب سازی محیط کتابخانه، آموزش کافی و مستمر ببینند. علاوه بر این، همیشه این ایده کلی پیش رویمان باشد که «کتابخانه یک فضا بین ادارات خشک، و خانه راحت است» یعنی نه باید به اندازه خانه راحت باشد، و نه باید مثل یک اداره خشک باشد و بلکه یک فضای بینابینی باشد. در حال حاضر، فضای کتابخانه های عمومی حالت اداری و خشک دارد. باید این راه کلی را در نظر داشت که کتابخانه عمومی تبدیل به فضای بینابینی بشود."

توجه به فضای داخلی برای جذب مخاطبین بیشتر نیز به عنوان راهکار توسط مصاحبه شوندگان مطرح شد:

"یکی از عوامل مؤثر در جلب توجه کاربران کتابخانه ها فضای فیزیکی و امکانات رفاهی موجود در آن است. وجود نور و روشنایی کافی در فضای کتابخانه، دمای مناسب، داشتن تصاویر، تابلوها و رنگ آمیزی مناسب برای در و دیوار کتابخانه به طوریکه که حس آرامش را در بینندگان القا نماید، قرار گرفتن در محیطی دنج و آرام و به دور از هیاهو ولی در عین حال مفرح، داشتن میز و صندلی راحت، وجود بوفه کوچکی در محوطه کتابخانه جهت رفع تشنگی و گرسنگی کاربرانی که می خواهند چند ساعتی را در محیط کتابخانه سپری نمایند، یا وجود سرویس پذیرایی مختصر که توسط کتابخانه ارائه شود، همچنین استفاده از گل و گیاه در سالن های مطالعه و فضای کتابخانه و وجود فضای سبز در بیرون از کتابخانه، خوشبو و تمیز نگاه داشتن فضای کتابخانه از جمله راهکارهای مناسب برای جلب توجه مخاطبین به کتابخانه ها است. همچنین باز بودن کتابخانه ها در تمامی ساعات شبانه روز، جهت استفاده از فضا و منابع آن یعنی در ایام تعطیل و پس از تایم کاری روزمره افراد، می تواند به جذب مراجعان کتابخانه ها کمک نماید."

برخی از صاحب نظران راهکار هایی مانند تعادل در فضاها را به عنوان راهکار شاداب سازی مطرح کردند: "بحث تمرکزگرایی در شاداب سازی به هیچ وجه موثر نیست و نمی توان نسخه واحدی برای همه کتابخانه ها ارائه داد اما می توان اصول کلی را به کتابداران پیشنهاد کرد. نخست بحث تعادل در فضاها به عنوان یک اصل است مثل قرینگی و توزیع مناسب فضا برای فعالیت های مختلف. دوم انعطاف پذیری در خدمات و دسترسی راحت تر است. سوم توجه به نور در کتابخانه هاست که در اکثر موارد نادیده گرفته می شود. در حال حاضر تصویر ذهنی بسیاری از کتابداران برای شاداب سازی بسیار ضعیف است. پیشنهاد می شود کتابداران از کتابخانه های مختلف بازدید حضوری یا مجازی داشته باشند تا آگاهی و شناخت بیشتری درباره شاداب سازی فضای کتابخانه به دست آورند و بتوانند فضا سازی بهتری در کتابخانه خود انجام دهند."

برخی نیز شکوه و عظمت ساختمان کتابخانه و بزرگی آن را امری مهم از دید مردم تلقی کردند و به این نکته اشاره کردند که مردم ایران طرفدار کتابخانه های باشکوه، بزرگ و شلوغ هستند.

پرسش ۵- تاسیس کتابخانه های عمومی در پارکها و مراکز خرید که محل مراجعه ی بخش بزرگی از مردم است را چقدر امکان پذیر می دانید؟

در مورد این پرسش دیدگاه های کاملاً متفاوتی مطرح شد. عده ای معتقد بودند که تاسیس کتابخانه عمومی در پارک ها بر مبنای یک ایده قدیمی بوده و صحیح نمی باشد. مصاحبه شونده ای گفت: "تاسیس کتابخانه های عمومی در پارک ها در زمانی که کتابخانه های عمومی زیر نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بودند رواج بیشتری داشت اما موقعیت پارک ها در مناطق کم برخوردار و حاشیه شهرها باعث تجمع افراد بزه کار می شود. از سوی دیگر در برخی استان های گرمسیر مانند خوزستان به دلیل شرایط آب و هوایی پارک ها در نیمی از سال قابل استفاده در روزها نیستند و شب ها نیز کتابخانه ها تعطیل هستند."

مصاحبه شوند دیگری نیز مشکلات امنیتی در پارک ها را به این شکل مطرح کرد: "پارک ها مکان های عمومی هستند که مردم در ایام تعطیل مراجعه زیادی به آنها دارند و در این ایام کتابخانه ها تعطیل هستند. از طرفی مشکلات امنیتی زیادی در کتابخانه های داخل پارکها وجود دارد و به دلیل جنسیت کتابداران که غالباً خانم هستند امکان باز نگه داشتن کتابخانه تا دیر وقت و یا ساعات غیر اداری وجود ندارد."

برخی نیز به وابسته بودن پارک ها به شهرداری ها اشاره کردند و مطرح کردند که تاسیس کتابخانه در پارکها باید با موافقت شهرداری ها باشد و امکان تاسیس کتابخانه عمومی در برخی پارک های مهم شهرهای بزرگ وجود دارد اما نگاه تجاری و کوتاه مدت در شهرداری ها مانع انجام این کار می شود.

در مجموع نظرات به نفع تاسیس کتابخانه در پارک ها نبود و بیشتر مصاحبه شوندگان اعتقاد داشتند این مسئله تاثیر زیادی بر جذب مخاطب ندارد.

در مورد تاسیس کتابخانه در مراکز خرید نیز دیدگاه مشابهی وجود داشت و دیدگاه سنتی غلبه بیشتری نشان می داد. بسیاری از مصاحبه شوندگان با تاسیس کتابخانه در مراکز خرید موافق نبودند و دو نمونه موجود از این دست کتابخانه ها در ایران یعنی کتابخانه جندی شاپور در ایران مال (با معماری گوتیک قرن ۱۶ اروپا) در نزدیکی دریاچه چیتگر و باغ کتاب تهران (مجموعه ای از فروشگاه کتاب به همراه سرگرمی های متنوع) را صرفاً نمایشی و تبلیغاتی می دانستند و بر این باور بودند که بجای صرف هزینه بسیار زیاد برای تاسیس اینگونه کتابخانه ها می توان تعداد کتابخانه های عمومی بیشتری در سطح کشور تاسیس کرد و به جمعیت بیشتری خدمات داد.

با این حال دیدگاه های مترقی تر و کاملاً متفاوت نیز وجود داشت. به عنوان نمونه یکی از مصاحبه شوندگان مطرح کرد: "مراکز تجاری بزرگ مانند مگا مال ها، چه خوب چه بد، در ایران در حال توسعه است که مردم صرفاً برای خرید به آنجا نمی روند بلکه برای پر کردن اوقات فراغت نیز مراجعه می کنند و این مراکز می بایست بخش های فرهنگی مانند کتابخانه، سینما و غیره را داشته باشند. گشت و گذار بدون قصد خرید اکنون امری متداول است. اگر یک اصل کلی را بپذیریم که به جای اینکه کتابخانه را در جایی قرار دهیم که جمعیت به آنجا بروند، به جایی ببریم که جمعیت و تردد هست در آن صورت می توان تاسیس کتابخانه در مگا مال ها را پذیرفت. از سوی دیگر در ایران ظرفیت مراکز مذهبی و قطب های زیارتی وجود دارد که در کشورهای اروپایی نیست. می توان کتابخانه ها را در مراکز مذهبی و قطب های زیارتی موجود در کشور تاسیس کرد و از این ظرفیت فرهنگی استفاده کرد."

پرسش ۶- چقدر اقتباس از مدل های امانت الکترونیکی کتابها در کتابخانه های عمومی اروپا (قراردادهای تک-کاربر، قراردادهای پرداخت به ازای هر امانت- قراردادهای ترکیبی یا هیبریدی، قراردادهای دوگانه، مدل های امانت به میزبانی و هزینه کتابخانه- توضیح بیشتر در پایان سوالات آمده است) ، با توجه به شرایط حق مؤلف امروز ایران امکان پذیر است؟

درباره وضعیت کپی رایت در ایران تقریباً همه مصاحبه شوندگان بر دشواری این بحث صحه گذاشتند. یکی از آنان موضوع را به این شکل مطرح کرد:

"بحث کپی رایت بیش از نیم قرن در ایران قدمت دارد. اگر کپی رایت منظور شود قیمت کتاب به طور سرسام آوری بالا می رود و تالیف و ترجمه کم می شود. قوانین کپی رایت با جنبه دیجیتالی به نوعی درهم شکسته شده اند. شرایط پیوستن به کپی رایت اصلاً فراهم نیست. نهاد کتابخانه های عمومی نمی تواند وارد این بحث شود. دانشگاه هم نمی تواند و به این سادگی ها مشکل کپی رایت حل نخواهد شد."

---

^۱ روند امانت در طولانی مدت در اروپا نشان می دهد که امانت کتاب به شکل فیزیکی تا پیش از شیوع کرونا به تدریج در حال کاهش بود، در حالی که امانت الکترونیکی با سرعت زیاد رو به افزایش بود. شیوع کرونا باعث تشدید این موضوع شده است. با توجه به قانون حق مؤلف قراردادهای مختلف امانت الکترونیکی در کتابخانه های اروپا به شرح ذیل دیده می شود:

- **قراردادهای تک-کاربر:** این مدلها برای بسیاری از ناشران جذابند زیرا اجازه می دهد تا روند امانت الکترونیکی برخی از الزامات موجود در فرآیند امانت کتاب فیزیکی را تقلید کند؛
- **قراردادهای پرداخت به ازای هر امانت/استفاده همزمان:** این مدلها تجربه جذاب تری را برای کاربران کتابخانه فراهم می کند - اما مسئولیت بیشتری را برای مدیریت دقیق بودجه و تقاضا برای عناوین خاص، برای کتابخانه به همراه دارد؛
- **قراردادهای هیبریدی:** که ترکیبی انعطاف پذیر و انتخاب بیشتری را نسبت به مدل های صدور مجوز/قراردادهای تک کاربر ارائه می دهد، اما می تواند پیچیدگی و هزینه های اداری بیشتری نیز دربرداشته باشد؛
- **قراردادهای دوگانه:** چنین مدل هایی به ناشران این امکان را می دهد که نسخه پشتیبان خود را دیجیتالی کنند در حالی که برای امانت الکترونیکی به کتابخانه تخفیف می دهند، اما فقط برای کشورهایی با جمعیت اندک جذاب هستند؛
- **مدل های میزبان کتابخانه:** این مدل، هنگامی که خود کتابخانه ها زیرساخت میزبانی دیجیتال و امانت الکترونیکی را ایجاد و از آن ها نگهداری می کنند (که در ایالات متحده از محبوب ترین هستند)، کتابخانه ها کنترل محتوای زیادی دارند، اما در عین حال تمایل دارند دسترسی به عناوین کمتری را تضمین کنند، زیرا مستلزم سطح عمده ای از سرمایه گذاری اولیه است.

یکی دیگر از مصاحبه شوندگان مطرح کرد: "با توجه به عدم پذیرش قانون حق مؤلف در ایران و همچنین سطح پایین سواد حق مؤلف کتابداران (طبق نتایج پژوهش های صورت گرفته)، عادی شدن نقض حق مؤلف توسط مردم، نبود زیرساخت های مناسب در کتابخانه های عمومی ایران این مهم (امانت الکترونیکی کتاب) امکان پذیر نمی باشد".

اگر بخواهیم قوانین داخلی را مد نظر قرار دهیم مصاحبه شوندگان این پرسش را مطرح کردند که تا چه میزان به کتابخانه های عمومی اختیار داده شده است.

یکی از آنان چنین گفت:

"با توجه به مشکلات پیش آمده مربوط به قوانین حق مؤلف و حق مالکیت فکری و معنوی در کتابخانه ها به ویژه در ارتباط با خدمات ارائه شده در فضای مجازی باید به این نکته توجه نمود که قانون حق مؤلف در ایران تا چه اندازه دست کتابخانه ها را باز گذاشته است و در این راستا چه حمایتی از کتابخانه ها صورت گرفته یا قرار است صورت بگیرد؟ با توجه به گستره قوانین مربوط به حق مؤلف که علاوه بر جنبه های معنوی، جنبه های مادی نظیر حق تکثیر، ترجمه، توزیع و ... را شامل می شود لازم است در این زمینه ابتدا لوایح قانونی حاوی قوانین صریح و روشن خارج از هر گونه ابهام و بدون نیاز به هر گونه تفسیر و تعبیر، با مشارکت متخصصین این حوزه و حقوقدانان آگاه به قوانین حق مؤلف موجود در سطح کشوری و جهانی تنظیم و تدوین گردد و در این میان سهم کتابخانه های عمومی با در نظر گرفتن ماهیت وجودی آن ها، رسالت ها و مأموریت های آن ها و با توجه به اصل دسترس پذیری اطلاعات که امروزه یکی از مهمترین اصول در توجیه ضرورت وجودی کتابخانه های امروزی است، به دقت و با جزئیات کامل مشخص و تعریف گردد. آن گاه می توان در ارتباط با امکان به کارگیری مدل های اروپایی امانت کتابخانه ای در کتابخانه های عمومی ایران صحبت نمود."

برخی از مصاحبه شوندگان معتقد بودند اصولاً چیزی به نام امانت الکترونیکی کتاب و کتابخانه دیجیتال در کتابخانه های عمومی ایران وجود ندارد. یکی از آنان گفت:

"تا پیش از شیوع کرونا امانت کتاب الکترونیکی در کتابخانه های عمومی وجود نداشت. طرحی مطالعاتی در استان خوزستان درباره وضعیت امانت کتاب الکترونیکی در کتابخانه های عمومی انجام شد و به این نتیجه رسید که چالش فنی جدی برای امانت الکترونیکی وجود دارد و بسترهای موجود آمادگی فنی این کار را ندارند و از طرفی امانت

الکترونیکی زمانی قابل اجراست که موضوع حق مؤلف حل شده باشد. شیوع بیماری کرونا ضرورت پرداختن به امانت الکترونیکی را جدی کرد. برخی کتابخانه‌ها فعالیت‌هایی را در اینستاگرام و واتس‌آپ شروع کردند اما بیشتر جنبه ترویجی و نقد کتاب دارد. محتوای قابل ملاحظه‌ای برای امانت الکترونیکی موجود نیست."

یکی از مصاحبه‌شوندگان که تجربه فعالیت در روسیه را داشت این طور پاسخ داد: "در از روسیه قراردادهای تک-کاربر استفاده می‌شود و به عنوان مثال یکی از بزرگترین کتابخانه‌های حوزه پزشکی در روسیه از این مدل استفاده می‌کند. در واقع نسخه الکترونیکی کتابی که کتابخانه به شکل فیزیکی خریداری کرده، امانت الکترونیکی هم داده می‌شود. در هر حال مسئله حقوقی امانت الکترونیکی هنوز به کامل حل نشده است."

با وجود آنکه بودن خدمات امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های ایران، در ایام کرونا برخی ناشران و کارگزاران ایرانی فعالیت‌هایی را در این زمینه آغاز کردند. یکی از مصاحبه‌شوندگان گفت: "در شرایط موجود دو راهکار وجود دارد. اول اینکه کتابخانه‌ها خودشان اقدام به دیجیتالی‌سازی کتاب‌های خود نمایند که باعث ایجاد مشکل در حق مؤلف می‌شود و هزینه زیادی نیز خواهد داشت. راهکار دوم این است خدمات موجود در بازار را خریداری کنند و قراردادهای پرداخت به ازای هر امانت را با ناشران داشته باشند، یا ترکیبی از چند قرارداد را انتخاب کنند."

یکی دیگر از مدیران نهاد گفت: "ما در حال حاضر در حال گفتگو و بستن قرارداد با ناشران موجود در بازار هستیم و تا آخر شهریور امانت الکترونیکی راه اندازی می‌شود. قرارداد از نوع «پرداخت به ازای هر امانت» است و احتمالاً عدد دو هزار تومان نهایی شود که بار مالی زیادی برای کتابخانه نخواهد داشت."

به نظر می‌رسد در زمینه امانت الکترونیکی کتاب به کاربران کتابخانه‌های عمومی هنوز در ابتدای راه در ایران هستیم. شاید بتوان با فراهم‌کنندگان کتاب‌های الکترونیکی فارسی در ایران به قراردادهایی برسیم اما بیشتر قراردادهایی اروپایی با توجه عدم حل مشکل کپی‌رایت در ایران قابل استفاده نیست. برخی نیز معتقد بودند باید مدل‌های امانت الکترونیکی بومی در داخل ایران تعریف شود.

پرسش ۷- از دیدگاه شما، کتابخانه های عمومی ایران چگونه می توانند نقش فعال تری در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه ایران ایفا کنند؟

درباره این پرسش برخی از مصاحبه شوندگان نقش زیادی برای کتابخانه های عمومی قایل نبودند و این طور مطرح کردند: "کتابخانه ها بخشی کوچکی از سازمان های درگیر در بحث مباحث فرهنگی و اجتماعی و... هستند ولی با توجه به نقش اندکی که دارند می توانند با ایجاد بخش هایی در کتابخانه تحت عنوان شهر شناسی، استان شناسی، ایجاد تالار مشاهیر و بزرگان شهر و استان مربوطه و معرفی آنها، تهیه آثاری که به هر نحوی در رابطه با آن شهرستان یا استان تهیه و نگارش شده است، در توسعه فرهنگی نقش داشته باشند."

یکی دیگر از مصاحبه شوندگان بر تفاوت بحث فرهنگ و مسایل اجتماعی تاکید کرد و معتقد بود با شرایط فعلی کتابخانه ها نمی توانند نقش چندانی در توسعه کشور داشته باشند. ایشان گفت: "سؤال اینجاست که نقش کتابخانه توسعه فرهنگی است یا توسعه اجتماعی. مشکل جامعه ایران این است که مسایل فرهنگی را هنوز حل نکرده است در حالی که کشورهای اروپایی و غربی مسایل فرهنگی را حل کرده اند. بنابراین کتابخانه هایشان به توسعه اجتماعی می پردازند. در ایران ارتباط زیادی بین کتابخانه ها و نهاد های دیگر مثل آموزش و پرورش وجود ندارد. ردیف بودجه برای کتابدار آموزشی از بودجه آموزش و پرورش حذف شد و کتابخانه های مدارس بسیار ضعیف هستند. در حال حاضر فعالیت های کتابخانه ای به ویژگی های فردی مدیران مدارس بستگی دارد و به صورت سازمان یافته انجام نمی شود."

مصاحبه شونده دیگری به مسئله سیاست گذاری کلی اشاره کرد و چنین گفت: "مشکل کتابخانه های عمومی این است که برنامه توسعه مشخصی را دنبال نمی کنند. در دوره پهلوی مدل توسعه کتابخانه ها مشخص بود و دنبال می شد. در دوره جمهوری اسلامی مدل توسعه معلوم نیست و این امر منجر به تضعیف کتابخانه های عمومی شده و فعالیت آنان را تا حد امانت و ترویج کتاب تقلیل داده و نقش فرهنگی را از آنان گرفته است. بهتر است ما از کتابخانه عمومی «کتاب زدایی» کنیم تا بتوانیم نقش های دیگری برایش در نظر بگیریم. در اروپا اکنون «ساختگده»^۷ ها را داریم که به آموزش کسب و کار، آموزش و تست نرم افزارها و غیره به مراجعان می پردازند. می توان آموزش را در زمینه های مورد نیاز جامعه مثل آموزش بورس، مهارت های زندگی، کنترل خشم و غیره توسعه داد. در ایران معاونت های

^۷ makersapce

فناوری جدا از کتابخانه ها در حال آموزش کسب و کار و تست نرم افزارها هستند و می توان اینها را به کتابخانه عمومی منتقل کرد. کتابخانه های عمومی نیاز به سالن هایی با اینترنت پرسرعت برای چنین فعالیت هایی خواهند داشت."

برخی از متخصصان بر این نکته تاکید داشتند که نقش اجتماعی کتابخانه های عمومی در ایران بسیار کم رنگ است و اساسا اجتماع سازی در ایران صورت نگرفته است. یکی از آنان این طور مطرح کرد: "کتابخانه عمومی زمانی می تواند نقش اجتماعی داشته باشد که خود یک نهاد اجتماعی باشد. تعریف اجتماعی ما از حیث خدمات اجتماعی است نه از حیث اداری. تعریف اجتماعی این است که اجتماع در اداره آن نقش داشته باشد. در اداره آن نهادهای مردمی، بخش خصوصی و دولت در کنار هم قرار بگیرند. در حال حاضر نهاد کتابخانه های عمومی کشور، یک نهاد دولتی است که خدمات اجتماعی ارایه می دهد. دولت همه کاره است و همه نقش ها را بر عهده گرفته و این اجتماعی سازی حساب نمی شود. کتابخانه های عمومی با بدنه کارمندی دولتی، نمی توانند نقش زیادی داشته باشند و باید از این مسئله عبور کنند. باید سهم گروه های مختلف مشارکت کننده و مسئولیت های اجتماعی هر کدام مشخص و معین باشد. دولت می تواند حامی باشد، می تواند سرمایه گذار باشد و می تواند شریک و سرمایه گذار باشد."

بسیاری از صاحب نظران بر نگاه سنتی به کتابخانه عمومی و لزوم تغییر در آن تاکید کردند. به عنوان مثال گفته شد: "از گذشته های دور، هدف کتابخانه تامین منابع اطلاعاتی بوده و پیوند سرسختی بین کتابخانه ها و مجموعه ها دیده می شود اما چارچوب واقعی کتابخانه، تعامل با انسان است نه اشیا. امروزه نوستالژی مواد چاپی به تنهایی قادر نیست ماندگاری نهاد کتابخانه را تضمین کند. با این حال نگاه ها هنوز سنتی است چرا که مهم ترین هدف کتابخانه را امانت کتاب می دانند و کتابخانه های عمومی به سالن قرائت برای مردم و مخصوصا کنکوری ها تبدیل شده اند. اگر نگاه سنتی متناسب با تغییرات جهانی تغییر نکند بدون شک باعث تضعیف هر چه بیشتر کتابخانه ها می شود. باید دیدگاه ها تغییر کنند و کتابخانه در اجتماع سازی نقش بازی کنند. البته همایش ملی «کارکردهای اجتماعی کتابخانه های عمومی، آذر ۱۳۹۹» در اهواز و همایش بین المللی ژان مونه با عنوان «نقش کتابخانه های عمومی در توسعه اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی کشور ایران با تاکید بر تجربیات کشورهای اروپایی، اردیبهشت ۱۴۰۰» در تهران تلاش کردند تا در نگاه ها تغییر ایجاد کنند. اکنون انتظار می رود کتابخانه های عمومی بتوانند در کاهش چالش های اجتماعی نقش ایفا کنند. فضاهای یادگیری، خلاق و سازنده، توانمند سازی، الهام بخشی و تجربه عملی را برای کاربران فراهم

کنند. در اروپا کتابخانه های عمومی محیط غیر رسمی برای آموزش و یادگیری هستند و در ایران هم می توانند باشند."

برخی نیز بر ایده «هابرماس»^۸ تاکید داشتند و این طور مطرح کردند: "از نظر من باید برگردیم به ایده هابرماس و کتابخانه عمومی را بخشی از حوزه عمومی تلقی کنیم. حوزه عمومی نزد هابرماس معنای خاصی دارد. این معنا را در کتاب «دگرگونی ساختاری در حوزه عمومی» به تفصیل گفته است. حوزه عمومی چیزی مثل روزنامه است. یک واسط بین دولت و ملت است. ملت را از عملکرد دولت باخبر می کند. اگر بخواهم ساده بگویم، باید دید که کتابخانه عمومی چطور می تواند نقش یک «روزنامه» را هم ایفا کند؛ البته نه موجودیت فیزیکی روزنامه، بلکه ماهیت روزنامه." یکی از مصاحبه شوندگان بر ضرورت آموزش به کتابداران تاکید کرد و گفت: "اولین مسئله، آموزش دادن به کتابداران است که البته شروع شده اما باید در سطح وسیعی ادامه پیدا کند. لازم است دیدگاه همکاران نسبت به فعالیت های کتابخانه ای تغییر یابد. نگاه شان به شغلشان عوض شود. در حدود سه سال قبل وزیر وقت فرهنگ و ارشاد اسلامی از کتابخانه به عنوان «فرهنگسرای اجتماعی» یاد کرد اما تا کنون در رسیدن به آن توفیق زیادی نداشتیم و شیوع کرونا اوضاع را بدتر کرد."

برخی از مصاحبه شوندگان نیز دیدگاه های مثبت تری درباره نقش کتابخانه های عمومی در توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مطرح کردند: "با توجه به جامعه هدف کتابخانه های عمومی که اقشار و آحاد مختلف جامعه را صرف نظر از زبان، ملیت، نژاد، سن، جنس، مذهب، تحصیلات و ... شامل می شود، کتابخانه ها می توانند با تأمین اطلاعات مورد نیاز هر یک از گروه های مذکور و همچنین اطلاعات مرتبط با کسب و کارهای محلی به اقتصاد محلی و در نهایت ملی کمک نمایند. به عبارتی، کتابخانه های عمومی می توانند به منزله مکانی برای آشنایی هر چه بهتر افراد با یکدیگر باشند. یعنی کتابداران این توانمندی را دارا باشند با شناختی که از اعضای خود و نیازهای محلی به دست می آورند در جهت شناسایی استعدادهای محلی تلاش کنند و از طریق پیوند افراد با یکدیگر در حوزه های مورد نیاز به توسعه اقتصاد محلی کمک نمایند. از سوی دیگر مشارکت دادن کتابخانه ها و استفاده از پتانسیل های موجود در آن ها در زمینه ترویج فرهنگ کارآفرینی با استفاده از منابع و محمل های اطلاعاتی موجود در آن ها در جهت ایجاد انگیزه در افراد جامعه و تلاش در جهت تداوم آن می تواند به توسعه اقتصادی کمک نماید. به بیان دیگر، لزوم

---

^۸ habermas

مشارکت کتابداران و کتابخانه‌ها در مجامع و انجمن‌های اقتصادی در سطوح محلی و ملی در جهت نیل به این امر کمک می‌نماید. هر چند این موارد در گام اول مستلزم توجه مسئولین و مدیران امر در جهت دخالت دادن کتابخانه‌ها در این باب و پذیرفتن نقش آفرینی آن‌ها در این حیطه است و در گام دوم وجود نیروی انسانی متخصص و به اندازه مکفی در کتابخانه، ضامنی بر اجرای این امور توسط کتابخانه‌ها خواهد بود."

ایشان نظر خود را این طور ادامه داد: "همچنین از جمله کارکردهای اصلی کتابخانه‌های عمومی به عنوان محمل‌های نگهداری و نشر اطلاعات و دانش، کمک به توسعه فرهنگی و اجتماعی در سطح ملی و محلی است و این مهم به طرق مختلف در جریان است. بدیهی است عوامی نظیر نقش رسانه‌ای کتابخانه‌های عمومی، تأثیر گذاری آن در امر آموزش رسمی جامعه از طریق حمایت از برنامه‌های آموزش رسمی و مشارکت با کتابخانه‌های آموزشگاهی در جهت نیل به اهداف آموزش رسمی در سطح کشور، اقدام در جهت ایجاد و گسترش عادت مطالعه در سطح جامعه و غنی‌سازی اوقات فراغت اقشار مختلف جامعه و فراهم‌آوری نیازهای اطلاعاتی اقوام و اقلیت‌های حاضر در جامعه محلی، کمک به امر خودآموزی، سوادآموزی و افزایش مهارت‌های مرتبط با سواد اطلاعاتی در سطح جامعه محلی، کمک به رواج فناوری‌های جدید اطلاعاتی در میان افراد جامعه که می‌تواند امر دستیابی به اطلاعات را برای افراد جامعه تسهیل نماید؛ از جمله عواملی هستند که می‌توانند به ارتقا سطح دانش و فرهنگ افراد جامعه و توسعه فرهنگی و اجتماعی آن کمک نمایند."

یکی دیگر از صاحب‌نظران این طور مطرح کرد: "مهم‌ترین عامل در رشد جامعه، انسان است؛ بنابراین توجه به عنصر انسانی در کتابخانه‌های عمومی بسیار مهم است. چنانچه برنامه‌های مشخصی در جهت توانمندسازی نیروی انسانی کتابدار داشته باشیم قطعاً نقش پررنگ‌تری در توسعه کشور خواهیم داشت. از سوی دیگر، نقش کتابخانه در جامعه متأثر از جایگاه کتاب و کتابخوانی در جامعه است بنابراین اگر جایگاه کتاب بالا رود، جایگاه کتابخانه نیز رشد می‌کند. چنانچه کتاب جز اقلام ضروری در سبد خانوار ایرانی قرار گیرد و جایگاه کتاب در خانواده رشد کند، در آن صورت کتابخانه عمومی می‌تواند با برنامه‌های مدون و مشخصی، بسیار بیشتر از شرایط فعلی در توسعه ایران اثرگذار باشد."

پرسش ۸- چگونه و با چه برنامه ها و رویکردهایی می توان از کتابخانه های عمومی در جهت افزایش آگاهی های مدنی و حقوق شهروندی در ایران بهره گرفت؟

در این زمینه، دیدگاههای متفاوتی وجود داشت. برخی مصاحبه شوندگان اعلام کردند که در ایران برنامه های منسجم و منظمی برای آموزش کتابداران وجود ندارد چه رسد به سایر برنامه. یکی از آنان مطرح کرد: "در گام اول کتابخانه ها باید برنامه هایی مناسب آموزشی جهت کتابداران شاغل و کارمندان خود تدارک ببینند و در گام دوم آموزش کاربران در جهت توسعه سواد اطلاعاتی، سواد رسانه ای و در گام سوم برگزاری کارگاه های آموزشی، مختلف از جمله حقوق شهروندی و... برای شهروندان".

برخی بار دیگر بر کتابخانه به عنوان فضای عمومی تاکید کردند که حد فاصل دولت و مردم قرار دارد و باید به نفع مردم عمل کند. نقل قول زیر از یکی از مصاحبه شوندگان است: "کتابخانه ها به همراه رسانه ها و مطبوعات جز فضای عمومی جامعه محسوب می شوند بنابراین چنانچه تعارض منافع بین دولت و مردم پیش آید، باید به نفع شهروندان عمل کنند. یعنی از هویت مردم که در فضای عمومی شکل می گیرد دفاع کنند. در حال حاضر در ایران مردم نقشی در هیات امنای کتابخانه های عمومی ندارند و آنان قطعاً به نفع دولت جهت گیری خواهند کرد. لازم این اشکالات ساختاری برطرف شود زیرا فضای عمومی در ایران به شدت کوچک شده است و تنهای فضای عمومی فعلی اینترنت است."

یکی از مصاحبه شوندگان افزایش آگاهی های مدنی و حقوق شهروندی را از شاخص های حکمرانی خوب می دانست. ایشان گفت: "اگر رسالت کتابخانه برای مردم بیشتر تبیین شود، با توجه به اعتماد مردم می توان استفاده بهتری از این سرمایه عظیم کرد. کتابخانه عمومی می تواند نقش تسهیل گر داشته باشند و به مکان هایی برای نوآوری و خلاقیت تبدیل شوند و گروه های مختلف اجتماعی را به خود جذب کند. لازم است تنگ نظری ها کنار گذاشته شود و به انجمن ها اجازه فعالیت های بیشتری داده شود. در نگاه جدید کتابخانه یک مرکز فرهنگی است با محوریت کتاب."

برخی از مصاحبه شوندگان بر اهمیت آگاهی های مدنی شهروندان از طریق برنامه های آموزشی در کتابخانه های عمومی حمایت نموده و این طور مطرح کردند: "در دنیای امروز افزایش رشد دانش و اطلاعات در تمامی جنبه های زندگی شهروندان، اهمیت و ضرورت آشنایی کامل آن ها با فناوری های اطلاعاتی نوین و بهره گیری مؤثر از آن ها

جهت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز را به امری جدی تبدیل کرده است. آنچه که باعث می گردد تا شهروندان از حقوق شهروندی خود به نحو درست بهره مند شوند داشتن آگاهی کافی در ارتباط با حقوق آن ها است. این آگاهی باید از طریق کسب اطلاعات دقیق و درست و مجاری اطلاعاتی معتبر حاصل گردد. بنابراین یکی از راه های مؤثر در کسب اطلاعات دقیق کمک به شهروندان در جهت افزایش مهارت های اطلاع یابی آنان است به طوری که بتوانند اطلاعات مورد نیازشان را به درستی شناسایی، جستجو، دریافت، ارزیابی و پردازش نمایند و در نهایت به شیوه ای درست مورد استفاده قرار دهند. به عبارتی، کتابخانه ها می توانند با کمک به افزایش سطح سواد اطلاعاتی شهروندان جامعه از طریق آموزش مهارت های مرتبط و تقویت و پرورش مهارت های اطلاع یابی در جهت نیل به داشتن شهروندانی آگاه در سطح جامعه کمک نمایند که یقیناً این مهارت ها در شناخت حقوق شهروندی نیز مستقیم و غیرمستقیم کمک کننده خواهد بود."

یکی دیگر از صاحب نظران بر نقش کتابخانه در افزایش آگاهی های مدنی تاکید کرد و گفت: "یکی از کارکردهای وجودی کتابخانه، افزایش آگاهی های مدنی است. به طور کلی توسعه کتابخوانی باعث توسعه آگاهی های مدنی و شهروندی می شود. فرد کتابخوان اشراف بیشتری بر حقوق شهروندی خود دارد، بنابراین هرچه جامعه کتاب خوان تر باشد، شهروندان آگاه تری دارد که به وظایف خود آشنا ترند."

پرسش ۹- برنامه های نهاد کتابخانه های عمومی در جهت ارتقا سواد اطلاعاتی، سواد دیجیتالی و سواد رسانه ای در ایران را چگونه ارزیابی می کنید؟

در این زمینه هم دیدگاههای متفاوتی وجود داشت. بسیاری از مصاحبه شوندگان برنامه های آموزشی برای کتابداران را کم و ضعیف معرفی کردند و مطرح کردند: "این برنامه ها ضعیف هستند. چون اکثر کتابخانه های عمومی کشور صرفاً مخزنی از کتاب برای امانت دادن هستند و خدمات جنبی و مباحث آموزشی در این کتابخانه ها بسیار کم رنگ شده است. البته بخش کودکان اخیراً توسعه قابل توجهی پیدا کرده و خدمات مناسبی به کودکان ارائه می نمایند ولی در بخش بزرگسالان خیلی ضعیف است."

یکی از مصاحبه شوندگان معتقد بود که هیچ برنامه ای تا کنون به کتابخانه های عمومی برای آموزش واگذار نشده است و اظهار کرد: "برنامه ای که از سوی دولت برای آموزش به کتابخانه عمومی واگذار شده وجود ندارد. تنها در برنامه «ایران مقتدر ۲۱» در زمان ریاست جمهوری آقای سید محمد خاتمی قراردادی با هند امضا شد که هدفش

آموزش سواد اطلاعاتی و سواد دیجیتالی بود و الان نمی دانم در چه وضعیتی است. اصولاً نهاد رسمی آموزشی که بتواند این کار را انجام دهد آموزش و پرورش است. زیرا کتابخانه ها نه نیروی کافی برای آموزش دارند و نه ساختار لازم وجود دارد."

ضعف کتابداران در این زمینه ها نیز مورد توجه برخی از صاحب نظران بوده و اعتقاد داشتند ابتدا باید خود کتابداران از سواد اطلاعاتی، سواد دیجیتالی و سواد رسانه ای مناسب و کافی برخوردار باشند تا بتوانند به دیگران هم آموزش دهند. نقل قول یکی از مصاحبه شوندگان به شرح زیر است:

"به نظر من نهاد در چند سال اخیر از طریق آموزش الکترونیکی گامهای اولیه خوبی برداشته است. جزوه های الکترونیکی ای در برخی حوزه ها طراحی کرده و برای کتابداران ارسال کرده و از آنها امتحان گرفته است. این بد نیست گامی خوب اما اولیه و ناکافی است. پیش فرض خوبی هم داشته است. پیش فرض این بوده که اول باید کتابدار سواد اطلاعاتی داشته باشد تا بتواند این سواد را به مراجعه کننده منتقل کند. راه را نهاد درست رفته است. یعنی اول باید سوادهای نامبرده را در کتابدار افزایش دهد. بعد کتابدار بتواند با برنامه های کتابخانه ای این سواد را به جامعه تزریق کند. آموزشها باید مستمر، دنباله دار، تصویری، و حضوری باشد. ترکیب متن، تدریس حضوری، تدریس بصری باید استفاده بشود. اگر مستمر آموزش داده شود و آموزشها مرحله ای و دنباله دار شود و به یک دوره ختم نشود، سوادهای یادشده در کتابداران ارتقاء می یابد. آنگاه باید برنامه هایی را در کتابخانه در سطح استان طراحی کرد که کتابدار به مراجعان مثل معلم آموزش بدهد."

یکی از صاحب نظران بر عدم کفایت برخی از کتابداران اشاره کرد و گفت: "اولین قدم برای آموزش سواد اطلاعاتی، رسانه ای و دیجیتالی به کاربر، این است که خود کتابدار به این موضوع ها تسلط داشته باشد. مشکلی که در بسیاری از کتابخانه های عمومی وجود دارد حضور افرادی است که در گذشته با رشته های نامرتبط و بدون شایستگی لازم وارد کتابخانه شده اند و هیچ گونه اطلاعات و اشرافی در این باره ندارند، در حالی که ما به کتابدار ماهر، دانشمند و با انگیزه نیاز داریم."

یکی از دیگر از مصاحبه شوندگان ضمن تاکید بر لزوم اجرای چنین برنامه هایی در کتابخانه ها از نیاز به امکانات و تجهیزات بیشتر گفتند: "از جمله رسالت ها و وظایف کتابخانه های عمومی کمک به شکل گیری بهتر امر آموزش

همگانی است. در این راستا کتابداران باید به عنوان دستیاران آموزش در جهت ارتقا سطح سواد اطلاعاتی، دیجیتالی و رسانه ای گام بردارند. به عبارتی کتابخانه ها از جمله نهادهایی هستند که می توانند در کنار آموزش های رسمی انجام شده در سطح جامعه، مجراهایی را برای کمک به یادگیری غیر رسمی و افزایش دانش افراد در سطح جامعه فراهم نمایند. اما آنچه مسلم است این است که موفقیت در این امر تمهیداتی را می طلبد و نیاز است جهت پیشبرد آن ها اقداماتی صورت گیرد به عبارتی باید امکانات لازم در این مورد در دسترس کتابخانه های عمومی باشد. از جمله معضلات عمده در کتابخانه های عمومی کشور کمبود تجهیزات الکترونیکی و ابزار و سیستم های مرتبط با فناوری های نوین، وجود بستر اینترنتی لازم برای انجام کار، و نیروی متخصص و کاردان در حوزه اطلاعات و اطلاع رسانی که دارای سواد اطلاعاتی، دیجیتالی و رسانه ای کافی باشند است. در صورت وجود تمهیدات کافی است می توان در خصوص افزایش سطح سواد اطلاعاتی، دیجیتالی، و ... گام برداشت و با آموزش مداوم مهارت های اطلاعاتی لازم به افراد جامعه، آنان را به سوی یادگیری مادام العمر تشویق نمود و سوق داد."

در مجموع می توان نتیجه گرفت برنامه جامع، منسجم و سازمان یافته ای در زمینه ارتقا سواد اطلاعاتی، سواد دیجیتالی و سواد رسانه ای برای کتابداران در نهاد وجود ندارد و طبیعی است که چنین برنامه هایی برای آموزش کاربران نیز وجود نداشته باشند.

پرسش ۱۰- آیا برنامه های آموزشی و خدماتی برای اقلیت های جمعیتی در کتابخانه های

عمومی در مناطق مختلف ایران وجود دارند؟ اگر پاسخ مثبت است، چقدر مؤثرند؟

بسیاری از مصاحبه شوندگان معتقدند برنامه های مدون برای اقلیت های جمعیتی در کتابخانه های عمومی ایران وجود ندارد. یکی از آنان گفت:

"اساساً کتابخانه های عمومی ایران برای اقلیت ها برنامه ای ندارند. آنها می خواهند یک فرهنگ خاص را به مردم دیکته کنند. وجود برنامه برای اقلیت های قومی برخلاف سیاستگذاری فرهنگی شورای عالی انقلاب فرهنگی است. از نظر مسائل جغرافیای سیاسی، سیاست گذاران این کار را حرکتی در جهت تجزیه جمعیتی تلقی می کنند و ایران را مستعد این تجزیه شدگی می دانند و لذا برنامه هایی را مدنظر دارند که تمرکزگرا باشد نه تکررگرا.

برخی نیز معتقدند برنامه آموزشی برای اقلیت‌های جمعیتی وجود ندارد اما برنامه خدماتی تا حدودی موجود است هر چند همین برنامه‌ها نیز مدون و سازمان یافته نیستند و بیشتر بر اساس علایق شخصی کتابداران صورت می‌گیرند. برخی نیز اظهار بی‌اطلاعی در این باره نمودند. یکی از مصاحبه‌شوندگان نظرش را این طور مطرح کرد:

"در این مورد که برنامه‌های آموزشی و خدماتی برای اقلیت‌های جمعیتی در کتابخانه‌های عمومی در مناطق مختلف ایران تا چه اندازه ارائه می‌گردد اطلاع دقیقی ندارم اما آنچه مهم است آن است که در سطح کشور ما با توجه به وضعیت پراکندگی اقوام در استان‌ها و مهارجرت‌های انجام شده به دلایل مختلف از جمله جنگ تحمیلی ایران و عراق و ... باعث گردیده که در اکثریت مناطق کشور ما با پدیده اقلیت‌های جمعیتی مواجه باشیم لذا پرداختن به این امر باید جایگاه ویژه‌ای را در مباحث کتابخانه‌های عمومی به خود اختصاص دهد."

ایشان این طور ادامه داد: "همانگونه که می‌دانیم موفقیت خدمات کتابخانه‌ها در یک جامعه چند فرهنگی به عوامل مختلفی بستگی دارد که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به جذب و دارا بودن کارکنانی با قابلیت‌های لازم که بتوانند به خوبی ارائه‌دهنده خدمات مربوطه باشند اشاره کرد. داشتن کارکنانی با مهارت‌های لازم در جهت برقراری ارتباط، آشنایی آنان با فرهنگ و زبان اقوام و اقلیت‌ها به اندازه کافی و همچنین توانمندی و مهارت‌های زبانی و قدرت درک آنان از نیازهای اطلاعاتی و تنوع فرهنگی اقوام و اقلیت‌ها از جمله کلیدهای موفقیت کتابخانه‌ها در برقراری ارتباط با اقلیت‌های جمعیتی است. همچنین وجود منابع کتابخانه‌ای و مجموعه سازی مناسب با فرهنگ آنان و توجه به نیازهای اطلاعاتی اقوام و اقلیت‌ها از دیگر عوامل مؤثر در این زمینه است و این امر می‌تواند تا به هنگام انتخاب منابع کتابخانه‌ای متناسب با فرهنگ اقوام و قومیت‌ها، کاربرانی از آنان به‌عنوان نماینده حضور داشته باشند و نظرات آنان در جهت شناسایی منابع فرهنگی مورد نیازشان مورد توجه قرار گیرد."

برخی نیز مطرح کردند در حال حاضر برنامه‌های اندکی در نهاد برای اقلیت‌های جمعیتی وجود دارد ولی لازم است که کتاب‌های مخصوص برای اقوام بومی (مانند آذری، بلوچ، کرد، عرب و غیره) تهیه و در اختیارشان گذاشته شود و اگر چنین کاری صورت نگیرد موجبات رنجش خاطر اقوام را فراهم خواهد آورد.

پرسش ۱۱- آیا فکر می کنید که کتابخانه های عمومی باید برنامه های آموزشی خاصی را برای اقلیت های مهاجر در ایران مانند شهروندان افغان و عراق ارایه دهند؟ اگر پاسخ مثبت است لطفا نام بپسید.

مطابق گفت و گوهای صورت گرفته برنامه های مدون و منسجی برای مهاجرین در کتابخانه های عمومی ایران وجود ندارد اما نهاد در حال حرکت به این سمت است و توافق کلی برای چنین برنامه هایی وجود دارد. سه نمونه از صحبت های مصاحبه شوندگان به شرح ذیل است:

"بله- به هر حال این افراد (مهاجرین) در حال حاضر شهروندان کشور ما هستند و اگر به تاثیر مطالعه بر رفتار و هنجارهای موجود اعتقاد داشته باشیم قطعاً در رفتار شهروندی این افراد تاثیر خواهد گذاشت. همچنین اکثر افراد مهاجر ساکن ایران از نظر وضعیت اقتصادی در سطح پایینی هستند و امکان خرید کتاب به صورت شخصی برای آنها فراهم نیست و ارائه خدمات کتابخانه ای به آنها تاثیرات مفیدی خواهد داشت."

"بله. علی الخصوص با توجه به تعداد شهروندان افغان و پراکندگی آن ها در سطح کشور و تعدد ازدواج های صورت گرفته میان جمعیت افغان با ایرانیان که باعث به وجود آمدن افراد زیادی با تبار افغانی - ایرانی در کشور شده است، به جهت آشنایی و حفظ فرهنگ، زبان، هویت، و سنت قومی و مادری و متناسب با نیازهای آن ها این امر باید در سطح کتابخانه های عمومی به عنوان یکی از حقوق شهروندی مدنظر قرار گیرد."

"بله- اکنون در حاشیه شهر مشهد مهاجران عمدتاً افغان را داریم که تفاوت در آداب و رسوم و فرهنگ آنان با ساکنان بومی کاملاً مشخص است و قطعاً نیاز به آموزش دارند. به ویژه هنجارهای اجتماعی کاملاً متفاوت در آنان مشهود است. بدون شک این گروه ها برای انطباق پذیری نیاز به آموزش دارند و چه بهتر که این آموزش در کتابخانه انجام گیرد."

برخی از مصاحبه شوندگان گروه های مهاجر را در گروه های حاشیه قرار می دادند. یکی از آنان این طور مطرح کرد: "در کشورهای پیشرفته گروه های حاشیه کاملاً تعریف شده و برنامه های مشخصی برای هر گروه وجود دارد. اقلیت های مهاجر از گروه های حاشیه ای محسوب می شوند و سایر گروه های حاشیه ای عبارتند از: اقلیت های قومی و مذهبی، سالمندان، نوسوادان و کم سوادان، روستاییان، زندانیان و غیره. در ایران برنامه آموزشی جامع و مدونی برای کاربران عادی وجود ندارد و نمی توان انتظار داشت برای گروه های حاشیه وجود داشته باشد."

مصاحبه شونده دیگری بر بحث انطباق پذیری مهاجران تاکید کرد و گفت: "بحث مهاجرین، بحث انطباق پذیری است. مهاجرین بیشترین چالش را به خاطر عدم تطبیق فرهنگ در اروپا داشته اند به این دلیل که عمدتاً از فرهنگ غیرهمگن آمده اند. مشکلات مهاجرین در اروپا بسیار پررنگ تر از ایران است. اروپا در سال حدود ۳۰۰ تا ۴۰۰ هزار مهاجر می پذیرد و به همین دلیل برنامه های جامعی برای آنان دارد. در ایران شدت و حدت موضوع مهاجرین کمتر از اروپا است ولی ضرورت برنامه ریزی برای آنان از بین نمی ورد. مهاجران افغان در اقلیم فرهنگی ایران هستند و دارای فرهنگ و زبان مشترک با ایرانیان هستند بنابراین شکاف و فاصله فرهنگی چندانی وجود ندارد. در مورد مهاجرین عراقی نیز به دلیل شیعه بودن سازگاری نسبتاً خوبی وجود دارند. کتابخانه عمومی باید برای این گروه ها برنامه داشته باشد و نباید آن را موقوف به تبعیت ایران کند. برنامه های آموزشی برای تازه واردین ضروری است و کتابخانه های عمومی باید با بخش اتباع خارجی وزارت کشور همکاری کنند. هر چند موضوع انطباق پذیری مهاجرین در ایران نسبتاً خوب است اما چالش دو طرفه وجود دارد. مثلاً خوب است کتابخانه های عمومی برای مهاجرین عراقی آموزش زبان فارسی بگذارند."

یکی از مصاحبه شونده گان به رفتار نامناسب ایرانیان با مهاجرین افغان اشاره کرد و گفت: "رفتار ما با تبعه افغان خوب نبوده و موجب رنجش خاطر آنها شده است و دلیل آن مشکلات فرهنگی و اجرایی درباره افغان ها در ایران است. می توان با کمک های خارجی به این گروه خدمات کتابخانه ای ارایه کرد. سازمان ملل متحد برای پذیرش مهاجرین افغان بودجه ای به وزارت امور خارجه می دهد که لازم است بخشی از این بودجه به عنوان بودجه فرهنگی به نهاد کتابخانه های عمومی کشور واگذار و برای مهاجرین افغان هزینه شود."

یکی دیگر از مدیران نیز به برخورد نامناسب همکاران ایرانی با کتابدارانی اشاره کرد که به تبعه افغان خدمات کتابخانه ای ارایه می دادند.

یکی دیگر از مدیران اشاره کرد که در ایران مهاجران پاکستانی هم هستند و مطرح کرد: "در ایران فقط مهاجرین افغان و عراقی نداریم بلکه مهاجران پاکستانی و ترک نیز داریم. تصمیم هایی گرفته شده که بدون کدملی و بدون داشتن تابعیت ایران به کلیه مهاجران خدماتی ارایه شود. پیش از کرونا ۱۵ نوع خدمات برای آنان طراحی شده بود اما شیوع کرونا برنامه ها را به تاخیر انداخت. از تیرماه امسال این طرح به صورت پایلوت در ۱۶ استان اجرا خواهد شد. همچنین، کتابخانه ای در «مهمان شهر» استان سمنان ویژه مهاجران افغان تاسیس شده است."

پرسش ۱۲. به نظر شما مهم ترین چالش های کتابخانه های عمومی ایران در روند مشارکت در توسعه کشور و توانمندسازی فکری جامعه کدامند؟

مصاحبه شوندگان به چالش های بسیار زیادی اشاره کردند از جمله تمرکزگرایی بسیار شدید، عدم وجود برنامه توسعه معین برای کتابخانه های عمومی، عدم نفوذ و تاثیرگذاری کتابداران در لایه های بالایی سیاستگذاری و سیاسی، قوانین نامناسب و قدیمی، بوروکراسی پیچیده و روند اداری دست و پا گیر که باعث کندی کارها می شود، کمبود بودجه، نگاه سنتی به کتابخانه ها، و...

یکی از آنان چالش های زیر را نام برد: "کمبود منابع مناسب و روزآمد- نداشتن فضای کافی جهت ارائه خدمات- استاندارد نبودن ساختمان ها و مکان کتابخانه ها نسبت به توزیع جمعیت و بحث جانمایی ناصحیح کتابخانه ها و در نهایت سرانه پایین مطالعه در کشور"

کمبود منابع مالی به عنوان چالش مهم مورد تاکید زیاد بود و یکی از مدیران مطرح کرد: "بزرگترین چالش کتابخانه های عمومی کشور کمبود بودجه است زیرا حدود ۹۰ درصد منابع مالی نهاد صرف بودجه جاری می شود. نهاد به منابع درآمدی پایدار نیاز دارد. نگاه به کتابخانه باید عوض شود و کتابخانه به مکانی چند منظوره تبدیل شود. هم تفکر مردم و هم تفکر سیاستگذاران هر دو باید تغییر پیدا کنند. چالش بعدی وضعیت نشر است زیرا قوانین فعلی ایران به نفع ناشران است و همه به جز ناشر ضرر می کنند. این چرخه باید بشکند، باید سوبسید کاغذ را به کتابخانه ها داد تا ناشران جرات نکنند هر چیزی را چاپ کنند و حق مؤلف را به نویسندگان پرداخت کنند."

یکی دیگر از مصاحبه شوندگان مهم ترین چالش های کتابخانه های عمومی ایران در روند مشارکت در توسعه کشور و توانمندسازی فکری را چالش حکمرانی خوب دانست و چنین گفت: "ما به شاخص های حکمرانی خوب در توسعه کشور و از جمله در کتابخانه های عمومی توجه نمی کنیم. حکمرانی خوب شامل تمرکززدایی، شفافیت، مشارکت، عدالت، و پاسخگویی است. باید دید اگر روند موجود مطلوب است ادامه یابد و اگر نامطلوب است متوقف شود. ما نیاز به چرخش های تحول آفرین در سطح کلان داریم."

یکی از صاحب نظران به کلی چالش را در جای دیگری تعریف می کند و می گوید: "کتابخانه با چالش روبه رو نیست بلکه دولت با چالش روبه رو است. در ایران تصمیمات واحدی گرفته نمی شود و هر ارگانی برای خودش تصمیم می گیرد و اجرا می کند. این مسئله فقط مربوط به کتابخانه های عمومی نیست بلکه مرتبط به کل فرهنگ ایران

است. عدم وحدت در تصمیم گیری و اجرا منجر به مشکلات زیادی شده است. مشکل دوم این است که در ایران نهادها از تعریف دقیقی برخوردار نیستند و این نیز کل سیستم را دچار چالش می کند."

مصاحبه شونده دیگری چالش را در نوع فرهنگ تصویری - شفاهی ایرانیان و متن گرا نبودن دانست و مطرح کرد: "مهم ترین چالش به نظر من، نخست فرهنگ تصویری - شفاهی ایرانیان و متن گرا نبودن مردم است. مردم ایران دوست دارند از طریق شنیدن پیاموزند و از طریق تصویر یاد بگیرند. متن گرا نیستند. این مسئله، در دوران کرونا بیشتر متجلی شد. دانشجویان و دانش آموزان بطور معنی داری افت کردند. آموزش در دوران کرونا تبدیل به آموزش متن گرا شد و لذا شکست بزرگی خورد. مردمی که متن گرا نباشند کتابخانه نمی تواند رویشان تأثیر بگذارد."

چالش دیگر، تحمیل سیاست های خاص فرهنگی از سوی نهادهای فرهنگی است. جریان اطلاعات از طریق نهادهای دو گانه حکومتی / دولتی (وزارت ارشاد/سازمان تبلیغات) طوری کنترل می شود که افراد صرفاً به یکسری اطلاعات و جریان اطلاعاتی خاصی متصل می شوند. وقتی هم متوجه این موضوع می شوند و از آن می گریزند، اسیر متون و رسانه های دیگری می شوند که باز آنها را به بیراهه می برد."

یکی از مدیران چالش سیاست زدگی و سیاسی بودن را مطرح کرد و این طور گفت: "سیاستمداران باید کتابخانه ها را رها کنند و کتابخانه ها نیز از سیاست زدگی دور شوند. چالش بعدی نداشتن نماینده در شوراهاست از جمله مجلس شورا و حتی شوراهای شهر است در حالی بیشتر رشته ها نماینده دارند. ارتباطات و تبلیغات رسانه ای کتابداران در کل ضعیف است. اکنون ساختار کتابخانه های عمومی به صورت هیات امنایی بین دو وزارتخانه اداره می شود و متولی درستی در کشور ندارد. لازم است این مسئله از نظر قانونی درست شود. شورای شهرها و یا شهرداری ها نیم درصد درآمد خود را به راحتی به کتابخانه های عمومی پرداخت نمی کنند در حالی که اکثر کتابخانه ها با کمبود منابع مالی روبه رو هستند."

برخی از صاحب نظران نیز معتقد بودند که کتابخانه های عمومی تاکنون نتوانسته اند جایگاه واقعی خود را در توسعه کشور پیدا کنند و این طور مطرح کردند: "کتابخانه های عمومی نتوانسته اند جایگاه، پتانسیل و توانمندی های خود را آن گونه که باید و شاید در سطح جامعه به نمایش بگذارند. یکی از علل عمده نیز مشکل فرهنگی جامعه است که کتاب و کتابخانه در جامعه جزء اولویت ها قرار ندارد و افراد جامعه نیاز چندانی به حضور در کتابخانه و استفاده از

خدمات آن احساس نمی کنند. بنابراین در گام اول باید تلاش شود تا دیدگاه اقشار و آحاد مختلف جامعه و در رأس آن، مسئولان کشوری و اولیای امور به کتاب و کتابخانه تغییر یابد و اهمیت آن و ماهیت وجودی آن درک شود. زمانی که کتابخانه بتواند از پذیرش کافی در سطح جامعه برخوردار گردد آنگاه است که می تواند به طور فعال در روند توسعه کشور مشارکت نماید."

پرسش ۱۳. چگونه می توان مسئله تمرکز سیاستگذاری و برنامه سازی را در کتابخانه های عمومی

ایران تعدیل کرد؟

برخی از صاحب نظران با سیاست گذاری کلان و متمرکز موافقت داشته و آن را ضروری می دانستند. یکی از آنان مطرح کرد: "سیاست گذاری ملی امری ضروری است و نقش نهاد هم باید همین باشد. نهاد باید سیاست های کلان و خط مشی را تدوین کند اما در سطح استان ها و شهر ها نیز اجازه سیاستگذاری بومی، محلی و خردتر داده شود. برای این واگذاری اختیار باید ساز و کاری فراهم شود. یکی از راه ها، واگذاری آن به انجمن های کتابخانه های عمومی و شوراهاست. هر کتابخانه عمومی می تواند یک هیات امنای یا شورا با حضور افراد خوشنام محلی، شخصیت های فرهنگی، سرمایه های اجتماعی، و خیرین داشته باشد که به صورت مشورتی اقدام به سیاستگذاری بومی، و محلی نمایند. استفاده از ظرفیت های مردمی به این شیوه باعث می شود مرجعیت کتابخانه در آن شهر یا استان بالا رود. در حالی که با روند فعلی کتابداران کتابخانه های عمومی دچار روزمرگی شده اند و دست به هیچ اقدامی انجام نمی زنند و همواره منتظرند تا از مرکز برنامه ای ابلاغ شود. در شرایط کنونی خلاقیت و نوآوری امکان بروز پیدا نمی کند."

یکی از مدیران نیز معتقد بود: "سیاستگذاری حتما باید متمرکز باشد اما سیاست باید طوری نوشته شود که امکان اقدام غیرمتمرکز و بومی وجود داشته باشد. در حوزه برنامه ریزی امکان تفویض اختیار بیشتر است."

یکی از صاحب نظران با اشاره به سابقه تاریخی و فرهنگی ایران، موضوع تمرکز زدایی را اینگونه مطرح کرد: "سیاست تمرکزگرایی مرتبط به کتابخانه در ایران سابقه ای حدود ۲۰۰ تا ۳۰۰ سال دارد. در ایران هیچ وقت مانند کشورهای اروپایی فتودال های بسیار قوی نداشتیم که در مقابل شاه بایستند و این موضوع الزاما به دیکتاتوری هم منتهی نمی شود ولی به تمرکزگرایی منتهی می شود. حتی در دوره های پیش از قاجار نیز همین گونه بوده و به دلیل کم آبی در کشور، اقتدار پادشاه نسبت به فتودال ها و زمین دارها بیشتر بود. در واقع نبود ارتزاق در ایران با تمرکزگرایی شدید همراه شده است. تمرکززدایی از طریق بوروکراسی اداری حل نمی شود بلکه از طریق مشارکت بیشتر مردم قابل انجام

است. مشارکت را می توان از طریق انجمن ها و شوراها افزایش داد. اما فرایند تمرکززدایی در برخی مناطق کشور باید با آهستگی و احتیاط انجام شود چون سرعت بخشی به این کار به ازهم پاشیدگی منجر می شود. فرهنگ ایران در منطقه بسیار قوی است اما کشورهای غربی درک درستی از این فرهنگ ندارند."

برخی از مصاحبه شوندگان مطرح کردند بسیاری از برنامه های اروپایی در ایران امکان اجرایی شدن ندارد زیرا چالش های زیادی پیش روی کتابخانه های عمومی است و تا زمانی که این چالش ها برطرف نشوند نمی توان بسیاری از این برنامه ها را اقتباس کرد. یکی از آنان گفت: "با شرایط موجود نمی توان برنامه های مشابه کتابخانه های اروپایی را در ایران اجرا کرد. ساختار کتابخانه ها یک چالش است. در اروپا کتابخانه یک مکان خنثی تلقی می شود. اما در ایران نمی پذیرند که کتابخانه یک مکان خنثی است و نیاز به نظارت ندارد. نحوه اداره و تمرکزگرایی شدید نیز مانع از مشارکت کافی در کتابخانه های عمومی می شود. هنوز نگاه به کتابخانه های عمومی تغییر نکرده و آن را مکانی برای امانت کتاب می دانند در حالی باید تعریف جدید و هویت جدید پیدا کنند. نیروی انسانی در کتابخانه ها در بیشتر موارد نیروی بی انگیزه و بی حوصله ای است که به دلیل مسایل معیشتی تحرکی در آنها دیده نمی شود و همواره از وضعیت اقتصادی بد و حقوق دریافتی پایین شاکی هستند. در ایام کرونا برخی کتابخانه ها از تامین اقلام بهداشتی نیز عاجز بوده اند. رابطه شهرداری ها با کتابخانه ها درست تعریف نشده و چالش آفرین شده است. ساختمان های فعلی خود مانع ارائه بسیاری از خدمات می شوند. زیرساخت های فعلی فناوری اطلاعات و ارتباطات در کتابخانه های عمومی پاسخگوی نیازها نیست. کف انتظارات در اختیار قراردادن اینترنت به کاربران کتابخانه است که همان هم در حدود ۷۰ درصد کتابخانه های عمومی ممکن نیست. مجموعه سازی متمرکز منجر به مجموعه های ناکارآمد و بدون استفاده شده است. ضروری است چالش ها برطرف شوند و تفویض اختیار به تدریج انجام شود و از تمرکزگرایی کاسته شود."

موضوع تعدیل در تمرکززدایی در سیاستگذاری و برنامه سازی مورد تاکید بسیاری از مصاحبه شوندگان بود. یکی از آنان گفت: "تمرکززدایی بهتر است به صورت پایلوت در یک استان انجام شود و بر اساس نتایج تصمیم گیری شود. واگذاری سیاستگذاری و برنامه سازی به استان ها باید با مطالعه و برنامه صورت گیرد."

یکی دیگر از مصاحبه شوندگان مطرح کرد: "باید تا حد امکان امور کتابخانه های عمومی را به استان ها و شهرها واگذار نمود و با تشکیل نهاد کتابخانه ها به صورت محلی و بر اساس نیازهای محلی، امر برنامه ریزی و سیاستگذاری

کتابخانه‌ها را پیش برد. همچنین از طریق جذب سرمایه‌گذار و کسب حمایت سازمان‌ها و موسسات قدرتمند محلی در جهت حمایت از کتابخانه‌ها و توانمند نمودن آن‌ها گام برداشت به گونه‌ای که کتابخانه‌ها بتوانند به عنوان نهادهای فرهنگی-مردمی در جهت ارائه خدمات فرهنگی به اقشار مختلف جامعه کمک نمایند و در روند توسعه محلی تاثیرگذار باشند. بر همین اساس سیاستگذاری‌ها و برنامه‌سازی‌های کتابخانه‌ها باید در جهت رفع نیازهای محلی صورت گیرد تا حضور و خدمات کتابخانه‌ها در جهت کمک به رفع این نیازها در سطح جامعه دیده و احساس شود و ارزش وجودی کتابخانه برای اقشار مختلف جامعه مشخص گردد."

برخی نیز تفویض اختیار را در کشاکش نیروهای یک سازمان مورد توجه قرار دادند و این طور مطرح کردند: "فعالیت‌های یک سازمان را باید در کشاکش نیروها بررسی کرد. سازمان یک موجودیت ایزوله نیست. باید دید نهادهای بالادستی چه انتظاری از سازمان دارند، چه گزارشهایی از آن می‌خواهند و چه برنامه‌هایی بدان ابلاغ می‌کنند و فرایند انتخاب افراد چگونه است و مقررات و چارچوبهای آیین‌نامه‌ای چطور مفصل بندی شده است. این ساختارها تا تغییر نکند نمی‌شود سیاستگذاری را تعدیل کرد. البته فضای مجازی و فعالیت در بین خطوط، از طریق فضای مجازی، برای کتابداران یک فرصت برای دور زدن ساختارهاست."

بحث و نتیجه گیری

در این مصاحبه که با ۱۵ مدیر ارشد و برخی صاحب نظران انجام شد، ۱۳ پرسش در زمینه های مختلف مطرح شد. بنا به نظر صاحب نظران و مدیران ارشد در نهاد کتابخانه ها، که بدون کم و کاست در این فصل ارائه شده، چالش های زیادی پیش روی کتابخانه های عمومی ایران قرار دارد و چارچوب بسیاری از برنامه های اروپایی را نمی توان در کتابخانه های ایران به کار بست.

این چالش ها عبارتند از: تمرکز گرایی شدید در مدیریت و مجموعه سازی، کمبود بودجه، عدم دریافت نیم درصد درآمد شهرداری ها، نگاه سنتی و بسته به کتابخانه ها، بوروکراسی اداری پیچیده و ناکارآمد، ساختمان های نامناسب و قدیمی، دیدگاه های ایدئولوژیک به کتابخانه، ساختار نامناسب، تصمیم گیری های متعدد و چندگانه، مشکلات حق نشر، صنعت نشر ضعیف و ناکافی بودن کتاب های الکترونیکی، عدم وجود بسترهای فنی مناسب با توجه به فناوری های روز، بی انگیزه بودن بسیاری از کتابداران، سرانه مطالعه پایین کتاب در جامعه، و غیره.

این نتایج تا حدودی متفاوت از مطالعه ای است که با پرسشنامه از کتابداران کتابخانه های عمومی پرسیده شده است. آنان دیدگاه مثبت تری نسبت به اجرای برنامه های مشابه اروپا در ایران داشتند در حالی که مدیران دیدگاه چندان خوش بینانه ای به این موضوع ندارند. شاید یکی از علل این تفاوت آشنا نبودن کتابداران از دلایل تمرکز گرایی شدید در کشوری با سابقه تاریخی و فرهنگی ایران بوده است.

در هر حال اجرای پروژه هایی مانند ژان مونه دست کم سطح آگاهی کتابداران و مدیران و صاحب نظران را در مورد برنامه های کشورهای موفق بالا می برد و می تواند ضمن طرح مسئله، بتدریج منجر به ایجاد تغییرات مثبت و برطرف شدن چالش های موجود در کتابخانه های عمومی شود و نقش کتابخانه های عمومی را در توسعه کشور برجسته تر نماید.

بومی سازی و مناسب سازی برنامه های کتابخانه های عمومی اتحادیه اروپا به منظور یافتن راهکار- هایی برای کتابخانه های عمومی ایران

به باور مجریان این طرح بین المللی، چالش های مطرح شده توسط مدیران و صاحب نظران، موانعی نیستند که نتوان از آن ها عبور کرد. لذا برای رفع این چالش ها و موانع، راهکارهای زیر پیشنهاد می شود:

۱. نخست این چالش ها، موانع و مشکلات در محافل علمی، دانشگاهی، سازمان ها و رسانه ها، به طور شفاف و بی طرفانه مطرح و مورد بحث و گفتگو قرار گیرند.
۲. راه های برون رفت از چالش ها، موانع و مشکلات مورد بحث و تبادل نظر قرار گیرند.
۳. تا حد امکان این ایده در جامعه رواج پیدا کند که کتابخانه محیطی خنثی و بی طرف است و نگاه ایدئولوژیک کنار گذاشته شود.
۴. در زمینه آموزش به کتابداران در کلیه زمینه ها، برنامه های منظم و منسجم تدوین شود.
۵. اقدامات جدی و قانونی برای افزایش حقوق کتابداران به منظور ایجاد انگیزه برای ارائه خدمات بهتر صورت گیرد.
۶. از نقش آموزشی، وزارت آموزش و پرورش در جهت آموزش سواد اطلاعاتی، سواد رسانه ای و سواد دیجیتالی استفاده بیشتری برای تقویت این مهارت ها در سنین پایین تر و پیش از دیپلم متوسطه صورت گیرد.
۷. برای ترویج کتاب و کتابخوانی، از قدرت رسانه ملی صدا و سیما استفاده بیشتری صورت گیرد. پیشنهاد می شود تفاهم نامه ای بین صدا و سیما و نهاد کتابخانه های عمومی کشور برای ترویج کتاب و کتابخوانی امضا و اجرا شود.
۸. کتابخانه ها از ارائه خدمات مجموعه-محور کنونی به سمت ارائه خدمات مردم-محور یا مخاطب-محور حرکت کنند.
۹. تا حد امکان، ساعات کاری کتابخانه های عمومی دست کم به شکل مجازی به صورت ۲۴ ساعت در هفت روز هفته افزایش یابد.
۱۰. برنامه های مدونی برای ارائه خدمات به گروه های مختلف خاص یا حاشیه ای از جمله اقلیت های قومی و مذهبی، سالمندان، نوسوادان و کم سوادان، روستاییان، زندانیان، نابینایان، ناشنویان، معلولین و غیره تدوین شود.

۱۱. تاحدامکان تجهیزات و امکانات فناورانه مانند کامپیوتر، لپ‌تاپ، دسترسی به اینترنت و غیره در محیط کتابخانه‌های عمومی کشور برای ارائه خدمات بهتر تامین شود.

۱۲. در کتابخانه‌های عمومی «ساختکده‌ها» یا «فضاهایی سازنده»^۹ برای بروز خلاقیت، ابتکار و نیز یادگیری برای جوانان ایجاد شود.

۱۳. برنامه‌های مدون برای ارتقای سواداطلاعاتی، سواد رسانه‌ای، سواد دیجیتال، سواد سلامت، کتاب و کتابخوانی، یادگیری مادام‌العمر، یادگیری غیررسمی، یادگیری مشارکتی و غیره برای کاربران تدوین شود.

۱۴. از پتانسیل برنامه‌های مبتنی بر تلفن همراه و نیز شبکه‌های اجتماعی برای توسعه خدمات کتابخانه‌ها، شهروندان سود بیشتری ببرند.

۱۵. انجمن «خیرین کتابخانه‌ساز» در تمام استان‌های ایران گسترش یابد و تبلیغات رسانه‌ای قوی در باره توجیه بیشتر جامعه برای کمک به کتابخانه‌های عمومی و تاثیر گذاری آن‌ها صورت گیرد.

۱۶. برای نوسازی، بازسازی و تغییرات ممکن در ساختمان‌های فعلی به منظور شاداب سازی بیشتر فضای کتابخانه‌ها، اقدامات جدی صورت گیرد.

۱۷. ضرورت دارد قوانینی تصویب شود تا کلیه ساختمان‌های جدید کتابخانه‌های عمومی براساس نتایج طرح آمایش سرزمینی ساخته شوند.

۱۸. قوانین مربوط به ساخت و ساز کتابخانه‌های جدید براساس نتایج طرح آمایش سرزمینی برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تسهیل شود.

۱۹. گفتگوها و رایزنی‌های لازم با شهرداری‌ها در سطح کشور برای توجیه پرداخت نیم‌درصد بودجه شهرداری‌ها به کتابخانه‌های عمومی صورت گیرد.

---

^۹ makerspace

۲۰. به شاخص‌های حکمرانی مناسب مانند تمرکززدایی، شفافیت، مشارکت، عدالت، و پاسخگویی توجه جدی شود و کتابخانه‌های عمومی تلاش کنند تا این شاخص‌ها را بهبود بخشند.

۲۱. گفتگوها و رایزنی‌های لازم با وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران برای تخصیص بخشی از بودجه سازمان ملل به کتابخانه‌های عمومی برای ارائه خدمات فرهنگی به مهاجرین صورت گیرد.

فصل چهارم: گزارش پروژه انجام شده ژان مونه در رشته علم اطلاعات و دانش شناسی در ایران

مقدمه

همانگونه که در پیشگفتار مطرح شد عنوان پروژه حاضر «کاربست تجربیات اتحادیه اروپا در حوزه کتابخانه‌های عمومی ایران»^{۱۰} و کد ثبت آن در اعلامیه رسمی ژان مونه عبارت است: 610909-EPP-1-2019-1-IR-EPPJMO-

PROJECT

این طرح جزء برنامه ژان مونه در بخش «پروژه‌ها» و در قسمت «انتشار محتوا» قرار می‌گیرد و با پشتیبانی مالی و حقوقی اتحادیه اروپا انجام شده است. پروپوزال این پروژه در فراخوان سال ۲۰۱۹ «آژانس آموزش، سمعی-بصری و فرهنگی اروپا»^{۱۱} در قالب «پروژه ژان مونه» از سوی دانشگاه علامه طباطبائی ارسال شد که پس از داوری در سپتامبر ۲۰۱۹، به‌عنوان یکی از برندگان گرت مربوط به فعالیت‌های ژان مونه اعلام شد. این پروژه در سال ۲۰۱۹، تنها برنده از کشور ایران و اولین پروژه بین‌المللی رشته علم اطلاعات و دانش شناسی در کمیسیون اروپایی بود. اینجانب، گلنسا گلینی مقدم، عضو هیات علمی گروه علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه علامه طباطبائی، مجری طرح، با همکاری تیم اصلی پروژه یعنی سرکار خانم دکتر فریده عصاره استاد علم اطلاعات و دانش شناسی از دانشگاه شهید چمران اهواز، و جناب آقای دکتر رحمت‌الله فتاحی استاد علم اطلاعات و دانش شناسی از دانشگاه فردوسی مشهد، از سال ۱۳۹۸ تا کنون مشغول اجرای پروژه بوده ایم و اینک گزارش نهایی پروژه ارائه می‌شود. لازم به ذکر است مجریان کلیه طرح‌های برگزیده در بخش ژان مونه معمولاً در ماه نوامبر و پس از اعلام رسمی نتایج گرت، به بروکسل دعوت می‌شوند و آموزش‌هایی درباره نحوه اجرای فعالیت‌ها، رویدادها، نحوه استفاده از لوگوی کمیسیون اروپایی، و شیوه گزارش دهی می‌بینند. اینجانب، مجری پروژه، در گردهمایی برندگان گرت ژان مونه در نوامبر ۲۰۱۹ در شهر بروکسل شرکت داشتم که همزمان جشن سی سالگی فعالیت‌های ژان مونه نیز برگزار شد و اولویت‌های پنج سال آینده برای فعالیت‌های بین‌المللی ارایه شد.

پروژه حاضر برای یک دوره زمانی دو ساله از شهریور ۱۳۹۸ الی شهریور ۱۴۰۰ و در چهار شش‌ماه برنامه ریزی شده بود که پیش از این در کتاب پیشین از همین نگارندگان نیز ذکر شده است. برنامه زمانی زیر کاملاً مطابق با پروپوزال

¹⁰ European Union Plans and Experiences for Public Libraries (Applicability for Iran) (EUPPL)

¹¹ Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA)

ارسال شده به کمیسیون اروپایی است اما به دلیل شیوع بیماری کرونا، به اجبار تغییراتی در آن ایجاد شد که رسماً به اطلاع آژانس «آموزش، سمعی-بصری و فرهنگی اروپا» رسانده شد.

زمان بندی اجرای پروژه مطابق پروپوزال

شش ماهه اول سال اول:

- مشخص کردن برنامه‌ها، استراتژی‌های اتحادیه اروپا و تجربه کشورهای اروپایی در زمینه توسعه کتابخانه‌های عمومی برای یک ماه؛

- مطالعه عمیق برنامه‌های اتحادیه اروپا در زمینه توسعه کتابخانه‌های عمومی در همان ماه اول؛

- ترجمه اطلاعات مرتبط به زبان فارسی در فرمت کتاب و جزوه درسی برای سه ماه بعدی؛

- ایجاد سایت رسمی پروژه پس از شروع طرح و نگهداری آن تا ۲۰ سال بعد از پایان پروژه؛

- بازدید تیم ده نفره ایرانی شامل سه عضو اصلی پروژه، یک دانشجوی ارشد، دو دانشجوی دکتری، دو کتابدار ترجیحاً از کتابخانه عمومی، و دو فرد مسئول از نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور از کتابخانه‌های عمومی سه شهر برلین، مونیخ و ارفورت در آلمان در ماه پنجم؛

- تهیه گزارش بازدید و اضافه کردن آن به کتاب و چاپ کتاب و جزوه در ماه ششم و تدوین خلاصه کتاب در دی وی دی در ۵۰۰ نسخه-نسخه آنلاین کتاب در سایت پروژه، سایت انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی در دسترس عموم و نیز از طریق سایت نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در دسترس تمام کتابخانه‌های عمومی سراسر کشور قرار می‌گیرد.

شش ماهه دوم سال اول:

- بازدید تیم آلمانی ۶ نفره از کتابخانه‌های پارک شهر تهران، کتابخانه امام خمینی مشهد و کتابخانه عمومی مرکزی اهواز در ماه هفتم؛

- برگزاری یک میزگرد یا کنفرانس ۴۰ نفره در تهران با حضور مهمانان خارجی و اعضای تیم اصلی و مسئولان نهاد و تعدادی از کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور در ماه هفتم؛

- روزآمد کردن سرفصل درس آشنایی با «مطبوعات و رسانه‌ها»، و درس «کتابخانه‌ها و جامعه اطلاعاتی» توسط مجری و درس «کتابخانه‌های عمومی و توسعه فرهنگی» توسط خانم دکتر عصاره در ماه هشتم؛

-برگزاری سه کارگاه در تهران و اصفهان و شیراز در ماه نهم تا یازدهم با حضور هر سه عضو اصلی پروژه.

سال دوم:

شش ماهه اول سال دوم:

-اجرای یک تحقیق از طریق پیمایش و مصاحبه با کتابداران ایرانی و مدیران کتابخانه های عمومی درباره امکان سنجی اجرای برخی از تجربه های اروپا در کتابخانه های عمومی ایران در ماه سیزدهم تا هیجدهم؛

-برگزاری دو کارگاه دیگر در اهواز و مشهد با حضور اعضای اصلی پروژه تا ماه هیجدهم.

شش ماهه دوم سال دوم:

- تهیه یک کتابچه اجرایی درباره بومی سازی و مناسب سازی برخی از سیاست های اتحادیه اروپا برای کتابخانه های عمومی ایران و انجام فعالیت های مشابه در ایران و انتشار آن به شکل آنلاین و ایجاد دسترسی برای کتابخانه های عمومی از طریق سایت نهاد کتابخانه های عمومی کشور در ماه نوزدهم؛

-انتشار نتایج پژوهش انجام شده در ایران در قالب یک مقاله علمی پژوهشی فارسی در ماه بیستم الی بیست و سوم؛

- برگزاری آخرین فعالیت به شکل همایش بین المللی و ارائه تمام نتایج در تهران با شرکت حدود ۲۰۰ نفر از همه افراد و همکاران اصلی و دانشجویان در ماه بیست و چهارم پروژه.

تغییرات ایجاد شده در زمان بندی پروژه و دلایل آن

قرارداد این پروژه به دلیل تحریم های بین المللی و دشواری های ناشی از آن با تاخیر بین کمیسیون اروپائی و دانشگاه علامه طباطبائی امضا شد. میزان گرنت تخصیص یافته به این پروژه معادل ۴۹۱۲۵ یورو بود که می بایست پیش پرداخت آن معادل حدود ۷۰ درصد کل بودجه گرنت به حساب ارزی دانشگاه علامه طباطبائی واریز می شد. تحریم های بین المللی باعث ایجاد مشکلات زیادی در انتقال پول گرنت های بین المللی به بانک های ایرانی شده بودند و به ویژه تحریم بانک مرکزی انتقال ارز به ایران را ناممکن یا بسیار دشوار کرده بود. با این حال تلاش های همکاری های علمی بین المللی دانشگاه علامه طباطبائی این مشکل را به شکلی برطرف نمود.

در حالی که تیم پروژه سرگرم برنامه ریزی و مکاتبه برای انجام سفرهای پروژه بود شیوع بیماری کرونا در ایران و جهان سفر تیم ایرانی به آلمان برای بازدید از کتابخانه های عمومی آلمان را با تاخیر مواجه کرد. این موضوع به

صورت رسمی به اطلاع کمیسیون اروپائی رسانده شد. یک سال بعد بار دیگر با کتابخانه های آلمان در شهرهای برلین، مونیخ و ارفورت مکاتبه شد و آنان امکان بازدید از کتابخانه های آلمان را به دلیل تداوم کرونا و تعطیل بودن کتابخانه ها ناممکن دانستند لذا سفر به آلمان به کلی لغو شد. متعاقبا سفر تیم اروپایی به ایران و بازدید از کتابخانه های پارک شهر تهران، کتابخانه امام خمینی مشهد و کتابخانه عمومی مرکزی اهواز به دلیل شیوع کرونا لغو شد. در همین راستا میزگردی با مهمانان خارجی و مدیران کتابخانه ها در زمان حضور بازدیدکنندگان اروپائی در دانشگاه علامه طباطبائی پیش بینی شده بود که به دلیل لغو سفر، این میزگرد نیز برگزار نشد. مراتب به اطلاع کمیسیون اروپائی رسانده شد.

تغییر دیگری که در برنامه اجرایی پروژه صورت گرفت و باز هم شیوع کرونا دلیلش بود مجازی شدن کارگاه ها و همایش پایانی پروژه بود.

گزارش فعالیت های^{۱۲} انجام شده

پروژه مذکور یک پروژه علمی، آموزشی، تحقیقاتی و اجرایی بود. در فاز اول کلیه برنامه ها، استراتژی ها و تجربه های کشورهای اروپائی (اعم از آنها که عضو اتحادیه بودند و یا نبودند) مرتبط با توسعه کتابخانه های عمومی، جمع آوری شد. سایت اصلی گردآوری اطلاعات، اداره انتشارات اتحادیه اروپا به آدرس های زیر بود:

<https://publications.europa.eu/en>

https://ec.europa.eu/libraries/infos-contact_en.htm

ضمن اینکه جستجو در پایگاه های اطلاعاتی معتبر بین المللی نیز صورت گرفت و مقالات مرتبط مطالعه، بررسی، و تعدادی جهت ترجمه انتخاب شدند.

کلیه فایل گردآوری شده درباره برنامه ها، استراتژی ها و تجربه کشورهای اروپایی مرتبط با توسعه کتابخانه های عمومی، توسط تیم پروژه مطالعه و تعدادی از آنها به فارسی ترجمه شدند. مطالب گردآوری شده در قالب کتاب توسط انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی به چاپ رسیده است.

علاوه بر کتاب، از مطالب گردآوری شده در روزآمدی جزوه های دو درس مقطع کارشناسی رشته علم اطلاعات و دانش شناسی با عنوان "آشنایی با مطبوعات و رسانه ها" و "کتابخانه های عمومی و توسعه فرهنگی"، و یک درس در

---

¹² Activities

مقطع کارشناسی ارشد با عنوان "کتابخانه و جامعه اطلاعاتی" مورد استفاده قرار گرفتند. ضمن اینکه تجارب اتحادیه اروپا در سایر کلاس های درس کارشناسی و کارشناسی ارشد رشته علم اطلاعات و دانش شناسی در هر جایی که لازم بود، توسط تیم پروژه ارایه شد.

در فاز تحقیقاتی دو پژوهش با هدف کلی "بومی سازی و مناسب سازی برخی از سیاست های اتحادیه اروپا برای کتابخانه های عمومی ایران و امکان انجام فعالیت های مشابه در ایران" انجام شد. نخست با استفاده از پرسشنامه محقق-ساخته و توزیع آن از طریق اتوماسیون اداری نهاد کتابخانه های عمومی کشور، پیمایشی از کتابداران کتابخانه های عمومی سراسر کشور از اسفند ۱۳۹۹ الی خرداد ۱۴۰۰ صورت گرفت. گویه های پرسشنامه مبتنی بر مطالعات فاز اول پروژه بود که تیم اصلی، تجربه های مرتبط با کتابخانه های عمومی در اتحادیه اروپا را مورد مطالعه و بررسی قرار داده بودند. ابعاد مورد بررسی، که برپایه بررسی متون تخصصی شناسایی و تدوین شده بود شامل حیطه ساختار، تشکیلات، سیاست ها و مدیریت، حیطه مجموعه سازی و گزینش منابع، حیطه مخاطب شناسی و نیازسنجی، حیطه آموزش، حیطه خدمات و اشاعه اطلاعات می باشد. در این مطالعه پیمایشی، ۳۷۸ نفر از کتابداران کتابخانه های عمومی سراسر کشور، طی نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شدند و به سؤالات گویه های پرسشنامه، پس از تأیید روایی محتوایی و پایایی پاسخ دادند. پس از تجزیه و تحلیل یافته ها، نتایج این مطالعه، به شکل مقاله علمی-پژوهشی برای چاپ پذیرفته شده است.

پژوهش دوم با همین هدف و به روش مصاحبه انجام شد. در این راستا با ۱۵ نفر از مدیران رده بالای نهاد، مدیران کل نهادستان ها، و اساتید متخصص در این حوزه، مصاحبه صورت گرفت. تلاش شد از اکثر استان های کشور افراد صاحب نظر انتخاب شوند و مصاحبه شوندگان به ۱۳ پرسش تشریحی پاسخ دادند. مصاحبه ها ضبط و سپس پیاده سازی و تحلیل شدند. برخی از افراد نیز به صورت صوتی پاسخ ها را از طریق واتس اپ ارسال کرده بودند. زمان انجام مصاحبه ها خرداد و تیر ماه ۱۴۰۰ بود. نتایج این پژوهش در فصل سوم همین کتاب به طور کامل گزارش شده است.

سایت های مرتبط با پروژه

یکی از مهم ترین تعهدات این پروژه ایجاد سایت رسمی پروژه به زبان های فارسی و انگلیسی بود. برای این کار قراردادی با یکی از کارشناسان بخش فناوری اطلاعات دانشگاه بسته شد و محتوای سایت به دو زبان توسط تیم پروژه

تهیه، و توسط مسئول سایت بارگذاری شد. سایت پروژه در ساب دامین سایت اصلی دانشگاه علامه طباطبائی به آدرس زیر قرار داده شد:

<http://euppl.atu.ac.ir>

<http://en-euppl.atu.ac.ir>

همچنین از لوگوی اتحادیه اروپا نیز در هر دو سایت استفاده شد. سایت ها توسط «افسر پروژه»^{۱۳} بررسی و به طور غیر رسمی مورد تایید قرار گرفتند. لازم به ذکر است هر کدام از فعالیت های ژان مونه زیر نظر یک فرد در کمیسیون اروپائی به عنوان افسر پروژه قرار دارند و کلیه تغییرات و گزارش ها باید به این فرد مسئول ارسال شود.

هدف از طراحی سایت پروژه، مستندسازی کلیه فعالیت های انجام شده توسط تیم پروژه از ابتدا تا پایان و حتی پس از پایان پروژه است تا همه علاقمندان و مخاطبین پروژه در جریان نتایج آن قرار بگیرند و بدین ترتیب پروژه بر سطح آگاهی مخاطبین افزایش یابد و بر جامعه تاثیر گذار باشد.

در سایت پروژه اطلاعات زیادی درباره پروژه های کمیسیون اروپائی و اراسموس پلاس برای علاقمندان قرار داده شده تا افراد مستعد بتوانند پروژه های دیگری در سال های آینده تعریف نموده و از گزنت های بین المللی در جهت توسعه کشور استفاده نمایند.

محتوای سایت شامل عکس، فیلم و گزارش های مربوط به فعالیت ها، نتایج، و یافته های پروژه است.

علاوه بر سایت اصلی پروژه پیش از برگزاری همایش پایانی، سایتی اختصاصی برای همایش طراحی شد. برای اینکار با یکی از دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی که سابقه طراحی سایت همایش ها را داشت قرارداد بسته شد و سایت همایش به دو زبان فارسی و انگلیسی در بستر سایت همایش های دانشگاه علامه طباطبائی ایجاد شد. آدرس سایت فارسی و انگلیسی همایش عبارت است از:

<http://intconf-euppl.atu.ac.ir>

<http://intconf-euppl.atu.ac.ir/en>

---

¹³ Project officer

علاوه بر این سایت ها، کلیه ویدیوهای همایش در سایت آپارات به آدرس زیر بارگذاری شده و در اختیار علاقمندان قرار داده شد.

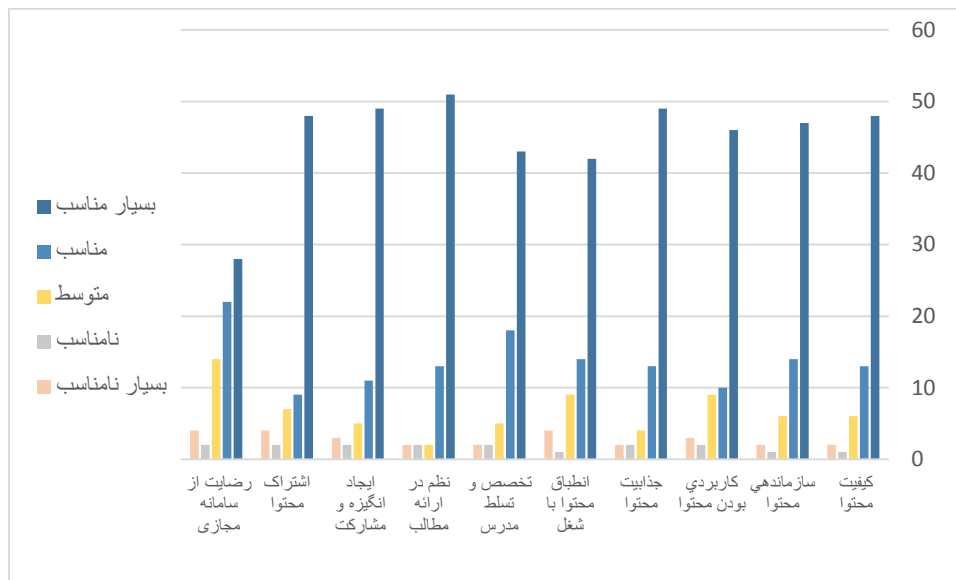
http://www.aparat.com/intconf_euppl

گزارش رویدادها^{۱۴}

یکی از رویداد های پروژه که مرتبط با سفر تیم اروپایی به ایران بود، به علت لغو سفر برگزار نشد. این رویداد برگزاری میزگردی با حضور ۴۰ نفر از متخصصان و مدیران نهاد کتابخانه های عمومی کشور و مهمانان خارجی و تبادل تجربه ها بود اما اجباراً لغو شد.

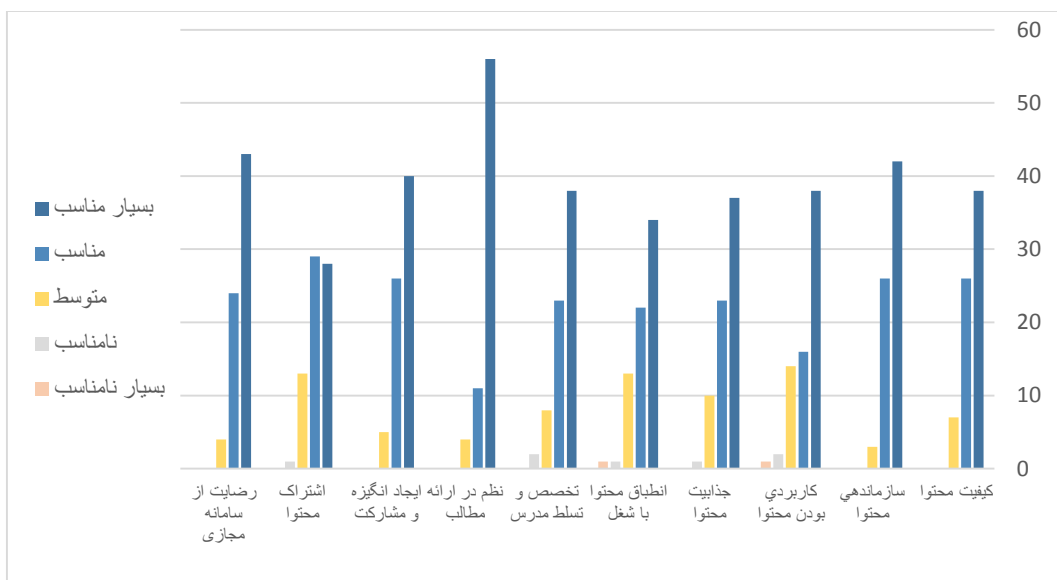
در این پروژه، پنج کارگاه و یک همایش بین المللی و در مجموع شش رویداد برگزار شد. مطابق پروپوزال کارگاه ها در پنج استان ایران، برگزار شدند و نتایج حاصل از اجرای فاز اول، یعنی سیاست ها، برنامه ها و فعالیت های کتابخانه های عمومی اروپا با کتابداران کتابخانه های عمومی ایران به اشتراک گذاشته شد. همانگونه که پیشتر گفته شد قرار بود این کارگاه به صورت حضوری توسط تیم اصلی پروژه و با حضور ۲۰ کتابدار برگزار شود اما به علت شیوع کرونا و خطرات ناشی از آن، امکان مسافرت تیم پروژه به این استان ها و برگزاری حضوری کارگاه ها وجود نداشت لذا با اطلاع کمیسیون اروپایی کارگاه ها به صورت مجازی برگزار شدند. برای هر کارگاه پوستر جداگانه ای طراحی شد. پیش از برگزاری هر کارگاه به صورت رسمی با مدیر کل آن استان مکاتبه صورت گرفت و دعوتنامه، پوستر کارگاه آن استان به همراه سرفصل های کارگاه ارسال شد و درخواست داده شد لیست همکاران متقاضی شرکت در کارگاه را اعلام نمایند. علاوه بر نهاد کتابخانه های عمومی، با معاونت فرهنگی و هنری شهرداری هر استان برای دعوت از کتابداران شاغل در کتابخانه های عمومی وابسته به شهرداری نیز مکاتبه صورت گرفت. به علت مجازی شدن و نیز استقبال زیاد، تعداد شرکت کنندگان به ۶۰ تا ۸۰ نفر افزایش داده شدند. بخش همکاری های علمی بین المللی دانشگاه علامه طباطبائی، بستری در تالار گفتگوی مجازی دانشگاه در اسکای روم برای برگزاری کارگاه ها اختصاص داد. هر سه عضو تیم اصلی پروژه در کارگاه ها سخنرانی کردند و به سوالات شرکت کنندگان پاسخ دادند. در پایان هر کارگاه شرکت کنندگان فرم ارزیابی کارگاه را پر کردند. این فرم پیشتر برای ارزیابی کارگاه های دانشگاه علامه طباطبائی، طراحی شده بود. پس از برگزاری کارگاه برای کلیه شرکت کنندگان گواهی صادر و به آدرس ایمیل مدیر کل استان یا نماینده وی ارسال شد تا در اختیار شرکت کنندگان قرار دهند. آدرس برگزاری کارگاه عبارت است از:

اولین کارگاه در استان تهران و در تاریخ ۲۳ شهریور ۱۳۹۹ با حضور کتابداران کتابخانه های عمومی تهران اعم از کتابخانه های وابسته به نهاد کتابخانه های عمومی کشور و شهرداری تهران، تعدادی از اساتید و دانشجویان علم اطلاعات و دانش شناسی برگزار شد. بر اساس ارزیابی های انجام شده، این کارگاه مورد استقبال مخاطبین قرار گرفت و بحث و گفتگوهایی در هر بخش صورت گرفت. نتایج ارزیابی کارگاه تهران در نمودار ۴-۱ قابل مشاهده است.

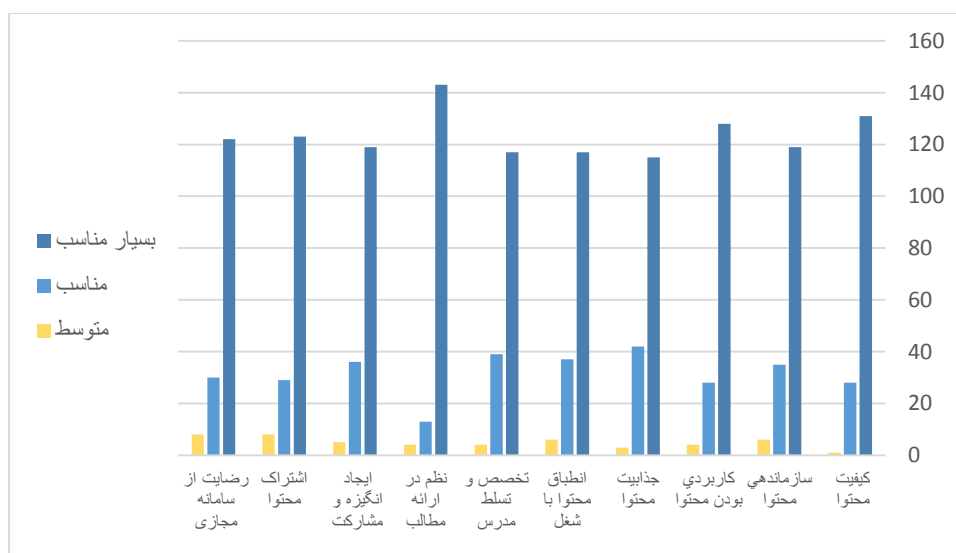
نمودار ۴-۱. ارزیابی کارگاه استان تهران توسط شرکت کنندگان ۲۳ شهریور ۱۳۹۹

دومین کارگاه در تاریخ ۲۰ مهر ۱۳۹۹ در استان خراسان رضوی برگزار شد. در این استان علاوه بر نهاد با مسئولان سازمان کتابخانه ها، موزه ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی نیز برای دعوت از کتابداران شاغل در آن سازمان مکاتبه شد. نکته جالب توجه در این کارگاه حضور ده نفر از کتابداران دانشگاه غالب افغانستان بود که فضای متفاوتی را در کارگاه ایجاد کرد. نتایج ارزیابی کارگاه استان خراسان رضوی در نمودار ۴-۲ قابل مشاهده است.

نمودار ۲-۴. ارزیابی کارگاه استان خراسان رضوی (مشهد) توسط شرکت کنندگان ۲۰ مهر ۱۳۹۹

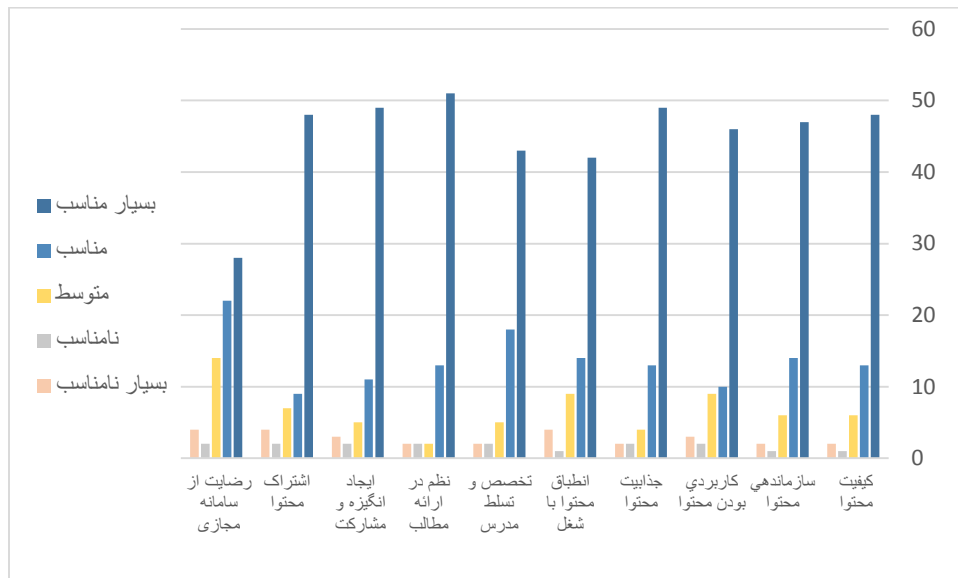
سومین کارگاه در تاریخ ۲۱ آبان ۱۳۹۹ در استان خوزستان برگزار شد. در این استان اطلاع رسانی درباره کارگاه در یک گروه واتس آپی انجام و پوستر کارگاه و سرفصل ها با کتابداران به اشتراک گذاشته شدند. نتایج ارزیابی کارگاه استان خوزستان در نمودار ۳-۴ قابل مشاهده است.

نمودار ۳-۴. ارزیابی کارگاه استان خوزستان (اهواز) توسط شرکت کنندگان ۲۱ آبان ۱۳۹۹

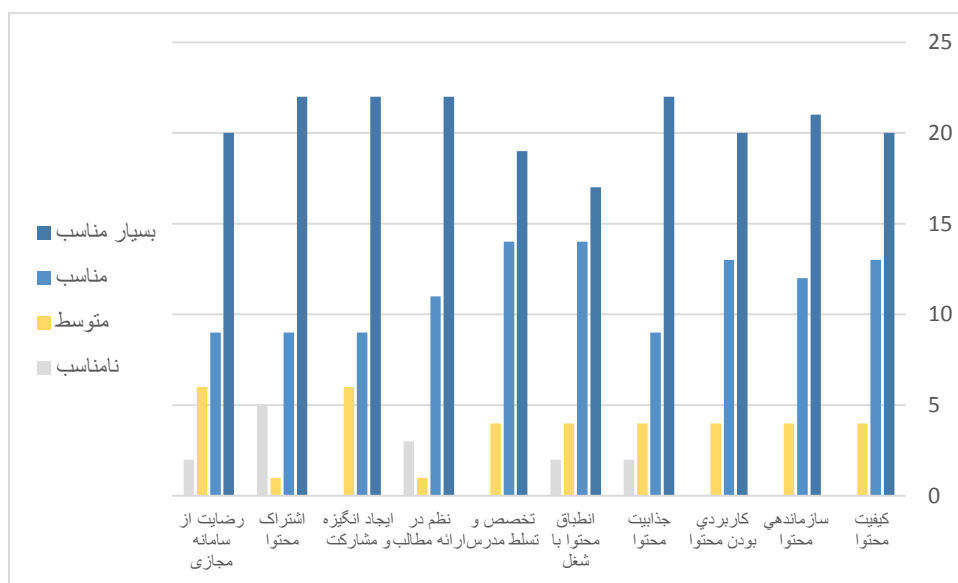

چهارمین کارگاه در استان اصفهان در تاریخ ۱۶ آذر ۱۳۹۹ با حضور کتابداران شاغل در نهاد و شهرداری اصفهان برگزار شد. نتایج ارزیابی کارگاه استان خوزستان در نمودار ۴-۴ قابل مشاهده است.

نمودار ۴-۴. ارزیابی کارگاه استان اصفهان توسط شرکت کنندگان ۱۶ آذر ۱۳۹۹

پنجمین و آخرین کارگاه در تاریخ ۵ بهمن ۱۳۹۹ در استان فارس با حضور کتابداران شاغل در نهاد و شهرداری شیراز برگزار شد. نتایج ارزیابی کارگاه استان فارس در نمودار ۴-۵ قابل مشاهده است.

نمودار ۴-۵. ارزیابی کارگاه استان فارس (شیراز) توسط شرکت کنندگان ۵ بهمن ۱۳۹۹

آخرین رویداد مرتبط با این پروژه برگزاری یک همایش بین المللی برای به اشتراک گذاری نتایج بود که آن هم به دلیل تدوام بیماری کرونا، به صورت مجازی برگزار شد. همایش مجازی بین المللی پروژه ژان مونه با عنوان "نقش کتابخانه های عمومی در توسعه اجتماعی، اقتصادی، و فرهنگی کشور ایران با تاکید بر تجارب کشورهای اروپایی" در تاریخ ۲۹ اردیبهشت ۱۴۰۰، ۱۹ می ۲۰۲۱ در تالار گفتگوی مجازی دانشگاه علامه طباطبائی برگزار شد. اینجانب، گلنسا گلینی مقدم، دبیری علمی همایش و سرکار خانم دکتر عصمت مومنی، عضو هیات علمی گروه علم اطلاعات و دانش شناسی دانشگاه علامه طباطبائی دبیری اجرایی همایش را به عهده داشتیم.

پوستر همایش چهار ماه پیش از اجرای همایش طراحی و اطلاع رسانی در رسانه ها انجام شد. کلیه مکاتبات با دانشگاه برای اجرای این همایش و نیز دریافت کد آی اس سی از بهمن ماه ۱۳۹۹ آغاز شد. برای انجام کارهایی اجرایی با کلیه افراد اعم از دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی و سایر همکاران، و سخنرانان کلیدی قرارداد همکاری بسته شد و هزینه های لازم پرداخت شد. گزارش هزینه کرد بودجه گرنت در پایان مهلت مقرر اجرای پروژه به کمیسیون اروپائی ارایه خواهد شد.

هدف از برگزاری این همایش انتقال تجربه کتابداران اروپا به کتابداران کتابخانه های عمومی ایران و بالعکس، به اشتراک گذاری نتایج پروژه، تجربه ی کشورهای اروپایی و همین طور سایر کشورها در حوزه ی کتابخانه های عمومی در راستای توسعه ی فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی کشور بود. همایش دارای چهار محور اصلی به شرح ذیل بود:

۱. ساختار، تشکیلات، و راهبردهای کتابخانه های عمومی در ایران و اتحادیه ی اروپا؛
۲. خدمات عمومی، تخصصی و شخصی سازی شده در کتابخانه های عمومی ایران و اتحادیه ی اروپا؛
۳. کتابخانه های عمومی و جامعه مدنی در ایران و اتحادیه ی اروپا؛
۴. بررسی، تحلیل و طراحی توسعه خدمات آینده در کتابخانه های عمومی ایران و اتحادیه ی اروپا.

اعضای کمیته علمی همایش شامل هفده نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه های داخل و خارج از کشور (۲ نفر از دانشگاه علامه طباطبائی، ۸ نفر از سایر دانشگاه های ایران و ۷ نفر عضو خارجی) از کشورهای فرانسه، نروژ، و هندوستان بودند. مقالات همایش با مجوز وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با کد اختصاصی ۶۸۳۳۷-۰۰۲۱۰ در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (ISC) نمایه می شوند.

مقالات دریافت شده توسط کمیته علمی مورد بررسی و داوری قرار گرفتند که ۲۹ عنوان مقاله مورد پذیرش قرار گرفتند. تمامی مقالات ارایه شده و پذیرفته شده در سایت آی اس سی (ISC) بارگذاری شده و در مجموعه مقالات همایش زیر چاپ قرار دارند. مجموعه مقالات پس از انتشار توسط انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی در سایت همایش و در سایت پروژه به شکل رایگان قابل دسترس همگان خواهد بود.

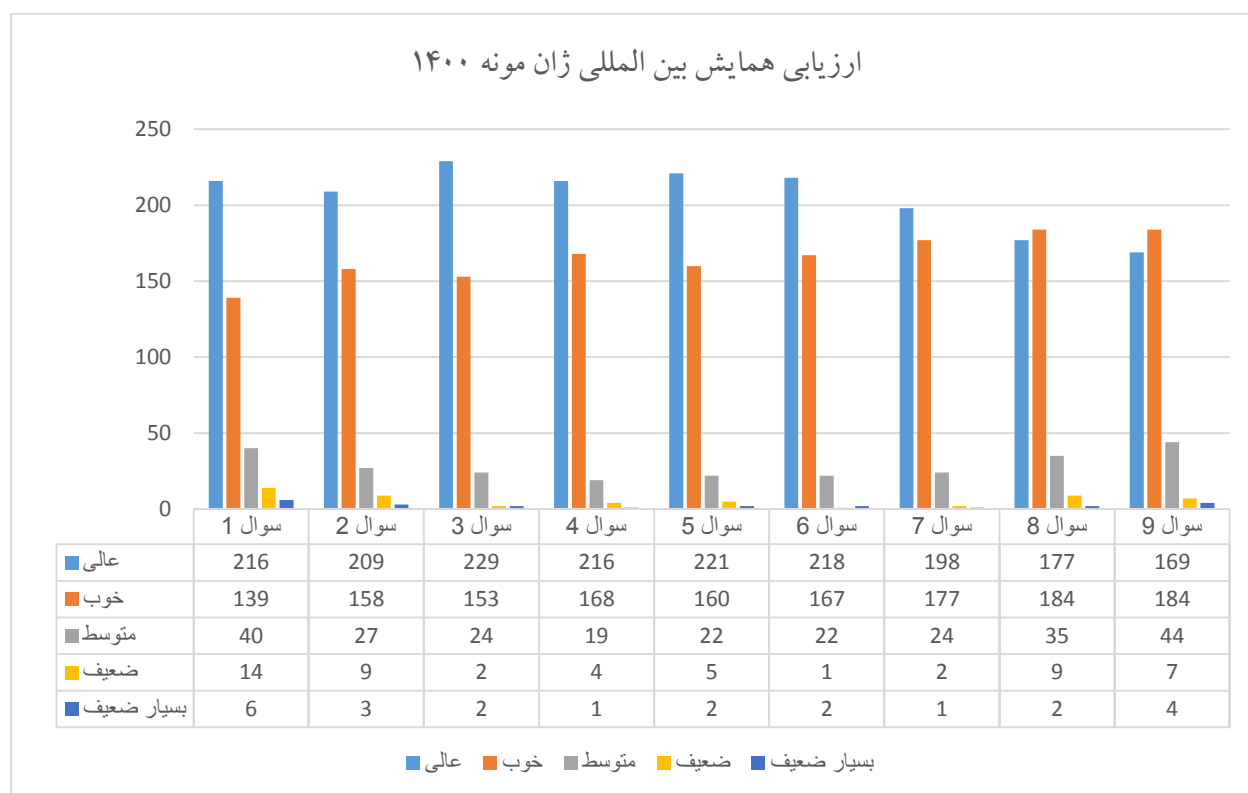
از میان مقالات رسیده برای کنفرانس ۱۶ عنوان مقاله جهت ارایه شفاهی پذیرفته شدند که تعداد ۶ عنوان توسط نویسندگان خارج از ایران به رشته تحریر درآمده بودند. از برخی از افراد مهم و تاثیرگذار در حوزه کتابخانه عمومی در ایران به عنوان سخنران کلیدی دعوت به عمل آمد. از جمله دبیر کل نهاد کتابخانه های عمومی کشور، مدیران کل نهاد در تهران و استان فارس، اعضای هیات علمی از دانشگاه های فردوسی مشهد، علامه طباطبائی، شهید بهشتی، اصفهان، شهید چمران اهواز و غیره در همایش سخنرانی کردند. در این همایش ۶ نفر مهمان خارجی در روز همایش سخنرانی ارایه کردند و به سوالات شرکت کنندگان به صورت آنلاین پاسخ دادند. سخنرانان از کشورهای نروژ، امریکا، فرانسه و هندوستان به شکل آنلاین حضور پیدا کردند. البته ویدیوهای سخنرانی ها پیش از همایش دریافت شده و با زیرنویس فارسی در روز همایش پخش شدند. این همایش در تالار گفتگوی مجازی دانشگاه علامه طباطبائی در بستر اسکای روم برگزار شد و مطالب ارایه شده در همایش با حضور حدود هفتصد نفر بدون مشکل فنی و با کیفیت صدا و تصویر مناسب نه تنها در سراسر کشور بلکه در خارج از کشور قابل دریافت و استفاده بودند.

کنفرانس در چهار پنل برنامه ریزی شده بود و در پایان هر پنل پرسش و پاسخ با حضور آنلاین سخنرانان انجام می شد. پیش از هر سخنرانی، معرفی سخنرانان به دو زبان انجام می شد و سوالات به زبان های انگلیسی و فارسی به صورت همزمان ترجمه می شدند و برخی شرکت کنندگان نیز در بخش پیام های سامانه اسکای روم، سوالات خود را از سخنرانان داخلی و خارجی مطرح و پاسخ دریافت می کردند.

استقبال کم نظیری از سوی مخاطبین در این همایش صورت گرفت و بیش از ۵۴۰ نفر از سراسر کشور حضور آنلاین داشتند ولی تعداد واقعی شرکت کنندگان از ۶۰۰ نفر بیشتر بود و ۶۲۵ گواهی صادر شده است.

با استفاده از فرم نظر سنجی، از شرکت کنندگان خواستیم که در نه سوال به ترتیب درباره اطلاع رسانی، نحوه پذیرش و ثبت نام، مدیریت برگزاری، کیفیت بستر مجازی همایش، مرتبط بودن موضوع سخنرانی ها، محتوای آثار ارایه شده،

میزان ارتباط مطالب با محورهای همایش، تاثیرگذاری همایش بر سطح آگاهی و میزان آشنایی با برنامه های اتحادیه اروپا و فعالیت های ژان مونه نظراتشان را بیان کنند. بیش از ۴۱۵ فرم تکمیل شده دریافت شد. تحلیل فرم های تکمیل شده نظر سنجی، حکایت از ارزیابی همایش در سطح بسیار بالایی دارد. نمودار زیر نمایی از این نظر سنجی را نشان می دهد.

نمودار ۴-۶. ارزیابی همایش بین المللی پروژه ژان مونه با عنوان "نقش کتابخانه های عمومی در توسعه اجتماعی،

اقتصادی، و فرهنگی کشور ایران با تاکید بر تجارب کشورهای اروپا"

همانگونه که در نمودار ۴-۶ ملاحظه می شود بیش از هشتاد درصد شرکت کنندگان همایش را در سطح عالی و خوب ارزیابی کرده اند که با توجه به تعداد قابل توجه شرکت کنندگان نشان از موفقیت همایش دارد. علاوه بر این، بازخوردهای دریافت شده از اساتید داخل و خارج از کشور و نیز سخنرانان خارجی نشان می دهد که این همایش توانسته است تا حد نسبتاً زیادی به هدف های خود دست یابد. مهمانان خارجی از اینکه در همایشی با این سطح از مشارکت در ایران حضور پیدا کردند ابراز خوشحالی نموده و همگی بر ادامه همکاری با همتایان ایرانی خود، اظهارتاکید نمودند.

در پایان بیانیه همایش به شرح زیر قرائت شد:

با توجه به مباحث مطرح شده در همایش بین المللی کتابخانه های عمومی ایران (با تأکید بر تجارب اروپا)، شرکت کنندگان در این همایش موارد ذیل را مورد تأکید قرار می دهند:

۱. به منظور استفاده از تجارب و جهت گیری های کلان اتحادیه اروپا در زمینه کتابخانه های عمومی، بررسی "بیانیه اروپا" و تجارب این قاره در حوزه ی کتابخانه های عمومی و استفاده از آن، متناسب با مقتضیات جامعه و فرهنگ ایران اسلامی مورد تأکید می باشد.
۲. مهارت های دیجیتال و سواد رسانه ای کاربران از مسائل مهم در حوزه کتابخانه های عمومی ایران است و لازم است بیش از پیش در توانمند سازی کتابداران کتابخانه های عمومی کشور مورد توجه واقع شوند.
۳. آزادی، دموکراسی و ترویج گفتمان آموزشی، مبتنی بر مطالعه خردمندانه از رسالت های مهم کتابخانه های عمومی ایران است که مشارکت کنندگان در این همایش بر آن تأکید داشتند.
۴. کتابخانه های عمومی ایران، نهادی‌هایی اجتماعی هستند که مسئولیت آگاهی بخشی و توانمندسازی افراد جامعه برای مسئولیت پذیری و رفع نیازهای اجتماعی و دست یابی آنان به رفاه و سعادت را بر عهده دارند.
۵. شایسته است کتابخانه های عمومی ایران ارائه انواع خدمات تخصصی و شخصی سازی شده را در اولویت برنامه ها و فعالیت های خود قرار دهند و برای ارائه این خدمات مهیا شوند.
۶. ضروری است سیستم اداری در کتابخانه های عمومی بازنگری جدی، تنظیم و اصلاح شود و تلاش شود با در اختیار قرار دادن نیروی انسانی، بودجه و فضاهای مناسب، منافع عامه مردم و کتابداران کتابخانه های عمومی ایران به نحو احسن لحاظ شود.
۷. توسعه پایدار و فراگیر که از اهم نیازهای مملکت است، مطرح و روی آن بحث و گفتگو بعمل آید و تصمیماتی در این خصوص در جهت کتابخانه های عمومی ایران گرفته شود.
۸. کتابخانه های عمومی ایران می توانند در توسعه پایدار کشور متناسب با گام دوم انقلاب اسلامی، نقشی مؤثر و سازنده داشته باشند. لذا ضروری است در این زمینه مطالعه و برنامه ریزی مناسب صورت پذیرد.
۹. یکی از اصول مهم، در کتابخانه های عمومی دسترسی برابر مراجعان به مواد و منابع کتابخانه است. مشارکت کنندگان در همایش کتابخانه های عمومی ایران نیز بر این امر تأکید ورزیدند.

۱۰. مسئولین کتابخانه‌های عمومی ایران لازم است، ترتیبی اتخاذ نمایند که برنامه‌های دسترسی آزاد برای همه، به ویژه دسترسی به آثار ادبی را از طریق حمایت از کتابخانه‌ها، به عنوان نگهبانان میراث مستند کشور و نیز دیجیتالی کردن منابع را در رأس امور قرار دهند. مشارکت کنندگان در این همایش نیز بر این بند تأکید داشتند.

بیانیه همایش برای نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور ارسال شد. همچنین بیانیه پایانی به دو زبان فارسی و انگلیسی در خبرنامه انجمن کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران و لیزنا به چاپ رسید.

در پایان جا دارد به یک نکته حاصل از تجربه برگزاری همایش بین‌المللی اشاره کرد. با توجه به ظرفیت بالای خدمات انجام شده در کتابخانه‌های عمومی ایران و پتانسیل عظیم علمی و پژوهشی در کشور، انعکاس بین‌المللی این فعالیت‌ها بسیار کم‌رنگ بوده و با آفرینش رخدادهای علمی در سطح بین‌المللی از جمله با برگزاری همایش‌های بین‌المللی، می‌توان چهره واقعی علمی ایران را به طور ارزشمند و اثرگذار به جهانیان نشان داد.

گزارش برون‌داد ها و اشاعه نتایج^{۱۵}

نتایج پروژه در سایت فارسی و انگلیسی پروژه، سایت فارسی و انگلیسی همایش به صورت رایگان در دسترس عموم قرار دارد. همچنین، مطابق پروپوزال، سه برون‌داد اصلی برای این پروژه شامل دو کتاب فارسی و یک مقاله علمی-پژوهشی در نظر گرفته شده بود که پس از اجرای پروژه یک برون‌داد علمی دیگر یعنی مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ژان مونه در قالب کتاب اضافه شد.

نتایج مطالعات در فاز اول در قالب یک کتاب گردآوری شد و با عنوان «سیاست‌ها و برنامه‌های اتحادیه اروپا برای مدیریت، توسعه و ارتقاء خدمات در کتابخانه‌های عمومی» به عنوان اولین خروجی پروژه، به انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی ارسال شد و پس از طی مراحل داوری، به چاپ رسیده است. این کتاب شامل نه فصل به شرح زیر است:

---

¹⁵ Impact, dissemination and exploitation

فصل اول: آشنایی با برنامه‌های اراسموس، اراسموس پلاس و ژان‌مونه در اتحادیه اروپا و معرفی پروژه حاضر

فصل دوم: ساختار، سیاست‌ها، و استراتژی‌های اروپا برای توسعه کتابخانه‌های عمومی

فصل سوم: مطالعات کمیته فرهنگ و آموزش پارلمان اروپا و نقش جدید کتابخانه‌های عمومی در اجتماعات محلی (سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا برای کتابخانه‌های عمومی)

فصل چهارم: مطالعات کمیته فرهنگ و آموزش پارلمان اروپا: امانت الکترونیکی در کتابخانه‌های عمومی: چالش‌ها و فرصت‌ها (سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا برای کتابخانه‌های عمومی)

فصل پنجم: مطالعات کمیته فرهنگ و آموزش پارلمان اروپا: ارتقاء سواد رسانه‌ای و سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها (سیاست‌گذاری اتحادیه اروپا برای کتابخانه‌های عمومی)

فصل ششم: سنجش درک کاربران از مزایای کاربرد فناوری‌های اطلاعاتی در کتابخانه‌های عمومی (کل کشورهای اروپایی)

فصل هفتم: سیاست‌های مشترک برای کیفیت‌بخشی عمومی: چالش‌های مشترک کتابخانه‌های عمومی و مطبوعات به‌منظور دستیابی به جایگاه مناسب و شایسته خود (تجربه هلند)

فصل هشتم: برنامه‌ریزی کتابخانه‌های عمومی: یک‌رویه معمول؟ (تجربه اسپانیا)

فصل نهم: سواد اطلاعاتی، یادگیری، و کتابخانه عمومی: مطالعه دانش‌آموزان دبیرستانی در دانمارک (تجربه دانمارک)

قرار بود گزارش سفر اعضای اصلی و تیم ایرانی سفرکننده به آلمان در این کتاب چاپ شود که به علت لغو سفر، فصل گزارش سفر به تبع آن حذف گردید.

برونداد یا کتاب دوم شامل همین کتابی است که در دست دارید (بومی‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا در زمینه توسعه خدمات کتابخانه‌های عمومی به‌منظور به‌کارگیری در ایران) و از چهار فصل زیر تشکیل شده است:

فصل اول: نگاهی به تاریخچه شکل‌گیری، ساختار و توسعه کتابخانه‌های عمومی در ایران

فصل دوم: ضرورت بکارگیری استانداردها برای کتابخانه‌های عمومی و معرفی استانداردهای نهاد کتابخانه‌های عمومی ایران

فصل سوم: تحلیل مصاحبه‌ها با مدیران کتابخانه‌های عمومی ایران و اساتید دانشگاه و بومی‌سازی و مناسب‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا

فصل چهارم: گزارش پروژه انجام شده ژان مونه در رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی در ایران

مخاطبین اصلی این کتاب، مدیران نهاد و کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران هستند. هدف آن، بومی‌سازی و مناسب‌سازی برخی از سیاست‌های اتحادیه اروپا به منظور به کارگیری در کتابخانه‌های عمومی ایران است. این کتاب نیز به انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی ارسال و پس از طی مراحل داوری به چاپ خواهد رسید.

سومین برونداد این پروژه، نتایج پژوهش انجام شده در جامعه کتابداران شاغل در کتابخانه‌های عمومی ایران است که با عنوان "امکان‌سنجی پیاده‌سازی برنامه‌های اتحادیه اروپا متناسب با کتابخانه‌های عمومی ایران: پیمایش دیدگاه کتابداران کتابخانه‌های عمومی ایران" برای فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس ارسال شده است.

آخرین برونداد پروژه، چاپ مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ژان مونه برگزار شده در تاریخ ۲۹ اردیبهشت ۱۴۰۰ است که در حال حاضر در انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی زیر چاپ قرار دارد.

منابع پایانی:

فتاحی، رحمت الله. براستی کتابداری دانش وسیعی است. لیزنا، ۸ آبان ۱۳۹۰-08-1390-08. www.lisna.ir/talk/1390-08-1390-08

08-18-20-38

ابرامی، هوشنگ. کتاب و پدیده کم رشدی. تهران: مرکز فرهنگی آسیا، ۱۳۵۷.

فتاحی، رحمت الله. ارزشها و جذابیت‌های کتابداری و اطلاع رسانی: بازشناسی مبانی ارزشی کتاب، کتابخانه و

کتابداری. تهران: نشر کتابدار، انجمن کتابداری و اطلاع رسانی ایران، ۱۳۸۸.

این را مقایسه کنید با ۵۷٪ در انگلستان - منبع: محبوب، سیامک. کتابخانه‌های عمومی و سرانه مطالعه. تحقیقات

اطلاع رسانی و کتابخانه‌های عمومی. دوره ۱۸، شماره ۱ بهار ۱۳۹۱. ص. ۱۱۷-۱۳۴

سوهانیان حقیقی، محمد؛ فتاحی، رحمت الله؛ آزاد، اسدالله. مطالعه و نظرسنجی درباره عملکرد و نقش انجمن

کتابداری و اطلاع رسانی ایران. کتابداری و اطلاع رسانی، زمستان ۱۳۸۵؛ ۹(۴) (مسلسل ۳۶): ۷۳-۸۸.

Preface

The Education, Audio-visual and Cultural Executive Agency (EACEA), affiliated with the European Union, annually provides funds for projects from different countries on issues pertinent to the international community.

The present book is the second output of the Jean Monnet International Project entitled "**European Union Plans and Experiences for Public Libraries: Applicability to Iran**", which has been funded by the EACEA. This book has been written in collaboration with the main project team, namely Dr. Rahmatollah Fattahi, Professor of Library and Information Science (now Knowledge and Information Science in Iran) from Ferdowsi University of Mashhad, and Dr. Farideh Osareh, Professor of Library and Information Science from Shahid Chamran University of Ahvaz.

The project coordinator, Dr. Golnessa Galyani-Moghaddam, has been an assistant professor at the Department of Library and Information Science, Allameh Tabataba'i University (ATU), since 2013. She received a bachelor's degree in Medical Sciences (Nursing) and subsequently a master's degree in Library and Information Science from the Ferdowsi University of Mashhad in 1999. She worked as a librarian at the Road, Housing & Urban Development Center in Tehran for two years. Later she received a grant from the Iranian Ministry of Science, Research and Technology to pursue a PhD in India. She received her PhD from the University of Mysore in 2007. She worked as a faculty member in the Department of Library and Information Science at Shahed University in Tehran from 2007 to 2012. She accepted a position at the Allameh Tabataba'i University in 2013 and works there currently. She has substantial experience in studying and researching public libraries in Iran.

Rahmatollah Fattahi is an Iranian scholar and full professor in Library and Information Science (with expertise in knowledge organization) at the Ferdowsi University of Mashhad, Iran. He received a BA in English Language and Literature from the Ferdowsi University of Mashhad 1974 and an MS in Library and Information Science from the University of Tehran in 1979. In 1992 he went to Australia to pursue a PhD in LIS at the University of New South Wales. He received his PhD in 1997, after which he returned to Iran. For several years, Rahmatollah served as department director at the Ferdowsi University of Mashhad, where he taught courses at the undergraduate, graduate and doctoral levels. He was one of the founders of the Iranian Library and Information Science Association.

Farideh Osareh is a full professor in Library and Information Science at the Shahid Chamran University of Ahvaz, Iran. She received a BA in English Language and Literature from the Jundi Shapur University of Ahvaz, Iran, in 1974 and an MS in Library and Information Science from the University of Tehran in 1986. In 1992 Farideh began pursuing a PhD degree in LIS at the University of New South Wales in Australia. She received her PhD in 1997, after which she returned to Iran. For several years, she was the director of the LIS department at the Shahid Chamran University of Ahvaz, where she now teaches courses at the undergraduate, graduate and doctoral levels.

Previously, a book entitled *EU Policies and Plans for the Management, Development and Promotion of Services in Public Libraries*, which consisted of nine chapters, was published by Allameh Tabatabai University Press as the first output of the project.

The title of the present book is “*Localization of EU Plans in the Development of Public Library Services Applicable in Iran*”. As the title suggests, the hope is to tailor certain EU programs, plans and activities that were introduced in the previous volume for use in Iran and thereby help our nation’s public librarians understand socio-economic trends and respond to the needs of today and tomorrow.

Many changes are taking place in the realm of public libraries and community service throughout the world. For this reason, we should take advantage of the latest academic achievements and experiences of other countries. Such an approach will not only reduce our costs of gaining experience, but also speed our ability to achieve the desired results.

The book consists of four chapters as follows. The first chapter discusses the history of the formation, structure and development of public libraries in Iran, as well as the current challenges of Iranian society and public libraries and the position of public libraries in the nation’s cultural and social development. New media, information technologies and their impacts on society and public library services are discussed, and finally the need to incorporate the experience of successful countries in planning for the development of public libraries.

The second chapter of the book deals with the need for standards and the introduction of standards compiled by the Iran Public Libraries Foundation, which have just been completed. These standards are in ten separate sections and cover all the different activities of public libraries, which also include the experience of the European Union. In this chapter, only the list of contents of each standard is presented. The

full contents of the standards are found on the website of the Public Library Foundation.

Chapter three covers the localization and adaptation of certain EU programs for use in public libraries in Iran. This chapter includes the results of a survey of Iranian public library managers and university professors about the feasibility of implementing the EU plans and experiences for Iranian public libraries. It concludes with a discussion of proposed solutions and approaches.

Chapter four is a detailed report on Jean Monnet's first international project in the field of Library and Information Science with a focus on public libraries from beginning in 2019 to end in 2021.

The value and importance of the Jean Monnet project and the present volume depend, of course, on the amount of attention public librarians and information professionals in Iran pay to them, and how well the proposed guidelines are implemented. It is our fervent hope that this volume will help our public libraries incorporate the successful experiences of other countries and thus further the development of our nation.

Dr. Golnessa Galyani-Moghaddam, Assistant Professor,
Dept. of Library and Information Science, Allameh Tabataba'i University
Academic coordinator, Jean Monnet Project
Tehran, Iran, July 2021

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Allameh Tabataba'i
University

*Localization of EU Plans in the Development of Public
Library Services Applicable in Iran*

Written by:

**Golnessa Galyani-Moghaddam, Assistant Professor, Allameh Tabataba'i
University**

Rahmatollah Fattahi, Full Professor, Ferdowsi University of Mashhad

Farideh Osareh, Full Professor, Shahid Chamran University of Ahvaz

Allameh Tabataba'i University Press

2021